a megzavart keresztény

17. Magyar Pax Romana Kongresszus

A megzavart keresztény

a megzavart keresztény

bizonytalanságok
a 2. Vatikáni Zsinat után

17. Magyar Pax Romana Kongresszus
Lyon, 1975 március 31 - április 6

KATOLIKUS SZEMLE KIADÁSA
Róma 1976

Szerkesztette: P. Békés Gellért OSB.
Tipografia D. Detti - 00192 Roma - Via G. Savonarola, 1.

bevezető

Tizenkét európai országból több mint 150 diák és értelmiségi vett részt a Magyar Pax Romana 17. kongresszusán. Ezt az összejövetelt a Katolikus Magyar Egyetemi Mozgalom rendezte, a húsvét utáni héten, március 31. és április 6. között, a Lyon melletti Francheville-ben. A KMEM ez alkalommal rendezte először hagyományos kongresszusát francia területen.

A kongresszus központi témája ez volt: « A megzavart keresztény — bizonytalanságok a 2. Vatikáni Zsinat után ». E témáknak megfelelően az előadók, majd csoportos és plenáris vitákban a résztvevők megtárgyalták azokat a problémákat, amelyek a zsinat után a teológusok és a hivek körében felvetődtek, keresvén a bizonytalan helyzetből kivezető utat.

Az előadók a következők voltak: Alszeghy Zoltán SJ, a dogmatika tanára a római Gregoriána egyetemen, András Imre SJ, a bécsi Magyar Egyházszociológiai Intézet igazgatója, András Károly tudományos kutató, München, és Somfai Béla SJ, a morálteológia tanára, Toronto.

A kongresszus utolsó napján lelkészek és világi hívek ankéton vitatták meg a külföldi magyar lelkipásztorkodás gondjait, a munkát nehezítő akadályokat és egyúttal e nehézségek orvoslásának lehetőségeit.

A programot kísérő homiliákban Prof. Békés Gellért OSB és Prof. Somfai Béla SJ hangsúlyozta a hit alapvető egységét és isteni bizonyságát a pluralista egyházi gondolkodásban.

Irodalmi esten Lökkös Antal (Genf) és Monoszlóy Dezső (Bécs) olvasott fel műveiből. Két kiránduláson a résztvevők megtekintették Lyont, és Beaujolais-ba utaztak borkóstolóra.

A kongresszust záró Te Deumon Mgr. Ancel segédpüspök — a védnök, Renard bíboros lyoni érsek nevében is — üdvözölte a résztvevőket. A kongresszus vendége volt Padányi Erzsébet a Magyar Cserkészszövetség európai kerülete képviseletében és Pósfay Emese, az Európai Magyar Evangéliumi Ifjúsági Konferencia küldötte.

A lyoni sajtó részletesen és rokonszenvvel foglalkozott a magyar találkozóval; a környék két vezető lapja, az *Écho* és a *Progrès,* több cikkben számolt be a mozgalomról és a kongresszus munkájáról. A lyoni ill. dél-franciaországi magyar közösség és lelkésze szíves és figyelmes vendéglátó volt, részvételük sokban növelte a találkozó értékét.

elmélkedés

BÉKÉS GELLÉRT

BIBLIAI GONDOLATOK A HITRŐL

« *Uram, add, hogy lássak!* »
(Lk 18,41)

Tanulmányi hetünkön a vallási életében megzavart keresztény ember problémáival foglalkozunk. A megzavartság érzése ma nem egy keresztény lélekben abból ered, hogy hitének és erkölcsi életének számos döntő kérdésében nem lát többé tisztán. Pedig erre a tisztánlátásra a mai világ szellemi és erkölcsi zűrzavarában mégjobban szüksége volna, mint nyugodtabb időkben. Nem is olyan régen, még a zsinati változások előtt, úgy tekintettek az emberek — rokonszenvvel vagy ellenszenvvel — az egyházra, mint a tévedhetetlen dogmatikai meggyőződés és a szilárd erkölcsi normák védőbástyájára. Szabó Dezső egyenesen bevehetetlennek látszó betonerődhöz hasonlította. Napjainkban viszont hivő vagy nem hivő úgy érzi, hogy ebből a betonerődből kivonult az egyház és máról holnapra olyasvalamivé alakult át, amit legtalálóbban nyílt városnak lehetne nevezni. A belépés ebbe a városba ugyanolyan szabad, mint a kivonulás. A védelmi berendezéseket lebontották. A nagykorúnak tekintett kereszténveknek szinte maguknak kell eldönteniük, hogy mit higgyenek, mit nem, és maguknak kell felelősséget vállalniuk azért, hogy hogyan alkalmazzák az erkölcsi normákat egyéni életkörülményeikre.

Mindez nyilván túlzott egyszerűsítése a tényeknek, de az tagadhatatlan, hogy bizonyos pluralizmusnak, a többféle lehetőség közti szabad választásnak ma nagyobb tér jut a katolikus egyházban, mint a zsinat előtti időkben. S az sem kétséges, hogy a hívek jórészét felkészületlenül érte ez a szabadság. Ezért nem csoda, hogy aki hitének, világnézetének, erkölcsi magatartásának szilárd támaszát látta az egyházban, ma nem egyszer zavarba jön.

A « megzavart keresztény » hitbeli vagy erkölcsi kérdéseire válaszolni, vagy a választ legalábbis megkísérelni a tanulmányi hét előadásainak a feladata. Nekünk itt, az elmélkedés perceiben, az a szándékunk, hogy összegyűjtsük a

szentírásnak azokat a gyökérgondolatait, amelyek világosan megmondják, hogy mi a hit, és arra segíthetnek, hogy meglássuk benne kereszténYi létünk szellemi alapját és erőforrását. Meggyőződésünk, hogy ha keresztény ember úgy éli meg hitét, amint az Írás tanítja, akkor a nagyobb szabadság, ahelyett hogy zavarba hozná, tudatosabb és boldogabb kereszténnyé teszi.

1.

A bibliai vallásnak, már az ószövetséginek is, az alapvető tanítása az, hogy az Isten *szól* az emberhez. Az a titokzatos Isten, akit ember nem láthat a maga valóságában, megszólítja teremtményét és szavával személyesen megnyilvánul előtte. A rómaiakhoz írt levél első fejezetében Pál apostol határozottan állítja, hogy Isten már a világban, mint teremtett alkotásában is megnyilatkozik, « hiszen ami benne láthatatlan, örök ereje és isteni mivolta, a világ teremtése óta művei alapján fölismerhető » (1,20). Sőt megnyilatkozik erkölcsi törvénye által is, amelynek követelményei az ember « szívébe vannak írva » (2,15). De ez a kétfajta isteni megnyilatkozás, minden nyilvánvalósága ellenére sem győzi meg az önző szenvedélyeit és önakaratát követő embert. Szüksége van a személyes isteni szóra, annál is inkább, mert Isten és ember kapcsolata csak így válhat igazán személyessé. Ezért szólította meg Isten, első személyi megnyilatkozásaként, Ábrahámot és ezért foglalta Mózes által tíz határozott parancsba az emberi lekiismeretbe írt természetes erkölcsi törvényt.

Attól kezdve « többféleképpen és különböző módon szólt Isten a próféták által az atyákhoz », míg végülis közvetlenül Fia által szólt hozzánk (Zsid 1,1-2). Ebből a fokozódó, egyre teljesebb isteni megnyilatkozásból fűződik össze Isten önkinyilatkoztatásának Bibliában dokumentált ószövetségi története, amely Jézus személyében és megváltó tettében, az új szövetségben teljesedik be. Isten szól és cselekszik: szavával és tetteivel belép az ember történeti életébe, közli magát teremtményével és üdvösségének igérete lesz. Jézusban ez a történeti megnyilatkozás és üdvözítő tett végérvényű: « nincs senki más, akiben üdvözülnünk lehetne » (Ap. Csel. 4,12).

Ám az isteni szónak és tettnek nyilvánvalóan nincs egyéni hatása emberi válasz nélkül. « Aki közreműködésed nélkül teremtett, nem üdvözít közreműködésed nélkül » (Sz. Ágoston). Mint Isten képére és hasonlóságára alkotott teremtmény, az emberben megvan a « talaj-képesség » arra,

hogy fölismerje Istent és válaszoljon az ő szavára. Ez a képesség válik valósággá, amikor Ábrahám válaszol az őt megszólító Istennek: « Itt vagyok! » (Gen. 22,1) Ez a hit válasza. Nemcsak fölismerése Istennek, hanem elismerése is annak, hogy ő az Úr. Nem merőben értelmi igenlés az isteni szónak, hanem az egész ember engedelmes készsége, hogy meg is tegye, amit Isten akar tőle. Ez az ószövetségi szentek, Mózes és a próféták válasza. Így felel Mária, az Úr szolgálóleánya az angyali üdvözletre. Ez Jézus válasza, életével és halálával, mert ő Isten szolgája, aki nem azért jött, hogy a maga akaratát tegye, hanem azét, aki küldte.

Önkéntes emberi válasz személyes isteni szóra — ez lényegében a hit. Ebben az önkéntes válaszban ott az engedelmesség készsége is: csirájában már jelen van önmagunk maradéktalan odaadása, a teremtmény teljes meghódolása Ura Istene előtt.

2.

De a Biblia nemcsak azokról tud, akik engedelmes készséggel válaszoltak Isten szavára, hanem azokról is, — s ez az emberiség nagy többsége, — akiktől a joggal elvárt választ nem kapta meg az Isten. Sem azok nem válaszoltak Istennek, akiknek a teremtés művében és lelkiismeretük szavában nyilatkozott meg, — ezek a « pogány » népek, sem azok, akikhez Mózes és a próféták által szólt, — ez Isten ószövetségi népe.

A pogányokról így beszél az Apostol: « Noha fölismerték Istent, nem dicsőítették őt, mint Istent és nem adtak hálát neki, hanem szégyent vallottak okoskodásukban és oktalan szívük elborult... Fölcserélték a halhatatlan Isten dicsőségét halandók... képmásával» (Róm. 1,21). Az isteni abszolutum helyett maguk alkottak maguknak az emberi « abszolutumokból » isteneket: a vagyon, az élvezet, a hatalom bálványait. A hamis isteneket romlott erkölcsök követték. Az Apostol ebben a « bálványimádásban » látja a lelkiismeret szavában jelentkező erkölcsi törvény megtagadásának valódi gyökerét. « Isten romlott szívükre hagyta őket », s ez a hitetlenségtől megrontott szív rontotta meg erkölcsi életüket (uo. 1,24-32).

A következmény világos: pogányok és zsidók, egyaránt vétkeztek, mert az önmagát kinyilatkoztató Istent nem ismerték el életük Urának. Nem lettek azzá, amivé Isten törvényét követve lenniük kellett volna: nem lettek igaz emberré. Ezért valamennyit sújtja Isten ítélete: « Aki a törvény nélkül vétkezett, a törvény nélkül vész el, aki pedig a tör-

vény alatt vétkezett, a törvény erejével kerül ítéletre ». (uo. 2,12)

Hitetlensége és erkölcstelensége egyre bonyolultabb útvesztőbe vitte az emberiséget: a babonaságnak és az erkölcsi lazaságnak abba az útvesztőjébe, ahonnan ember nem találja többé útját az Istenhez. Más itt nem segíthetett, csak Isten egymaga. Hogy a gondviselés idáig hagyta jutni az emberiséget, arra az Apostolnak sincs más magyarázata, mint az, hogy így vált nyilvánvalóvá: végső tehetetlenségében mennyire Isten irgalmas szeretetére van ráutalva az ember. « Hagyta, hogy mindnyájan hitetlenségbe merüljenek, hogy mindenkin könyörüljön ». (uo. 11,32)

Hogyan nyilvánul meg ez az isteni könyörület? Lényegében úgy, hogy Isten maga teszi az emberrel azt, amire önerejéből nem képes: igaz emberré teremti. « Kegyelme jóvoltából ingyen történik megigazulásunk Jézus Krisztus megváltása által ». (uo. 3,24) Jézus az egyetlen igaz ember, mert ő egy személyben az emberré lett Isten és a teljes mivoltában Istenhez tartozó ember. Ő az egyetlen, aki maradéktalanul elismeri Urának az Istent és szeretetből engedelmes iránta mindhalálig. Őt adta oda Isten, vagy még inkább ő adta oda önmagát engesztelő áldozatul, hogy keresztjével minden időkre kinyilatkoztassa az ítélő Isten igazságosságát és egyszersmind az emberszerető Isten könyörületét. S ez a Jézus értünk áll Isten színe előtt: ő a bűneinkért elítélt ember, de ugyanakkor ő az örök szeretettel szeretett Fiú, akiben Isten megkegyelmez nekünk és igaz életre, valódi istenfiúságra hív minket.

Ebből érthető, hogy Jézus az emberhez szóló Istennek végső szava, akiben Isten teljesen kimondta ember iránti szeretetét. Ezzel a « szóval »: Jézus személyével és üdvözítő tette által hív minket bűnbocsánatra, megigazulásra és üdvösségre. S erre a hívó szóra az első és döntő válasz a hit. Ha hiszel Istennek irántad Jézusban megnyilvánult szeretetében, tiéd az ő bocsánata és igaz emberré teremtő Lelke. Igen, a hit igaz emberré tesz és új lelket ad, hogy, mint Jézus, szeretetből tudj engedelmeskedni Istennek.

3.

A hit által megigazult ember nemcsak Istent találja meg, hanem Istenben önmagát is: létének végső és teljes értelmét.

Az ember ösztönszerűen keresi ezt a végső és teljes értelmet. Keresi, mert kérdez. Kérdez már a gyermek is: ér-

dekli, ami környezetére, első tapasztalataira, testi-lelki szükségleteire vonatkozik. De még inkább kérdez a felnőtt, mert tudni akarja, mi történik körülötte, s hogyan találja meg helyét a világban, hogyan elégítheti ki igényeit, hogyan lehet boldog. Ismereteivel és tapasztalataival együtt kérdései is szaporodnak. De az érdekes éppen az, hogy nemcsak szaporodnak a kérdések, hanem minőségük is megváltozik: értelmesebbek, mélyebbre látók, lényegesebbet keresők lesznek.

Heidegger az ember gondolkodásának két fajtáját különbözteti meg: egyfelől a tapasztalati világot kutató tudományos gondolkodást és annak technikai alkalmazását, másfelől a dolgok mélyebb értelmét kereső elmélkedést. Az egyik lényegében tárgyi ismeretekre törekszik: magát a fogható valóságot akarja megismerésével birtokba venni és fölhasználni. A másik személyi jellegű és a valóság tárgyi ismeretén túl annak egzisztenciális vonatkozását keresi: mi a dolgok létezésének, mi magának az emberi létnek értelme, célja és rendeltetése. Végső soron miért a világ és az ember? És mi az, amit voltaképpen keresünk? És miért keresünk egyáltalán?

Az elmélkedő gondolkodásnak ez a szüntelenül tovább kérdező és kérdésével az előző kérdését meghaladó dinamikája az emberi szellem transzcendens nyíltságáról, önmagát fölülmúlni törekvő belső igényéről, az abszolutum kereséséről tanúskodik. Az emberi szellem természetébe írt és a tudatos gondolkodást megelőző istenkeresésről van itt szó s ez lényegében nem más, mint az, hogy az emberi szellem ösztönszerűen keresi létének végső és teljes értelmét.

Nos, az önmagát kinyilatkoztató Isten erre a teremtéssel belénk oltott ösztönszerű szellemi igényünkre, erre az Isten-éhségre és szomjúságra válaszol. Isten nem tudományos megismerés tárgya, akit önerejéből fölfedezhet, merő észszerűséggel bizonyíthat, tetszése szerint birtokába vehet az ember. Isten élő szellem, abszolút személyi tudat és szeretet, akit valódi mivoltában csakis akkor ismerhetünk meg, ha személyesen közli önmagát. De tulajdon képére és hasonlóságára úgy alkotta meg az embert, hogy szelleme nyílt legyen Teremtője felé, és mint szemünk a fényt, ösztönösen keresse őt. Keresse mint létének teljes igazságát és boldogság utáni vágyának beteljesülését.

Ezért, amikor a hit által megigazul az ember és Jézussal az igazság és szeretet útján jár, nemcsak Istent, — önlétének végső és teljes értelmét is megtalálja. Istenben rátalál személyi beteljesülésére: az örök igazságra és szeretetre. S ez már előíze az örök boldogságnak.

4.

A hitnek nemcsak egyéni életünkben van ekkora jelentősége. Az igazság az, hogy a hit embertársi viszonyainknak is új értelmet tud adni és új szellemet tud vinni társadalmi kapcsolatainkba. Történeti példák tanúsítják, köztük a barbárokat megtérítő koraközépkori szerzeteseké, hogy hivő emberek, ha megélik hitüket, hogyan képesek belülről újjáalakítani azt a közösséget, amelyben élnek, és közösségük által hogyan képesek megújító erővel hatni egész társadalmukra. Igen, a hitnek társadalmat megújító és közösséget formáló ereje van.

Ez az állítás első pillanatban túlzottnak tűnhet. A hit és általában a vallás az ember magánügye, mondják. Fölösleges, sőt káros arra törekedni, hogy a hit aktív hatóerővé váljék a társadalomban, mert más történelmi vagy éppen korunkbeli példák inkább azt mutatják, hogy könnyen politikai programmá válik, sőt ideológiává fajul, s végülis politikai fegyvert kovácsolnak belőle.

Kétségtelen, hogy visszaéléseket ezen a téren sem könnyű elkerülni. Mégis igaz marad, hogy ha valamely személyi meggyőződésnek nincsen hatása az embernek emberhez való viszonyára és ezáltal a társadalom életére, akkor nem is valódi az a meggyőződés. Jézus « a föld sójának » és « a világ világosságának » nevezi tanítványait (Mt 5,13-14), s ha nem is tűz eléjük konkrét társadalmi feladatokat, elvárja tőlük, hogy a romlástól megóvó sónak és a szemet látásra nyitó világosságnak erejével hassanak a világban: hitükkel tanúskodjanak Isten igazáról és erkölcsi életükkel bizonyítsák szeretetének erejét.

Hogyan tudja keresztény ember teljesíteni ezt a feladatát? Milyen értelemben lehet hite a társadalmi megújulás egyik jelentős tényezője? Valljuk, hogy a hit megigazulttá, igaz emberré tesz. De ennek az igazságnak, életem belső igazságának kritériuma nemcsak az, hogy elismerem-e Istent életem Urának, hanem éppen mivel Uramnak ismerem el őt, engedelmeskedem-e neki életem mindennapi valóságában. Ez az engedelmesség embertársam megbecsülését és testvéri szolgálatát követeli. Jézus, az egyetlen igaz ember, akinek nem volt szüksége megigazulásra, nyíltan kimondta: « nem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon és váltságul odaadja életét sokakért ». (Mt 20,28) Jézus tanítványa sem kiszolgáltja és parazitája, hanem szolgája és építője akar lenni a társadalomnak. S ez a szándéka olyan természetesen ered hitéből, mint patakzó víz a forrásból.

Nos, ha ez a szándék a hit által gyökeret verne az emberek lelkében és közös meggyőződésükké válnék, olyan

lelki erőforrásává lehetne a társadalomnak, amihez semmiféle ideológia, állami törvényhozás vagy rendőri szervezet nem volna mérhető. A társadalom megújítására és további alakítására nyilvánvalóan megvannak a szabályozás és ellenőrzés technikai eszközei, de végső soron mindez eredménytelen marad, ha maga az ember nem újul meg hitében és nem formálódik igaz emberré. Embertársát megbecsülni és testvérként szolgálni csak belső indításra képes az ember. Pedig enélkül nem volt és nem is lesz emberhez méltó társadalmi rend, Isten fiainak testvéri közössége.

De honnan ez a belső indítás, ha nem attól, aki mindnyájunk Atyja: ő elvárja tőlünk, hogy úgy szeressük egymást, ahogy Jézusban ő szeret minket. Aki hisz ebben a szeretetben és életté váltja, az lesz a társadalom megújításának és az emberek testvéri közösségének igazi munkása.

5.

Aki a hit által megigazult és Isten szeretetében és embertársának testvéri szolgálatában megtalálta élete értelmét, az Apostol tanítása szerint az az igazán szabad ember.

De ezt a belső szabadságot a hit és a szeretet, a kettő együttesen még nem biztosítja. Az a « tusakodás » ugyanis a « lélek » és a « test » közt, amiről az Apostol a galatákhoz írt levelében beszél (5,17), nemcsak a hitetlen emberben van meg, hanem a hitében megigazult emberben is megmarad. Igen, a lelki ember is, aki egyébként « örömét leli Isten törvényében », szintén megtapasztalja, hogy « más törvény » uralkodik tagjaiban, s ez, éppen azért mert más, a lelkiismeretébe írt isteni törvény ellen lázad. (vö. Róm. 7,22-23) S nem lesz egészen szabad, ha ennek a « más törvénynek » hatása alól föl nem szabadul.

Mi ez a « más törvény »? A szentpáli teológia ismeretének hiányára vallana, ha a természeti folyamatokból eredő ösztönös testi kívánságokkal vagy az érzéki szenvedély törekvéseivel azonosítanánk. « Test » és « lélek » itt nem antropológiai fogalmak, nem az emberi természet két különböző alkotóelemét jelentik, hanem — etikai értelemben — két egymással ellenkező gondolkodást és erkölcsi szemléletet fejeznek ki. Helyesebben nem is testről és lélekről, hanem a « test szerint », illetőleg a « lélek szerint » való életről kell beszélnünk.

A « test szerint » akkor él az ember, ha az önszeretet uralkodik benne. Ha ez az önszeretet egyeduralomra jut, akkor — még embertársa kárára, sőt vesztére is — azt keresi

az ember, amit érdekei követelnek, ami ösztönös törekvéseit kielégíti és utat nyit öntelt urhatnámságának. Ez a « test szerint » való élet, nemcsak dőzsölést és paráznaságot jelent, hanem jelenti a hamis jámborságot és babonát, az irigykedést és kapzsiságot, a hargot, viszályt és gyilkosságot is. Akik ilyent tesznek, azok látszatra bármilyen szabadok, valójában a bűn rabjai és magukban hordják ítéletüket: nem öröklik Isten országát. (vö. Gal. 5,19-21)

A « lélek szerint » való életet a magunk szeretetével szemben az Isten és az embertárs szeretetének elsőbbsége határozza meg. E szeretet forrása nem bennünk van, — a Jézusban megnyilvánult isteni szeretetből, magából a Szentlélekből ered. Éppen ezért azt, amit az ilyen élet terem, joggal nevezi az Apostol a « Lélek gyümölcseinek ». El is sorolja a fontosabbakat: szeretet, öröm, békesség, türelem, kedvesség, jóság, hűség, szelídség, szerénység, önmegtartóztatás, tisztaság (uo. 22-23)... A « lélek szerint » élni pontosan annyit jelent, hogy mindezt megtermi életünk, s ezáltal lesz szabad. Nemcsak az emberi kényszer alól, hanem magának a törvénynek kényszerítő hatalma alól szabadul föl. Fölszabadul, mert amit a törvény követel, azt már nem kényszerből, hanem önkéntes szeretetből teljesíti: teljesíti, mert bensejében azonosul Isten szent akaratával.

De az Apostol szemében mindennek súlyos feltétele van: aki így akar azonosulni Isten akaratával, annak Jézussal újra meg újra « keresztre kell feszítenie testét », az önmagát szerető régi embert « szenvedélyeivel és kívánságaival együtt » (uo. 5,24). Jézus ezt a egyszerűen így mondja: « Ha valaki utánam akar jönni, tagadja meg magát, vegye föl keresztjét és kövessen engem » (Mt 16,24). Ez gyakorlatban azt jelenti, hogy a hitből és megigazulásból csak akkor bontakozik ki az Istent és embert szerető keresztény élet, ha a hivő és megigazult ember vállalja Jézus követésének aszketikus követelményeit. Enélkül nem alakul ki bennünk az az új ember, aki Jézus hasonlóságára « tiszta igazságban és szentségben alkotott teremtmény ». (Ef 4,24)

*

Miért szólítaná meg Isten az embert és miért várná tőle a hit válaszát, ha nem azért, hogy megigazulva szolgálja őt Jézus szeretetének szabadságában?

előadások

ALSZEGHY ZOLTÁN

FEJCSÓVÁLÓ KERESZTÉNYEK

A mai teológia és az intézmények problémái

Egy szentbeszéd meghallgatása után különböző módon fejezheti ki a hivő, hogy milyen hatással volt reá a prédikáció. Volt idő, mikor hálaadó zsoltárra zendített. Volt, mikor a mellét verte. Attól félek, hogy napjainkban igen gyakran a fejét csóválja.

A fejcsóválás természetesen lehet felszínes bosszankodás kifejezése is. Aki hosszabb ideig távol maradt az egyházi élettől, mikor egy-egy rendkívüli alkalom folytán szeretne ismét elmerülni a vallásos élmény hangulatába, zavartan látja, hogy a szokásos keretek megváltoztak: nem latinul mondják a misét, olyan dolgokról beszélnek a prédikációban amiről azelőtt nem volt szó, és a szomszédja kezet akar vele fogni. Olyan kis kiábrándulás ez, mint mikor a haza látogató ember ingerülten látja, hogy a híres-szép hársfa helyén benzinkút áll. Utasunk megcsóválja a fejét (« éppen ide kellett tenni? »), de mindjárt el is felejti a dolgot.

A keresztény fájdalmas elképedése nagyon gyakran nem ilyen futó kellemetlen érzés, hanem igazi lelkiismereti válság. A hivő ember (az öntudatos, hitét élő keresztény) hallgatja és olvassa, mit mond és mit tesz az egyháza, de nem tudja alkalmazni rá azt az egyházfogalmat, amit gyermekkorától fogva elsajátított, annak az egyháznak a képét, melyet az Úr Jézus akart, amivel Krisztus azonosítja magát, amiben a feltámadt Üdvözítő folytatja művét. Vagy, hogy a történelem távlatában fejezzük ki magunkat, a keresztény nem tudja felfedezni az azonosságot a mai egyház (aminek a hangját hallja és aminek a tanuságtételét látja) és a múlt egyháza között, amelyben vértanúk, az emberiség nagy nevelői, (« tiszták, hősök, szentek ») teremtek meg.

Ez az « azonossági válság », mint minden szenvedés és mint minden « látogatás », (amivel Isten alkalmat ad az emberi és keresztény élet teljesebb kifejlődésére), joggal elvárhatja nem csak a tiszteletteljes megértésünket, hanem azt is, hogy megkíséreljünk őszintén számot adni, hogyan magyarázható, hogy manapság olyan sok jóakaratú és gon-

dolkodó keresztény sodródik a « fejcsóváló keresztények » sorába.

Az idegenkedő csodálkozás onnan van, hogy a hivő elvárja egyházától, hogy az igaz hitet hirdesse, és attól tart, hogy az *egyház tanításának változása* valamiképpen elhomályosítja az evangélium tisztaságát. Néha ott a néhézség, hogy a hitszónok (vagy az egyházi író) kétségbe von olyan állításokat, melyekről a hivő mindíg azt tartotta, hogy a katolikus hithez tartoznak; vagy fordítva, mikor a szónok (illetőleg az író) szerint ellentétben állnak a hittel olyan nézetek, melyeknek a hivő szerint tudományos alapjuk van, és semmi közük sincsen a valláshoz. A fájdalmas zavarnak ez a fajtája akkor éri el a tetőfokát, mikor az egyik szentbeszédben azt hallja (illetőleg az egyik katolikus folyóiratban, egyházi jóváhagyással kiadott könyvben azt olvassa) hogy egy tétel igazságát az Isten Igéje alapozza meg, — és egy másik beszédben vagy írásban ennek az ellenkezőjét állítják; az egyik templomban vagy előadóteremben erkölcsi rossz az, ami, az Isten szavának egy másik tolmácsa szerint elkerülhetetlen vagy akár jó magatartás is.

Ez a helyzet kétségtelenül jelentős károkat okoz. A hivő szeretné úgy hallgatni az igehirdetést, mint ami nem emberi szó, hanem Isten szava; de alig fogadta be a katolikus tanítást, máris ott jelentkezik a kétely: nem magyarázzák ezt egészen másként a szomszéd katolikus templomban? Az emberek elfáradnak, és hitéletüket egyre tudatosabban elválasztják a tudástól; az elmélet csak akadályozza a hitet, mondják, a fontos hogy szeressük az embereket... A kívülállók pedig a elveszítenek egy nagy tanúságot, mely a két világháború között annyi jóakaratú embert vonzott az egyházhoz: a nagy kataklizmák viharában szilárdan álló, mindenütt egyaránt érvényes és életet-serkentő hitvallás tanúságát.

Mi a változások oka az egyházban?

Hogy egy ilyen helyzet egyáltalán létre jöhet, az csak az üdvösség rendjének sajátos természetében találja meg a magyarázatát. A kinyilatkoztatás arról beszél, hogy hogyan találja meg az ember önmagának minden igényt és minden elképzelést felülmúló beteljesülését, az Istennel való « szövetségben », fiúi, baráti kapcsolatban. A kinyilatkoztatás tehát egy « más világot » tár az ember elé, nem abban az értelemben, mintha a kinyilatkoztatott értékek kizárólag csak a halál után lennének az ember osztályrésze, hanem mert a

velünk csírájukban már közölt, teljes kibontakozásukra vonatkozóan megigért javak más természetűek, mint azok, amelyeket tapasztalatból ismerünk.

Krisztus által új, bensőséges módon részesülünk az Atya életében; már pedig Isten, az ő élete, az abban való részesedés, megegyezik ugyan a teremtett és tapasztalt lét- és érték-kategóriákkal, de különbözik is tőlük. Isten jó, de egészen másként jó, mint akár a legjobb ember; Isten szép, de másként szép, mint a világ; Isten él, de az ő életében nem teljesednek be a tapasztalati biológia törvényei. Éppen ebben áll a « lét analógiája » — és tudjuk, hogy a különböző létrendek közötti analógia megállapítása a katolikus teológiai ismeretelmélet egyik fontos követelménye.

Mivel szavaink, fogalmaink, gondolatformáink a tapasztalati világból, és nagyrészt az érzéki világból származnak, és mivel nem tudunk szavak, fogalmak és gondolatformák nélkül gondolkozni, mikor a hitünk tartalmát megérteni igyekszünk, kénytelenek vagyunk túlerőltetni megismeréseinknek ezeket a szokásos műszereit, hogy így kifejezzünk valamit, ami egyezik ugyan azzal, amit a tapasztalásból ismerünk, de mégis különbözik tőle.

Ebből az következik, hogy a legtöbb, Istenre és az ő üdvözítő tevékenységére vonatkozó igaz mondatnak, bizonyos értelemben az ellenezője is igaz. Igaz, hogy Krisztus békét hozott nekünk, de az is igaz, hogy nem békét hozott, hanem kardot: a két mondatban a « béke » szót két hasonló de mégsem azonos értelemben használjuk. Igaz, hogy Krisztus megszabadít a törvénytől, de az is igaz, hogy a törvény az utolsó pontig és vonásig érvényben marad. Isten a hit által, a cselekedetek nélkül üdvözít; de a hit halott cselekedetek nélkül.

Isten valóságát, életét, kegyelmét nem foghatjuk hát be gondolkozásunk és nyelvünk kategóriáiba. Nem volna akkor jobb, ha hallgatnánk az Istenről, ha már nem tudunk róla egyértelműen beszélni? Nem hallgathatunk! « Nem tehetjük, hogy amit láttunk és hallottunk, arról ne szóljunk », mondotta Péter és János apostol a főtanács előtt.

Nem hallgathatunk hitünk szent titkáról, mert az Atya maga is beszél róla, az emberi nyelv szegény szavaival; mert Krisztus Urunk földi életének végén visszatekintve abban látta eljövetelének értelmét, hogy megjelentette az Atya nevét az embereknek, és maga is küld bennünket, tanítványait, hogy hirdessük az ő evangéliumát, törékeny emberi szavakba erőszakolt életszózatát, a világ végéig.

Ha jól meggondoljuk, nyelvünk elégtelensége már csak azért sem ok a hallgatásra, mert nem kizárólag a kinyilat-

koztatás tolmácsolására való alkalmatlanságban mutatkozik meg. Mindennapi életünk szavait ritkán használjuk elszigetelt szótári jelentésük szerint, hanem abban a bővebb és mélyebb értelemben értjük őket, amelyet a szavak a mondatok, sőt a párbeszéd szerves egységében kapnak. Egy meghatározott nyelvi összefüggésben szinte kigyullad a szavaknak egy meghatározott értelme, az egyes egymás mellé helyezett rész-közlések egy képpé olvadnak, és ebből a képből kifolyólag, mint annak tagjai, új és teljesebb értelmet közvetítenek.

A nyelvi összefüggés kiegészítő és magyarázó szerepe nem hiányzik a kinyilatkoztatás tolmácsolásából sem, mert amit a természetfeletti valóságról mondunk, az az egyház istendicséretének, igehirdetésének szerves része, sőt az egyház közösségi életének a kifejezése. A mi Istenről szóló mondataink nem arra vannak szánva, egy egy új Jónás elmenjen velük egy napi járásra egy új Ninivének, a « szekuláris városnak » kellős közepébe, és ott mondja ki ezt az egy mondatot. Az ilyen mondat a mi Ninivénkben természetesen éppen olyan értelmetlen volna, mint ahogy értelmetlen tárgy volna egy levágott madárszárny az olyan ember számára, aki sohasem látott repülő madarat. Az Istenről szóló állításaimnak voltaképpen csak az egyházi élet összefüggésében van igazi értelme. Még a pogányok is csak úgy tudják felfogni a misszionárius beszédének az értelmét, hogy a beszéddel együtt eléjük terjesztik az egyházi élet köntösének legalább a szegélyét, az egyház magát-bemutató tanúságtételét. Az egyházi élet élményszerű összefüggésében a részlet-kijelentések értelmi tartalma spontán módon kiegészül, amennyiben az egyes emberek tudata a csoport « köztudatának » az áramába kerül, az értelmi megállapítás az érzelmi világ összefüggésébe fonódik, és az egyes állítás abban a teljesebb értelemben lesz tudatos, mely bennfoglaltan és legalább öntudatlanul számon tartja a többi rész-állítás konvergens javító befolyását. Azért az egyház életét élő ember pl. a liturgia szavait összehasonlíthatatlanul mélyebben fogja fel, mint az olyan ember, aki talán analitikus módon többet tud az egyes jelek és szavak történetéről, de aki számára az értelmet adó élményen alakuló összefüggés megközelíthetetlen.

Tehát igaz ugyan, hogy a természetes tapasztalat talaján termett szavaink nem fejezik ki egyértelműen a természetfeletti kegyelmi valóságot, és csak útmutató nyilak, melyek megadják az irányt, amerre haladnunk kell, hogy az evilági tapasztalatból kiindulva, analóg módon, felfogjuk azt, ami némileg hasonló és némileg különböző az általunk közvetlenül ismert dolgoktól és személyektől. Azonban az is igaz,

hogy a kinyilatkoztatás egésze, és a katolikus élet a maga sajátos közösségi élményeivel, objektivációival, intézményeivel, eszközeivel, több ponton helyez el ilyen konvergens útmutató nyilakat, úgy hogy el tudjuk gondolni, hol metszik egymást, a látóhatárunkon túl, a formuláink által meghatározott összefutó vonalak.

Csakhogy az egyházi közösség élménye, és az abból csirázó « nyelv », nem elszigetelt és önellátó valóság, hanem maga is függ a « kultúrától », amelyben megterem. A szavaink végre is nem « katolikus szavak », hanem magyar szavak, melyeknek jelentése a katolikus egyház közösségi életében némileg módosult, gazdagodott. Ugyanazt mondhatjuk a fogalmainkról, a világképünkről, alapvető emberi és közösségi tapasztalatainkról.

Itt értünk el ahhoz a ponthoz, amelyben megértjük, miért lehet, sőt kell, Istenről szóló szavainkat, állításainkat, az idők folyamán újra meg újra átfogalmaznunk, megváltoztatnunk.

Isten nem azért szól hozzánk hogy tapasztalati tudásunkat, történelmi és természettudományos ismereteinket kiegészítse, helyesbítse, tökéletesítse, hanem hogy önmagát és a hozzá vezető utat ismertesse velünk. De az üdvösség rendjéről való ismeretünket csak a tapasztalati világképünkből származó fogalmak köntösében tudjuk gondolni, kifejezni. Isten és az üdvösség rendje nem változik, az őt tükröző igazság változatlan marad, de az egyházi közösség tapasztalati élményvilága, fogalmai, világképe, szókincse, ideigvaló problémái változnak. Ha ezt a változást tudomásul nem véve, ismeretelméleti nyersanyagunkat továbbra is éppen olyan módon használnánk fel a hitünk kifejezésére, mint azelőtt, akkor a magukban véve azonosan hangzó mondatok már nem igazságot, hanem tévedést fejeznének ki.

Éppen azért az egyház csak úgy tudja a maga változatlan igazságát változatlanul gondolni és kifejezni, hogy, a szavak és állítások értelmének a változása szerint, folyvást változó fogalmakkal és szavakkal gondolja, vallja hitét. Elég egy példára utalni. Mikor a kereszténység a szemita népi környezetből átáramlott a hellenista kultúra világába, az Isten örök Igéjének a megtestesülését úgy fejezték ki, hogy a megtestesült Ige az istenséget és az emberséget egy természetben egyesíti; ebben a mondatban a « természet » szó a születéstől fogva konkréten létező, minden emberi állásfoglalást megelőző valóságot fejezi ki. Később a konkrét öntudatos és szabad valóságot személynek, jellegzetes és lényegét alkotó létezésmódját természetnek hívták, és akkor meg úgy fejezték ki a megtestesülést, hogy az isteni ter-

mészet és az emberi természet össze nem olvadva, teljes valóságában létezik az Ige egy személyében. Mikor pedig az ariánus tévtan az Atyát és Fiút csak hasonlónak mondotta, és Krisztushoz való viszonyunk helyes kimondása érdekében szükség volt arra, hogy világosan kifejezésre jusson: az Atya és a Fiú nem csak hasonló, hanem egyazon természetben létezik, akkor az ősegyház nagy zsinatai, rettentő felelősségük tudatában, az egyházhoz való tartozás feltételévé tették, hogy a hivők elfogadjanak egy olyan kifejezést, mely a Szentírásban nem található, és melyet egy előző kultúrperiódusban az igaz hitet valló hittudósok nem fogadtak el egyhangúan: a « homoousios » kifejezést; mert nem volt más mód arra, hogy az ősi hitet az új művelődési környezetben kifejezzék, mint hogy új szavat kovácsoltak a misztérium szolgálatára.

Ez a folyamat újra és újra megismétlődött a századok folyamán: ugyanaz az alapgondolat új és új gondolatformákban hangzik fel, úgy, hogy az igazság egy marad a különböző megfogalmazásokban, mert az egyes fogalmak azonos struktúra keretében, egyazon arányosság szerint változnak. Azok, akik az új formulákat előadták, nem egyszer közepes gondolkodók voltak, és észre sem vették, hogy újat és remekművet alkottak. A hívő dogmatörténész egy-egy állítás fonalát követve a különböző metamorfózisokon át, úgy érzi magát, mint Mózes az égő csipkebokor előtt, szinte tapasztalja, hogy a valóság, amit a kutatása feltár, szent, mert az Isten Lelke gondolkodik az egyház gondolkodóiban, hogy egyszerre új és régi tanítással tudják táplálni az Isten házanépét.

Miért okoznak zavart a hivő emberben a változások?

Ám ha ez a struktúrát megőrző, az intuitív módon megragadott igazságot hűen közvetítő, de a gondolatformákat egyre változtató fejlődés az egyház életének állandó megnyilatkozása, honnan van, hogy a mai hivő fejcsóválva látja, mikor az egyház ma is folytatja a történelem útjain való haladását?

Ennek a botránkozásnak az első oka az, hogy korunkban a változás rendkívül gyors, mély, és tudatos módon valósul meg. Az átalakulás gyors: minden évtizedben beköszöntenek (és mindjárt feledésbe is mennek) olyan események, melyek a múltban évszázadonként történtek, de egy-egy század tudatvilágát meg is termékenyítették. Az átalakulás mély: az egyének és a közösségek élete gyökeresen megváltozik, amennyiben pl. a technika rendkívüli fejlődése új mes-

terséges életviszonyokat teremtett az ember számára, és ennek következményeképpen az emberiség élményvilága, világszemlélete, és ezért lelkisége, teljesen megváltozott: hogy jobb lett, vagy rosszabb, azt majd csak évszázadok múlva lehet majd felmérni. Az átalakulás tudatos: a középkorban emberöltők kellettek ahhoz, hogy egy teológiai disputa eredményei a közösség mindennapi életébe szivárogjanak, ma az ismeretközlés új technikája a legelszigeteltebb katolikus egylet fórumára is oda sodorja egy hónapon belül egy meglepő közlemény betűit, anélkül persze, hogy meg tudná értetni az állásfoglalás noétikus alapjait is, és a módot, ahogy az új felfogás beilleszkedik az élő igehirdetés harmonikus egészébe. Nem csoda tehát, hogy a hittudomány sajátos problémaitól nem kínzott hivő bosszankodva látja, hogy reggelizö asztalára az újság nap-nap után olyan teológiai állításokat dob, melyeknek sem szükségét, sem értelmét, sem igazolását nem látja.

A hivő katolikus botránkozásának egy másik magyarázata az, hogy az egyházi élet rendes változása (és benne a tanfejlődés) az utolsó évszázadban annyira lecsökkent, hogy szinte téli álom benyomását keltette. Ennek a jelenségnek megint több történeti oka van. Azok a kultúrák, melyekkel az egyház történelmének első másfél évezredében találkozott, legalább is nyitottak voltak a vallásos élmény tekintetében, és így többé-kevésbé alkalmasak voltak arra, hogy a kereszténység a maga istenképe szerint tájolja őket. Az európai kultúrfejlődés a felvilágosodás óta tudatosan elfordul a kereszténység teocentrikus világnézetétől. Az egyház ezeket az áramlatokat átmeneti betegségnek tekintette, és általában sem lehetőségét, sem fontosságát nem látta annak, hogy igazságai a kor eszméiben testet öltsenek: IX. Piusz pápa veszedelmes eltévelyedésnek tekintette azt az állítást, hogy a római pápának ki kellene egyeznie a haladással, a liberalizmussal, és a modern civilizációval. A liturgia, az egyházjog, az egyházművészet, az egyházi tudomány, a keresztény múlt nagy vallásos remekműveit utánozta, védte, és az egyházi közvélemény azt tartotta hűnek az igazsághoz, aki elhárított mindent, ami új. Az ilyen konzervatív szellemi miliőben nevelkedett generáció természetesen nem lehetett megértéssel az olyan hittudósokkal szemben, akik ahelyett, hogy « visszatértek » volna a múlt valamelyik nagy tanítójának az iskolájába, új utakat kerestek, mint a múlt nagy gondolkodói tették a maguk idejében.

Meg kell vallanunk, hogy a hivő katolikusok botránkozó fejcsóválásának van egy harmadik, sajnálatos magyarázata

is. Tény az, hogy az utolsó évtizedekben megszaporodott azoknak a hittudományos közleményeknek a száma, melyek a kinyilatkoztatást úgy magyarázzák, hogy az elmélet összeegyeztethetetlen az ideállal és az életúttal, amit az egyház gyakorlati közösségi élete mint életszabályt fogad el. Ismeretes dolog, hogy minden élmény magába foglal bizonyos meggyőződéseket, melyek talán nem mindjárt kezdettől fogva tudatosak: az élmény nem lehet őszinte az olyan emberben, aki nincs meggyőződve bizonyos állítások igazságáról, és az élmény nem észszerű, ha a meggyőződés, amit feltételez, nem igaz. A vallásos élménynek is megvan a maga ismeretalapja. Nem bízhatik az Istenben, aki nincs meggyőződve arról, hogy van egy erős és jó Isten, és az Istenbe vetett bizalom nem volna észszerű, ha Isten nem volna jó és erős. Igen sok hittétel éppen mint egy-egy magatartás kinyilatkoztatott érvényének és értékének szükségképpeni noétikus alapja lépett az Egyház tudatába. Ma viszont a hitét « belülről », a megélés biztonságával ismerő katolikus gyakran azt érzi (ha nem is tudja kifejezetten mondani vagy éppen bebizonyítani), hogy az Isten igéjének a hirdetői olyan állításokat hangoztatnak, melyek nem felelnek meg Krisztus szellemének. Érthető dolog, hogy nem egy hivő néhány ilyen tapasztalat után minden a megszokottól eltérő nézetet gyanuval fogad.

A felelőtlen újítások nem éppen ritka jelentését nagyon gyakran jó szándék táplálja. Vannak jó keresztények, akik őszintén szeretnék, ha az emberiség életének a középpontjában az Úr Jézus állana. Másrészt látják, hogy emberi számítás szerint nincs kilátás arra, hogy a mai világ belátható időn belül elfogadja az egyházi igehirdetés értelmi és erkölcsi követelményeit. Ebből a helyzetből úgy akarnak kiutat találni, hogy lemondanak ezekről a dogmatikai és erkölcstani követelményekről, abban a reményben, hogy így majd eltűnnek a gátak, melyek eddig megakadályozták, hogy a tömegek elfogadják Krisztust mint üdvözítőjüket. Nem egyszer szinte megrendítő hallgatni a jóindulatú, de illúziók talaján termő tanácsokat, melyekkel derék, hitüket kevéssé ismerő emberek Krisztust el akarják fogadtatni a világgal. E sorok írója évtizedek múlva is megértő szeretettel gondol arra a magyar emberre, aki egyszer kifejtette neki, hogy olyan egyszerű dolog volna a keresztény egyházak egységét megvalósítani: elég volna, ha a katolikus egyház lemondana a dogmái egyik feléről, a másik felét pedig a nem katolikus egyházak elfogadnák: így « mindenki lépne egyet », és félúton egyetértésben találkoznának. Ezt a naiv módon kifeje-

zett kívánságot öntudatlanul nem egy teológus magáévá teszi, és számtalan formában igyekszik neki eleget tenni. Sokan hangsúlyozzák, hogy korunk embere nem érdeklődik a túlvilág iránt, nem bízik az intézményekben, nem hajlandó az evilági eseményeket túlvilági erők beavatkozásával magyarázni. Szerintük a kereszténység tanítását alkalmazni kellene ezekhez a megváltoztathatatlan tényekhez. Lemondva erkölcsi követelményeiről és hittételeiről, a kereszténység könnyen el tudná fogadtatni a világgal az élő, üdvözítő Krisztust...

Ebben a gondolkozásban az az alapvető tévedés, hogy Krisztus tanítványa lehet az, akiben nem él és akit nem éltet Krisztus szava, ahogy az az evangéliumból, az egyház kétezer éves magyarázó igehirdetésén keresztül, reánk szállt. Igaz, az a fontos, hogy Krisztus köztünk éljen és Szentlelke átjárjon bennünket; de ez a valósággal jelen levő és eleven Krisztus akkor ismer el bennünket övéinek, akkor árasztja reánk a Szentlelket, ha elfogadjuk szavát, mint tevékenységünk, személyiségünk, létünk normáját. Ez nem valami külső jogszabály követelménye, hanem a személyek között fennálló kapcsolat strukturájának a Krisztust Urunkkal való kapcsolatunkra való alkalmazása. Nem lehetek egy más embernek barátja anélkül, hogy mint értéket fogadjam el érdekeit, életcélját, életfeladatát. Krisztus pedig azért jött a világra, hogy elhozza közénk az Atya ismeretét, és az Atyához vezessen bennünket. Kereszténységem üres formák értelmetlen őrzése volna, ha nem fogadnám el mint igazságot azt, amit Krisztus hirdetett, ha nem tekinteném a világ legfontosabb dolgának az ő akaratának a beteljesedését. A keresztény hit abban áll, hogy elfogadom az élő Jézust, mint üdvözítőmet, mint mesteremet, mint barátomat; de a keresztény hit egyházi élmény, amennyiben az egyház igehirdetése nyomán fedezem fel hogy Krisztus, akiről az egyház beszél, valóban velem él, ahogy az egyház mondja, és hogy az egyházi intézményességben felém jön az élő Krisztus, az egyházi dogmákban beszél hozzám Krisztus, az egyház erkölcsrendszerében Krisztus akaratát ismerem meg.

Mint hivő keresztény gondolkodó kötelességemnek ismerem, hogy Krisztus minden emberi gondolatot meghaladó, a Szentírásban felcsendülő és az egyház tanításában kifejezett kinyilatkoztatását a mai világ gondolatformáiban (fogalmi rendszerében, gondolatfűzése szerint) igyekezzem kifejezni, és a mai tapasztalati tudásból ismert világra alkalmazni; de éppen olyan szent kötelességemnek tartom azt is, hogy ne hagyjam veszendőbe menni magát az igazságot,

amely megmutatja (homályos tükörben, de mégis megmutatja), ki az üdvözítő Isten, a megváltó Jézus, miben áll az üdvösség útja és rendje, amin át a Szentlélek vezet mindannyiunkban a kiolthatatlan, Istentől belénk ültetett sóvárgásaink beteljesedése felé. Méltán csóválhatja hát a fejét minden hivő ember, ha azt látja, hogy az Isten igéjének a hirdetője vagy olyan modern akar lenni, hogy veszendőbe hagyja menni az igazságot, vagy abban akar hű lenni az igazsághoz, hogy olyan formában akarja azt elfogadtatni, amely sok évszázaddal ezelőtt a történelem egy más fázisában volt hozzáférhető, érthető, vonzó.

Valóban emberfeletti feladat bontakozik ki előttünk. Az Isten igéjének magvetője keskeny ösvényen jár, és le nem térhet róla sem azzal, hogy időhöz kötött fogalmi rendszert, jogrendet és életstílust akar megőrizni és megőriztetni, sem azzal, hogy egyszer s mindenkorra reánk hagyott igazságokat és követelményeket hagy veszendőbe menni. A Szentlélek pedig, aki emlékezetünkben tartja és megérteti velünk Krisztus szavát, nem az egyes gondolkodónak adatik, hanem az egyháznak. Annyiban világít meg bennünket a Szentlélek, a hit helyes őrzésére és tolmácsolására, amennyiben az *egyházban* vagyunk.

Fejcsóválás helyett élő egyháztudat

Az igaz hitnek az egyházhoz tartozással való viszonya ismét számos félreértésre ad alkalmat, mert nehéz megérteni, mi köze van annak, hogy én felismerem és megértem az igazságot, egy intézménytől való függésemhez.

Korunkban nehéz dolog kiegyensúlyozott viszonyba kerülni az intézményekkel. Azok, akik ma idős embernek számítanak, egy történelmi alapon álló intézmény-rendszerben nőttek fel, amelyben a magukat ezerévesnek tartó keretek, már csak a koruk miatt is, érvényre tartottak igényt; ezeknek a kereteknek az összeomlása minden intézménnyel szemben gyanút és bizalmatlanságot keltett. Azok, akik fiatalnak érzik magukat, nyomasztó nyűgnek érzik az új intézmény-rendszert, melyet az előző nemzedék a romokból felépített, mert az a benyomásuk, hogy az élet kényszerű és kényszerített skematizálása elfojtja az egyéni élet gazdagságát: az intézményességtől való szabadulás, vagy akár az ellene való lázadás, világszerte a fiatalok « ellenkultúrájának » egyik jellegzetes vonása.

Az intézménnyel szemben érzett ellenszenv korántsem kizárólag érzelmi állásfoglalás: a spontán bizalmatlanság alapjában véve egy elmélet öntudatlan alkalmazása. A szá-

zadforduló idején a magyar gondolkodás messzemenően jogi gondolatformákban élt és pl. az ősi alkotmány elévülhetetlen jogai, az « elbirtoklás » útján sérthetetlenné vált határok, általánosan elismert fogalmak voltak. Ma, a legtöbb ember történeti fejlődés gyümölcsének tartja az intézményt, és a bennük állandósított eljárásmódoknak addig tulajdonít erkölcsi és jogi érvényt, ameddig azok a közösség szükségleteinek megfelelnek: egy intézmény addig érvényes, ameddig életet-serkentő, vagy élet-óvó hatása van; aki fenn akar tartani egy intézményt, vagy az intézményes élet egyik-másik részletét, akkor is, mikor az elvesztette eredeti szerepét, azt a vádat vonja magára, hogy élet-gátló nyűgöt rak az emberek nyakára.

Ebben a szellemtörténeti összefüggésben nehéz dolog kötelező érvényű tanítást, tanító tekintélyre hivatkozva hirdetni. Az apostoli kézfeltevésnek századokon át meg nem szakított sora, az ókor és a középkor nagy gondolkodóinak a tekintélye, aligha tesz sok emberre jelentős benyomást. Gyakran megesik, hogy egy dogmatikai előadás meghallgatása után a hallgató idegenkedő fejcsóválással kérdezi, honnan tudja az előadó, hogy mind ez így van? Mi az értelme, mi a haszna ezeknek az ismereteknek? A bizalmatlankodó fejcsóválás talán ott a legélénkebb, ahol új keletű állításokat hirdet valaki az egyház nevében: mikor újonnan felmerült problémákat old meg valaki az evangélium fényében (pl. a « Populorum progressio » körlevél témakörében), vagy mikor az új világképhez alkalmazott módon fejti ki valaki az egyházi dogmáit (pl. ha valaki a teremtés dogmáját a fejlődéstan fogalomrendszerében hirdeti meg). Ilyenkor nem csak az kelt botránkozást, hogy a múlt tekintélyére hivatkozik, hanem az is, hogy a múlt tekintélyével a múltban nem ismert állításokat akar alátámasztani.

Ennek az idegenkedő bizalmatlanságnak a magyarázatát elsősorban bizonyos egyháztani tájékozatlanságban kell keresnünk. Sok buzgó katolikusnak számító ember egyházélményére jellemző, a magyar nyelv sajnálatos megkülönböztetése « egyháziak » és « világiak » között, mely azt a téves nézetet tükrözi, hogy az egyház a klérus, és aki nem tartozik a klérushoz, az nem igazi tagja az egyháznak, hanem szemben áll az egyházzal, mint egy « hatósággal », tehát hatalmi szervezettel, mely törvényt hoz, tanít, itél, szertartásokat végez, amivel szemben bizonyos passzív, alattvalói magatartás a megfelelő. Voltaképpen csak akkor lehet majd igazán megértéssel hallgatni az egyházi igehirdetést, mikor a hallgató az egyházat mint élő közösséget fogja megélni, melyben az egyes személyek egyéniségük teljes kifejlő-

dését, életük beteljesedését találják meg. Ebben az esetben a szentbeszéd hallgatásának a formulája nem az lesz hogy « az egyházi vezetőség azt a követelmenyt támasztja velem szemben, hogy tartsam igaznak ezt az állítást », hanem: « az anyaszentegyház felhívja figyelmemet arra, hogy hitem ennek az állításnak az elfogadása által teljesebb, éltetőbb, boldogítóbb lesz ».

Ha egyházélményünk tengelye nem a hatóság-fogalom, hanem a közösség-fogalom lesz, mind az, aki beszél, mind az, aki hallgatja, könnyebben fogja megtalálni a közös nyelvet, amelyen a közösség tagjai meg tudják értetni magukat egymással. Ma az egyházi szónokokat és írókat gyakran vádolják azzal, hogy érthetetlen szaknyelven fejezik ki magukat. Ez a szemrehányás kétségtelenül jogos bizonyos mértékig, sokat lehetne tenni a hiba csökkentésére, és talán már az is segít majd valamit, hogy ma mindenütt modern nyelveken folyik a papképzés, latin helyett. Azonban illúzió volna azt gondolni, hogy lehetséges « hitünk szent titkát » olyan nyelven kifejteni, hogy azok is megértsék, akik egészen távol állnak az egyházi élettől. Az igazán mély hittitkok feltárásához sajátos nyelv szükséges; és egy sajátos nyelv csak úgy jöhet létre, hogy a közösségnek közös élményei vannak, amikre a beszélő hivatkozik. Alapvető didaktikai megállapítás, hogy csak akkor lehet elfogadtatni a hallgatósággal egy megoldás érvényét és értékét, ha az előadó és a hallgatók együtt keresték a megoldást, tehát ha a közlés felelet az együtt-kutatás közösségi élményére. A szentbeszéd csak akkor lesz elfogadható, ha a hallgatók felismerik benne az értéket, amelynek szükségességére együtt ráébredtek.

Más szóval: a « fejcsóváló keresztények » sokasága abban az arányban fog csökenni, amelyben növekszik a kis spontán csoportokban aktív közösségi életet élő keresztények száma.

Nem valószínű, hogy egyhamar visszatér az a lelkesedés, amellyel a század közepéig nagy tömegek az intézményes egyházat ünnepelték. A hitéletnek is megvannak a maga fázisai, és mindegyik fázis gondviselésszerű módon az isteni értékteljesség más-más oldalát tükrözi. Római szemmel nézve, a mai fázis-váltásra jellemző az 1950-es és az idei szentév stílusának a különbözősége. A Pius-pápák Róma-élménye a remek intézményt csodálta, szerette. Számtalan embert megragadott a soknyelvű tömeg, mely egy nyelven énekelte az egy hit sok évszázados formuláját, az evilági hatalomtól megfosztott, és szabadon engedelmeskedő milliókat erős kézzel kormányzó tekintély... Ma talán még inkább megragadja a zarándokokat, hogy a gyarló, sőt gyatra emberi intézmény

keretében ma is, mint mindig, olyan sok embert érint meg a Lélek, és olyan különböző emberekben olyan hasonló vágyakat idéz fel, sőt, életmegnyilvánulásokat csíráztat, amire mások, ezeken a kereteken kívül, csak vágyni tudnak. Az idei év egyik jellegzetes megnyilvánulása (talán az egyetlen, amire az egyházat temetni kívánók ingerült gúnnyal reagáltak) a karizmatikus pünkösdöt élő csoportok római találkozása volt.

Semmi okunk sincs arra, hogy az egyház közösségi életének gyarapodását utópiának tartsuk. Világszerte szinte burjánoznak a spontán közösségek, melyek nem csak a hit tanúsága szerint, hanem a szociálpszichológiai tapasztalás szerint is közösségi életet élnek. Természetes, hogy a száz és száz kísérleti forma közül, sok nem fog beválni. Érthető dolog, hogy sok emberből hiányzik az állhatatosság ahhoz, hogy kitartson ezekben a közösségekben. De a jelenség mégis itt áll előttünk, — és az egyháztörténelem egy új korszakát igéri nekünk.

ANDRÁS KÁROLY

EGYSÉG ÉS PLURALIZMUS

Keresztények a politikában

A *Semaines sociales*, a francia katolikusok nagymúltú intézménye, 1973-ban Lyonban rendezte évi konferenciáját « a keresztények, az egyházak és a politikai élet » kérdéseiről. Aki elolvassa a konferencia előadásait és kerekasztal vitáit közreadó kötetet, (1) meglepetéssel fogja tapasztalni, hogy senki se foglalkozott a pártok szerepével, senki sem szólalt fel önálló keresztény politikai képviselet érdekében. Ez még akkor sem magától értetődő, ha tudjuk, hogy Franciaországban a hires MRP, vagyis a keresztény alapon álló párt felmorzsolódott, s mint ilyen megszűnt létezni. A gyakorlati politikában « angazsált » keresztények mint gaullisták, szocialisták, baloldali szocialisták, vagy Lecanuet-féle reformerek jelentek meg a kongresszuson, s lényegében azonos világnézeti alapról próbáltak igazolni különböző politikai állásfoglalásokat.

Az is fel fog tűnni az olvasónak, hogy a katolikus jellegű konferencián alig esett szó a pápák szociális körleveleiről, az Egyház szociális tanitásáról, amely sokáig a keresztény társadalmi-közéleti tevékenység kalauzának minősült. Vagy ha mégis említették, inkább csak VI. Pál pápának Roy kardinálishoz intézett, *Octogesima Adveniens* kezdetű üzenetét s a francia püspököknek a « politikáról, Egyházról és a hitről » szóló, 1972-ben kelt pásztorlevelét idézték. Egyébként az előadók, ha ennek szükségét érezték, a keresztény szociális munka mibenlétét, fontosságát közvetlenül az Evangéliumból vezették le.

I.

A francia példát nem szabad általánositani. *Nyugat-Európában* (mert egy szűk beszámoló nem terjeszkedhet ki nagyobb területre) még mindig működnek keresztény pár-

(1) *Chrétiens et Églises dans la vie politique.* Chronique sociale de France, Lyon, 1974.

tok, itt-ott újak is születnek, s politikai befolyásuk még mindig számottevő. A pápák szociális enciklikáiról se feledkeztek meg mindenütt, sőt mintha régen nem foglalkoztak volna velük annyit, mint éppen mostanában. De ez a kép sem teljes. Mert ugyanakkor sokan panaszkodnak (amit mások örömmel nyugtáznak), hogy az utóbbi tíz esztendő folyamán úgyszólván mindenütt megbomlott a keresztények politikai egysége, s a keresztény választók egy része világnézetileg kétséges politikai pártok, mozgalmak felé orientálódik. Továbbá, hogy növekszik azoknak a kereszténynek a száma, akik helytelenítik külön keresztény pártok szervezését és fenntartását, s elvetik a pápai szociális enciklikákat mint a közéleti munka vezérfonalát. A tünetek tehát arra mutatnak, hogy a fejlődés más országokban is a franciához hasonló állapot felé halad, — a keresztény politikai tábor megbomlása, a keresztény társadalom polikai pluralizálódása felé.

Az aggodalmak (vagy más oldalról nézve remények) nem alaptalanok és részletesebb elemzést érdemelnek. Bevezetőül utalni kell arra, hogy a « keresztény politikai egység » relatív fogalom és hogy csak a modern többpártrendszereknél maradjunk: ilyen egység soha, sehol se valósult meg teljes mértékben. A katolikus, később keresztény jelzőt hordozó pártok, mozgalmak a hivőknek mindig is csak egy kisebb vagy nagyobb töredékét tudták mozgósítani. Még a második világháborút követő kereszténypárti győzelmek után sem alakult ki a nagy egység. Számos keresztény szavazott más pártokra és sok ember nem világnézeti meggyőződésből, hanem csak jobb hiján adta le szavazatát keresztény pártra. (Az utóbbiak aztán, a kellő pillanatban, az elsők közt fordítottak hátat a keresztény pártoknak. Így például Franciaországban az ő távozásuk indította el a *MRP* hosszú, haldoklását.) Nem lehet tehát figyelmen kívül hagyni, hogy az Egyház mindig is egyetemesebb, átfogóbb intézmény volt, evilági kereteiben is, mint a tanítására hivatkozó pártok külön-külön vagy együttesen, vagyis hogy ezeken a pártokon kívül is éltek és élnek jó keresztények.

Az egység megbomlásáról csak szűkebb értelemben lehet beszélni. Az első világháború után a keresztény társadalmi, félig-politikai és politikai mozgalmakban, valamint azok körül kialakult a nyugtalan, kereső, keresztény értelmiségi fiatalok és gyakorlati szervezők, vagy ahogyan a franciák nevezik őket: a *militant*-ok egy népes gárdája. Ismerték a pápai enciklikákat, olvasták Jaques Maritaint, sokszor a marxista irodalmat is s egy új szociális kereszténység eszméje lelkesitette őket. A második világháború alatt, az ellenállási mozgalmakban friss erőkkel gyarapodtak és 1944-45 után jelen-

tős szerepük volt a keresztény társadalmi és politikai élet ujjászervezésében, egyfajta közvélemény kialakításában és fenntartásában.

Ez a militáns gárda általában egységesen gondolkodott és cselekedett, nem sikerült azonban az utánpótlás kérdését megoldania. A körülötte felnövő fiatalokban megtörtek a régi mozgalmi tradíciók, sokan közülök a politikai megoldást már nem csak az adott keresztény intézményekben látták, hanem más irányban is érdeklődni kezdtek, s egyre többször el is kötelezték magukat. A belső egység meglazult s nemsokára a perifériákon is jelentkezett a folyamat a keresztény választók lassú elvándorlásában, az új nemzedékek tartózkodóbb magatartásában. Így indult el a keresztények — pontosabban: a keresztény társadalmon belül keresztény politikai irányban elkötelezett réteg — fokozatos pluralizalódása.

Van egy irányzat, amely a politikai pluralizálódást a II. Vatikáni Zsinat és a zsinat szellemében fogant pápai enciklikák számlájára írja. Ez a magyarázat azonban veszélyes leegyszerűsítésnek tűnik, hiszen a zsinat maga is csak következménye volt egy változásnak, amely végigszántott a világon. A keresztény politika növekvő gondjainak okait kutatva tehát elsősorban arra a válságra kell rámutatni, amelybe az elmúlt másfél évtized alatt sodródott a Nyugat. A szociális kérdést. XIX. századi értelmében, sikerült megoldania, de a kialakult jóléti társadalom szembetalálta magát egy új, eddig ismeretlen nyomorral: az ember elidegenedésével, a harmadik világban pedig a szociális kérdés egy másik, sokkal nyomasztóbb változatával. Az ötvenes évek alélтsága után a különböző marxista-szocialista mozgalmak friss lendületre kaptak és a szaporodó nehézségekre merész, gyors, radikális megoldásokat ajánlottak. Az új nemzedékek képviselői — mint erről már említés történt — a változás szükségének tudatában léptek fel, elutasították az « öregek » egysíkú, tétovázó politikáját, vagy legalább is jogot követeltek más utak, lehetőségek megvizsgálására is. Az utóbbiak között növekvő érdeklődést váltottak ki a szocialista alternatívák, de más, például neo-liberális elképzelések is.

Hol álltak az új szakaszban a keresztény pártok? Politikai rövidlátás vagy elfogultság lenne azt állítani, hogy különösen a második világháború óta nem végeztek jó munkát. Tagadhatatlan érdemük, hogy az « új »-tól, a változástól hagyományosan idegenkedő kereszténveknek minden eddiginél szélesebb rétegét bevezették a demokratikus közéleti munkába. Ezen túlmenőleg, kitűntek a gazdasági és szociális történyhozás terén; igyekeztek mérsékelni a központi hatalom befolyását s támogatták a helyi önkormányzatok

kialakulását, megerősödését; megvetették a nyugateurópai együttműködés alapjait. Nagy mulasztásuk viszont, hogy ők is, mint sok más politikai alakulat, az életet statikus állapotban látták, nem számoltak a további változások lehetőségeivel s nem figyeltek fel időben a már küszöbön álló új veszélyekre, tennivalókra. Előrelátásukat, idő-érzékenységüket elvesztve, a keresztény pártok is alkalmazkodtak a bőség társadalmának igényeihez, más szóval: próbáltak együtt úszni az árral. Ez egy ideig, legalább is a látszat szerint, sikeres politika volt, valójában azonban sok ember, főleg fiatal szemében aláásta a keresztény világnézeti programok hitelét (2).

II.

A világban lezajló változások nemcsak a keresztény politikát állították új helyzet elé, hanem sok más pártot és mozgalmat is. A kereszténységnél, pontosabban katolikusoknál azonban még valami más is történt: az Egyház is lemérte a változásokat s a maga különleges erkölcsi tekintélyével figyelmeztette a híveket, hogy a korforduló új feladatokat ró ki rájuk, nagyobb rugalmasságot kíván tőlük. Az egyházi dokumentumok kihatottak a politikai döntések szférájára is. De amíg egyesek a felszabadító erőt látják bennük, régi, terhes megkötöttségek feloldását, mások inkább az ideológiai bonyodalmak, a további politikai nehézségek tulajdonképpeni forrását. Összesen öt vagy hat megnyilatkozás áll az előtérben, — a II. Vatikáni Zsinat anyagából legfontosabb a *Gaudium et Spes* című lelkipásztori konstitució, s ide tartoznak XXIII. János pápa valamint VI. Pál szociális körlevelei. Ugyanaz a reform-szellem — az *aggiornamento* gondolata — hatja át valamennyit s így egy pont alatt lehet tárgyalni őket, helyesebben: néhány példával sejtetni, hogy mi az, amiben újat mondanak a múlthoz viszonyítva.

A szociális körlevelek — ez a hivatalos egyházi álláspont — összefüggő, egységes tanítást nyújtanak. Valóban, az újabb enciklikák mindig megerősítik, hangsúlyozzák a korábbiak érvényességét, XXIII. Léo *Rerum Novarum*-áig visszamenőleg. Vannak alapelvek, amelyek végigfutnak valamennyi szövegen. S mindenekfelett: akár régiek, akár újak

---

(2) Az 1972-es nyugatnémet választások után voltak, akik úgy érezték, hogy a választási küzdelemben az ember sorsa sokkal jobban foglalkoztatta a szocialistákat, mint a keresztény demokratákat.

a körlevelek, mindegyiknek középpontjában az ember áll, de nem a szélsőséges liberalizmus, vagy kollektivizmus embere, hanem az Isten képmására teremtett emberi személy, egyrészt az őt természeténél fogva megillető, el nem idegeníthető szabadságjogokkal, másrészt pedig a társadalom, a közjó iránti, egyre súlyosodó kötelezettségeivel.

De XXIII. Jánostól kezdve a körlevelek, és a zsinati konstitució is, fokozatosan elejtik a korábbi hagyományos szemléletet, amely a világot egy állóképnek látja s az Egyház szembenéz a dinamikus változásokkal, azoknak vallási-világnézeti-politikai következményeivel. Ezzel egyidejűleg a körlevelek kilépnek a « nyugati » feladatkörből s most már egy kitágult világhoz szólnak, ahol nagy tarkaságban a legkülönbözőbb emberek, népek, rendszerek, ideológiák élnek egymás mellett vagy harcolnak egymás ellen. A katolikusok — hirdetik az enciklikák — csak önmagukra hagyatkozva nem oldhatják meg többé a feladatokat. Új fogalmak fészkelik be magukat a pápák és a zsinat szótárába: gazdaságilag elmaradt országok, urbanizálás, vendégmunkások, eltömegesedés, túlnépesedés. Ezzel párhuzamosan hangsúlyeltolódások jelennek meg a tradicionális tételek kifejtésénél s új tételek bontakoznak ki a régiek mellett.

Így például, a válságból kivezető utat keresve, az újabb egyházi megnyilatkozások ismételten visszatérnek a más világnézetűekkel való praktikus együttműködés szükségére. XXIII. János, a *Mater et Magistra*-ban (1961) azt ajánlja a katolikusoknak: maradjanak hűek önmagukhoz, de ugyanakkor mutassanak jóakaratú megértést mások véleménye iránt, kerüljék az önzést és készüljenek fel arra, hogy a többiekkel becsületesen összefogva megvalósitsák mindazt, ami magában véve jó vagy jóra vezethet.(3) A *Pacem in Terris* (1963) végén sürgeti a pápa, hogy tegyünk különbséget az egyes világnézetek és az általuk létrehozott mozgalmak közt; míg a világnézetek megmerevednek, a mozgalmak változhatnak, különösen ha felfigyelnek az emberi személy jogos követelményeire. (4) Még konkrétebb a *Gaudium et Spes* (1965): a lelkipásztori konstitúció már kifejezetten a más világnézetűekkel való őszinte és okos *párbeszéd* szükségéről beszél. Egyúttal figyelmezteti a híveket, hogy a földi dolgok megszervezését illető nézetek olykor ellentétben állhatnak egymással tehát tanusítsanak tiszteletet mások álláspontja

---

(3) *Mater et Magistra*, 239. (A számok mindig a fejezet-számokat jelzik.)

(4) *Pacem in Terris*, 159-160. A gondolatot átveszi az *Octogesima Adveniens* (30) is.

iránt; a politikai téren aktív keresztények sohase keverjék össze politikai működésüket egyházi tevékenységükkel. (5)

Lényegében ugyanezen az úton halad tovább VI. Pál. Bővíti a katolikusok ideológiai-politikai « opcióit », de bizonyos korlátokat is szab. Az *Octogesima Adveniens*-ben például felveti a szocializmus kérdését és elhatárolja azt az ateista marxizmustól. A keresztény ember-fogalom — írja — nem egyeztethető össze az ateista marxizmus eszméivel. Maga a szocializmus azonban más lapra tartozik. A pápa elismeri, hogy különbözö változataiban (a neo-liberalizmushoz hasonlóan) fokozódó népszerűséget élvez számos keresztény között. Azt ajánlja a híveknek: vizsgálják meg ezt az ideológiát a minden ideológiának kijáró óvatossággal. Különösen azt nézzék meg jól, mit akar kezdeni az emberrel. VI. Pál többször is behatóan foglalkozik a politikai hatalommal; hangsúlyozza pozitív szerepét a közjó szolgálatában, de elveti a közélet teljes politizálásának szándékát. Se az állam, se a politikai pártok nem jogosultak arra, — mondja, — hogy ideológiájukat diktatórikus eszközökkel rákényszerítsék a társadalomra. A kulturális és vallási közösségek feladata, hogy megadják tagjaiknak az ember lényegére, származására, céljaira vonatkozó tanítást. (6)

A pápa nem fűzi tovább az utóbbi gondolatot. De egyik kommentátora, Oswald von Nell-Breuning, SJ, azt hiszi, hogy VI. Pál lényegében elutasítja a világnézeti pártokat s az angolszász típusú, « mítosztalanított », « szekularizált » párt mellett foglal állást. (7)

III.

Mint már utalás történt rá, az *aggiornamento* szelleme és ami vele együtt járt: az óvatos nyitás más ideológiai csoportok felé, a választás skálájának kiszélesítése, megtetézve a világban végbemenő egyéb változásokat, nem múlhatott el nyomtalanul a keresztények politikai gondolkodása felett. Sok minden, ami eddig homályos volt, megvilágosodott és fordítva, ami szilárdnak látszott, megingott. A keresztények vitatkozni kezdtek arról, milyen irányt kövessen politikájuk a nagy változások, átértékelések korában? A vita során alapvető kérdések is felmerültek: van-e még értelme a hagyományos keresztény pártoknak, vagy pedig az új hely-

(5) *Gaudium et Spes*, 5, 75, 76, 83.

(6) *Octogesima Adveniens*, 25, 26, 31-35, 46.

(7) *Akten Paps Paul VI. Apostolischen Schreiben an Seine Eminenz Kardinal Maurice Roy.* Paulinus Verlag, Trier, 1971 7. old.

zet új döntéseket, mozgalmi kereteket, átcsoportositásokat is kíván? Van-e, lehet-e kötelező keresztény szociális tanítás, megszabhatja-e az Egyház hiveinek magatartását a szekularizált életben, vagy pedig kinek-kinek saját lelkiismerete szerint kell határoznia? Az egyre szélesedő vitában eddig négy főbb álláspont, irányzat bontakozott ki:

a) A sort a tradicionális konzervatív álláspont nyitja meg. Elfogadja, hogy a világban mélyreható változások történnek, de véleménye szerint semmiben se érintik az Egyház szociális tanitásának lényegét. Szerves, összefüggő tanrendszer ez, amely ha nem is részleteiben, de alapelveiben kötelező útmutatásokat ad az Egyház tagjainak. Az Egyház nem mondhat le arról, hogy a szekuláris élet számos vonatkozásáról, összefüggéséről véleményt nyilvánítson, mert hiszen közvetve vagy közvetlenül az ember morális fejlődése forog kockán.

El kell ismerni viszont, hogy az utóbbi időben a keresztény szociális tanítás nem tartott lépést az eseményekkel. Hiba az is, hogy egyes megnyilatkozások túlságosan általános jellegűek s inkább megzavarják mint segítik a kereszténveket, így például a más világnézetüekkel való együttműködésre, a dialógus különböző lehetőségeire vonatkozó útmutatások. De ebből sem a szociális tanítás elvetése következik, hanem továbbépitésének szüksége, hozzáigazítása az új körülményekhez.

A keresztények saját önálló, független pártjaikról sem mondhatnak le, mert különleges érdekeik biztosítását csak e pártoktól remélhetik. A pártoknak nem elhomályosítani, hanem élesíteni kell keresztény világnézeti « profil »-jukat. Nem léphetnek fel az Egyház nevében, de nem is utasithatják el. Az Egyház maradjon független a keresztény pártoktól is, de ne próbálja rejtegetni, hogy végső fokon, a vallás és az emberi szabadság védelmében nem nélkülözhetik egymás támogatását.

b) A második álláspont képviselőit nagy adag reformvágy, pragmatizmus és liberalizmus jellemzi. Elfogadják, sőt hangoztatják az Egyház szociális tanításának páratlan történelmi érdemeit. De úgy látják, hogy ez a tanítás mai formájában befejezte feladatát, nem nyújt gyakorlati segítséget a mai embernek. A keresztények azonban most sem nélkülözhetik a biztos világnézeti alapokat, a buzdítást társadalmi feladataik elvégzéséhez. Az illetékes szakembereknek tehát ki kell dolgozniok a keresztény szociális tanítás új, korszerű formáját, amely figyelembe veszi a nagy átalakulásokat a világban s bátran hozzányul a hivők egzisztenciális gondjaihoz.

Ami a keresztény pártokat illeti: továbbra is nélkülözhetetlenek, de ne annyira nevükben, jelszavaikban, mint inkább szellemükben, törekvéseikben legyenek keresztények, s határolják el magukat a kereszténység evangéliumi szellemével összeférhetetlen jobb- és baloldali befolyásoktól. A keresztény pártok szociálpolitikai teljesítményei kiválóak. Most azonban itt az ideje, hogy az állami élet egészére irányítsák figyelmüket. (8) A keresztény pártok és az Egyház viszonya alapuljon a kölcsönös függetlenség megbecsülésén, a végső nagy kérdésekben való szolidaritáson. A befolyásolási kísérletek egyik félnek sem használnak.

A más világnézetükkel való együttműködést nem lehet eleve elutasítani, mert legtöbbször a szükség kívánja és gyakorlatilag sok helyen már meg is valósult.

c) Sokkal radikálisabb hangot ütnek meg a harmadik álláspont hívei. Szerintük keresztény szociális tanítás mint az Egyház különálló, speciális tanrendszere nem létezik. Amit annak szokás nevezni, az részben benne van az Evangéliumban, részben pedig az emberi szabadságjogok derivátuma, s így a haladó polgári-liberális világnézet és a keresztények közös kincse. Példa rá az enciklikák ember-eszménye: lényeges vonásaiban mindenki elfogadhatja, aki nem egy totális világnézet rabja. (Természetes, fűzik hozzá, hogy a keresztény életnek van egy transzcendentális aspektusa is, ez azonban mint ilyen nem része a szociális politikának, amely földi dolgokkal törődik.) Ami tehát a tant kereszténnyé, vagy katolikussá teszi, az nem lényegéből következik, hanem abból, hogy keresztények-katolikusok állították össze, fektették papírra és népszerűsítették. Szociális tanítás helyett sokkal helyesebb lenne normatív tanról, normatív kijelentések gyűjteményéről beszélni. Mindebből azonban nem következik, hogy az Egyház ne avatkozzék az emberek földi dolgaiba. Ellenkezőleg, nevelje őket a közéletben való aktiv munkára, de ne szóljon bele az intézmények, a mit és hogyan dolgába. (9)

Az irányzat azonban még tovább megy és azt mondja: ha nincs keresztény szociális program, hanem csak normativ kijelentések vannak, amelyeket minden demokratikus gondolkodású ember elfogadhat, akkor keresztény pártokra sincs szükség. Vagyis keresztények bármely, a közös embereszményt elfogadó pártra leadhatják szavazatukat. A bizonyítékot — teszik hozzá — a legújabb pápai kijelentések

---

(8) Maier, Hans, *Kirche und Gesellschaft*. Kösel, München, 1972.

(9) Nell-Breuning, Oswald von, « Krise der Katholischen Soziallehre? » *Stimmen der Zeit*, München, 1972. február.

és a zsinati határozatok szolgáltatják. Ezek, a radikális irányzat hívei szerint, a világnézeti pluralizmus mellett törtek lándzsát és sürgetik a keresztények többoldalú dialogusát, együttműködését más csoportok tagjaival. VI. Pál pedig, az *Octogesima Adveniens*-ben, ki nem mondva ugyan, de elítéli a világnézeti pártokat, tehát a keresztény politikai tömörüléseket is, és ideálja az angolszász típusú, ideológialag semleges párt.

d) A negyedik irányzat képviselői a politikai színkép szélső baloldalán helyezkednek el. Több alcsoportra oszlanak, de néhány fontos pontban megegyeznek: meg akarják szüntetni a keresztények hagyományos politikai-mozgalmi kötöttségeit, de nem azért, hogy minden irányban szabaddá tegyék őket, hanem hogy új kötöttséget teremtsenek egy közelebbről meg nem határozott szocializmus formájában. Az Egyház szociális tanítását általában elvetik, mert véleményük szerint a kapitalizmus szekértolója, vagy csak azokat az újabb megnyilatkozásokat emlegetik, amelyek a pluralizmus elismerésén, a dialógus sürgetésén keresztül megnyitották az utat a keresztények « politikai felszabadítása » felé. A szociális felfogás igazolásáért ez a csoport is az Evangéliumhoz megy vissza, de Krisztusból társadalmi forradalmárt csinál s azt hirdeti, hogy követőinek az osztályharcos szocialista mozgalmakban, vagy legalább is azok oldalán van a helyük.

Az irányzat hivei elméleti alapjaik megvetésében a legtöbb segítséget az un. forradalmi teológiától kapta. A politikai színtéren kis baloldali keresztény pártok, vagy keresztény, esetleg szocialista mozgalmakon belüli csoportosulások formájában jelentkeznek, a legváltozatosabb programokkal. Legismertebb nemzetközi tömörülésük a « Keresztények a szocializmusért » nevet viseli; eleinte inkább csak Latin-Amerikában szerepelt, az utóbbi időben azonban Európában is előre tört.

(Nem sorolható ehhez az irányzathoz az a törekvés, amely a szocialista országokban jelentkezik, és szintén a szocializmus alapján áll. Követői azonban nem radikális szociális programot hirdetnek, mivel — mint mondják — ők már a megvalósult szocializmusban élnek; elsőrendű feladatuknak az Egyház és szocializmus összebékítését tekintik s ennek elméleti, valamint gyakorlati lehetőségeit kutatják. Magatartásuk igazolására gyakran idézik főleg az újabb pápai enciklikákat.)

IV.

Nehéz lenne megállapítani, hogy az említett irányzatok, álláspontok, törekvések milyen erőviszonyban állnak egymással, milyen befolyást gyakorolnak a politikai és egyházi életben. Bizonyos azonban, hogy hatásuk nem korlátozódik elméleti térre, hanem kimutatható már választási eredményekben, szervezeti intézkedésekben, program-vitákban, sőt a hitéletben is. Országról országra haladva változik a helyzet. A kontinensen, némi túlzással, az egyik pólusnak Franciaországot tekinthetjük, a másiknak Nyugat-Németországot.

Franciaországban — mint láttuk — már eltűnt a keresztény párt s a keresztények szavazatai a többi párt között oszlanak meg, zömükben inkább a bal, mint a jobboldal felé. A társadalmi és vallási szervezetek azonban tovább működnek s maguk is különböző politikai-világnézeti befolyások alá kerültek. A VI. Pál által elítélt politizálódás tehát már ezen a szinten elkezdődik. De még ilyen körülmények között is feltűnést keltett, amikor 1974-ben a J.O.C. *(Jeunesse Ouvrière Chrétienne)* kongresszusa felemelt ököllel és az Internacionálé eléneklésével köszöntötte George Marchais-t, a francia kommunista párt főtitkárát. (10) A francia Egyház nem fájlalja a politikai megoszlást s arra igyekszik nevelni tagjait, hogy pártállástól függetlenül maradjanak meggyőződéses jó katolikusok. Egyes püspökök azonban időnként óvják híveiket a szélsőséges politikai *engagement*-tól, a keresztény jelszavaknak ilyen célokra való használatától.

Nyugat-Németországban federális szinten a két keresztény párt ellenzékbe szorult, de aránylag megőrizte homogeneitását s még mindig jelentős politikai tényezőnek számít. A keresztény társadalmi, vallási szervezetek helyzetében se történtek mélyreható változások. De mindaz, ami eddig történt, már figyelmeztetés volt a keresztény pártoknak, s főleg fiatalabb vezetői garniturájuknak, hogy módosítaniok kell programjukat, munkamódszereiket, ha nem akarják, hogy szavazóik tekintélyes része elvándoroljon, elsősorban a szociáldemokratákhoz. Nyugatnémet egyházi körökben is nyugtalanság tapasztalható. A világháború után ez az Egyház is nyiltan támogatta a keresztény pártokat, később azonban visszahúzódott az u.n. *Aequidistanz* sáncaiba, vagyis hivatalosan egyenlő távolságot tart minden politikai csoportosulás felé. Újabban azonban egyre több kri-

---

(10) *Informations catholiques internationales*, Párizs, 1974. július 15 és *Le Monde*, Parizs, 1974. augusztus 2.

tika éri az *Aequidistanz* fenntartóit. Az elégedetlenek azt állítják, hogy ez a politika egyértelműen a baloldalnak, konkréten a szociáldemokratáknak kedvez. (11)

A két véglet közt helyezkedik el a többi ország. Általában, a keresztény pártok fiatalabb vezetői mindenütt szeretnék « modernizálni » a keresztény demokráciát: leválasztani róla mindazt, ami a befutott, elégedett, csak nyugalomra vágyó középosztály eszközének mutatja a mozgalmat, s szeretnének több figyelmet szentelni az « átmenet », a « változás », a « növekedés », az « eltömegesedés » szülte tennivalóknak. Ideológiailag a két « szélsőség », a kapitalizmus és a szocializmus közt keresik a keresztény demokrácia helyét. Mind többen kívánják, hogy a pártok programszerűen is vállalják a « harmadik erő » szerepét. A reformerek az újbaloldal osztályharcos jelszavaival szemben hangsúlyozzák a szolidaritást, az osztályok együttműködését. Keresztény perszonalista filozófiájuk szellemében még jobban előtérbe hozzák az embert. A demokrácia megvalósulását a *participation*-ban látják, — az ember részvételében a közügyek irányításában, de nem egyetlen párt vagy osztály, hanem a társadalom javára. A részvétel egyúttal az elidegenedés leghatásosabb orvossága is. Több oldalról sürgetik az európai összefogás elmélyítését, nemcsak országok és népek, hanem a keresztény demokraták között is. Egyik párt sem kíván, legalább is a nyilatkozatok szerint, szoros kapcsolatot teremteni az Egyházzal; ideáljuk a fair együttműködés a közjó érdekében. (12)

Hasonló módon Rómát és a helyi egyházakat is élénken foglalkoztatja, hogy milyen « politikai » magatartást tanusítsanak az átalakuló közéletben. Nem akad nyílt szószólója az egykori politikai katolicizmusnak, de a teljes félreállásnak, vagy közügyekben való hallgatásnak sincs képviselője felelős körökben. Úgy tűnik, hogy az Egyház egy kettős funkció vállalása felé halad: egyrészt irányt mutatni, de nem a részletekben, hanem az általános elvi kérdésekben, másrészt pedig kritizálni a közéleti visszásságokat akkor is, ha a kritika bármely oldal felé kellemetlen. (13)

---

(11) Pl. *Reinische Merkur*, Köln, 1974. szeptember 6, *KNA*, Bonn, 1974. október 25.

(12) A keresztény pártok program-terveivel részletesen foglalkozik a *Christlich-Demokratische Panorame*, Roma, 1973/1. szám. Hasznos utalások vannak a *Chrétiens et politique* c. kötetben is (Ed. universitaires, Paris, 1974).

(13) V.ö. Döpfner, Julius Kardinal « Ethische Grundsätze einer Wirtschaftsordnung (ii) ». *Rheinischer Merkur*, Köln, 1975. május 2.

Korai lenne találgatni, vajon a reform-kísérletek, kurzus-korrekciók megállíthatják-e hosszú távra a « keresztény egység » bomlását. Valószínű azonban, hogy a közeljövőben a pluralizálódás még folytatódni, esetleg fokozódni is fog. Más kérdés, hogy eltűnnek-e a keresztény pártok is. Ezek a pártok néha világnézeti vákumokban születnek, s még gyakrabban a vallási, egyházi, lelkiismereti szabadság vélt vagy tényleges sérelmei hozzák őket létre. A fokozódó ideológiai feszültségek korában élünk s feltételezhető, hogy ezután is lesznek keresztények, akik sajátos érdekeik védelmét, közéleti befolyásukat közvetlen irányításuk alatt álló politikai pártokon keresztül akarják majd biztosítani.

Az ideális helyzet az lenne, ha a keresztények valóban úgy éreznék, hogy nincs többé szükség keresztény pártokra és a keresztény választók aggodalom nélkül « beintegrálódhatnának » más pártokba. Ez azonban nem lehet csak az ő egyoldalú elhatározásuk kérdése, hanem a többi párt akaratán, politikai-társadalmi-ideológiai programján is múlik. Sokan az angolszász gyakorlatot állítják példának a kontinens elé. De a történelem fejlődés különbségei, az eltérő ideológiai felfogások, « hozzáállások » miatt a példát nem lehet egyszerűen átmásolni. Egy új, sajátosan európai változattal kísérleteznek most a francia katolikusok: külön párt nélkül, ideológiailag rendkívül tarka, nem is egészen veszélytelen politikai strukturában kívánnak érvényesülni, keresztény alapelveik feladása nélkül. A többi ország szempontjából se lesz érdektelen, hogyan fog végződni a francia kísérlet.

V.

Végeredményben azonban nem lehet, nem szabad a keresztény politika problémáját csupán párt-nem párt perspektivában vizsgálni. A mai válság-jelek ugyanis egy központi, mindennél mélyebben rejlő okra vezetnek vissza, s amíg ez meg nem szűnik hatni, minden reform csak felületi kísérlet marad. Az ok pedig nem egyéb mint a keresztény ember rendkívül nehézkes összebékélése a külvilággal, a közéleti-politikai munka feltételeivel és követelményeivel. Szaknyelven identifikációs krízisnek nevezik. Nem mai keletű jelenség ez, hanem az elmúlt másfél-két évszázad során alakult ki, de a fokozódó szekularizálódás következtében ma még fokozottabban érvényesül. Kisebb nagyobb mértékben, mindannyian hordozunk valamit belőle. Itt csak utalni lehet néhány jellemző vonására, amelyek közül egyik-másik már az előbbiek során is szóba került.

Legfeltűnőbb ebben a magatartásban a borzongás mindentől, ami a mélyreható változások lehetőségét rejti magában. Bizalmatlan a demokratikus állammal és annak politikai intézményeivel szemben. A politikában erkölcstelen mesterséget szimatol, vagy legalább is úgy érzi, hogy a politikai gyakorlat nehezen egyeztethető össze a keresztény felfogással. Benne van a romantikus vonzódás a múlt, letűnt rendszerek, közjogi státusok, életformák, kultúrák iránt; az idegenkedés az új technikai, tudományos, kulturális teljesítményektől, egyáltalán a tudományos haladás gondolatától. A magatartás hordozói a társadalmi reformot szívesen terelnék a karitatív munka irányába. Bizonytalanul mozognak a profán világban, mintha minden oldalon ellenség rejtőzködnék. Szövetségesek keresése helyett inkább a belső erőkre hagyatkoznak; ugyanakkor panaszkodnak, hogy izolálni akarják őket a világtól, lehetőleg kerülik az önkritikát, mert az csak a keresztény frontot gyengítheti és támadási felületet nyújthat az ellenfélnek. Értékeiket szeretnék átadni a külvilágnak, sőt meg is szeretnék azt hódítani, de nem veszik figyelembe mások mentalitását és eszközeik nem állanak a kor színvonalán.

Ez a magatartás különösen két kirívó formában szokott jelentkezni.

Az egyik a politikának, a hatalomért való küzdelemnek torz szemlélete. Bár az arányok eltolódtak és új problémák is jelentkeztek, a világgal konfliktusban álló keresztény még mindig a szociális-karitatív munkát tekinti lényegesnek, mert leginkább beleillik az Egyház emberbaráti hagyományaiba és legkevésbé érvényesülhetnek benne a machiavelisztikus erők. De hajlamos arra, hogy az állami funkciókat is ilyen szemszögből rangsorolja s elhanyagolja mindazt, ami nem tartozik ebbe a szűk körbe. Ezzel azonban közéleti felelőssége egyoldalúvá válik s kétségeket támaszt aziránt, vajon meg tudna-e birkózni más feladatokkal is, helyesen látja-e az állami, társadalmi, nemzetközi élet összefüggéseit. Vannak vélemények, amelyek a torzulást annak rovására írják, hogy a múltszázadi Egyház, a liberalizmus iránti ellenszenvből, sokáig igyekezett visszatartani híveit a politikai fórumoktól és mindenekelőtt a szociális-karitatív feladatokat hangsúlyozta.

A másik feltűnő jelenség: az új világgal meg nem békült keresztények rendezetlen, feszült viszonya a művészeti és kulturális élethez és ezen belül makacs ellenállás a modern tájékoztatási eszközök befogadásával, akalmazásával szemben. Sokan itt is az ördög jelenlétét gyanítjak s inkább távoltartják magukat, ahelyett, hogy szembenéznének vele, ha valóban jelen van. De a kulturális fogalomkörbe tartozik az

a sajátos nyelv és stílus is, amely még mindig jellemzi az egyházi lapokat, könyvkiadványokat és — prédikációkat, és amely a kívülállók, a be nem avatottak számára majdnem érthetetlen, de minden esetre idegen. A keresztények nehezen akarják észrevenni, hogy már kultúr- és sajtópolitikai magatartásukkal is elzárják magukat a modern embertől, aki pedig minden törekvésük « kiindulópontja, alanya és végcélja » (14) kell hogy maradjon a változó világban is.

Nem látszik tehát alaptalannak a megállapítás, hogy a keresztények a XIX. század folyamán beleestek az ostromlott vár pszichozisába s máig sem sikerült kilábalniok belőle. Karl Rahner katolikus gettó-mentalitásról beszél, amely nem szűnt meg hatni. Mások a keresztények elidegenedésének nevezik s ebben látják a mai politikai bizonytalanságok legfőbb magyarázatát. A lényegben igazuk van. De ebből az is következik, hogy a mai keresztények elsőrendű problémája nem is a « politikai egység » megbomlása, a pluralizálódás, a sok bizonytalanság, hanem az önmaguk építette korlát, amely a világ nagy mozgásain kívül tartja őket. Ezt a korlátot kell lebontaniok, az identitás-krízist kell megszüntetniök ahhoz, hogy valóban otthon érezzék magukat a modern társadalomban, tetszésük szerint politizáljanak, de az evangéliumi kereszténység, a transzcendes humanizmus szellemében is hűek maradjanak.

VI.

Magától adódik a gondolat, hogy sokat tehetne egy új magatartás érdekében az Egyház szociális tanítása, pontosabban ennek a tanításnak továbbfejlesztése az újabb enciklikák értelmében. A nehézségeket azonban nem szabad lebecsülni. Az Egyház illetékes képviselőinek, szakembereinek hirtelen nagykorúvá lett hivők seregéhez kell szólniok. De hogyan és mikor szólaljanak meg? Nem avatkozhatnak az emberek gyakorlati tennivalóiba, nem szabhatják meg kötelező formában politikai tevékenységük kereteit, tartalmát. Vannak viszont helyzetek, amikor nem hallgathat az Egyház, mert közéleti hitelét veszélyeztetné.

Hogy csak a magunk portáján maradjunk: ez történt a két világháború közti Magyarországon, amikor az Egyház vezetői például nem foglaltak állást a nagybirtok ellen. Mulasztásuk máig is a magyar katolicizmus legsúlyosabb tehertétele.

---

(14) *Gaudium et Spes*, 25.

A modern élet is számos olyan problémát termelt, amelyekben az Egyház nem maradhat néma. A keresztény ember nem fogadja el az utasításokat, de várja a felvilágosítást, tájékoztatást. Tudni szeretné, ki ő, hol áll a világban, mi a munkájának értelme, hogyan viszonylik embertársaihoz, mi köze a társadalom gondjaihoz, a fiatalokhoz és öregekhez, az *Octogesima Adveniens* « új szegényeihez », az önigazgatáshoz és központi hatalomhoz, ideológiai szövetségesekhez és ellenfelekhez, harmadik világhoz és elmaradt népekhez, stb. A pápai vagy püspökkari körlevelek nem egyszer túl későn jelentkeznek mondanivalójukkal, vagy megkerülik a kényes kérdéseket. Időnként homályos vagy bonyolult fogalmazásuk okoz nehézségeket. Az *Octogesima adveniens* megfejtése, kiértékelése még a világnézetileg jól felkészült kereszténynek sem könnyű feladat.

De ha az Egyház meg is találja az utat, hangot a *mai* keresztényekhez, a körlevelek még akkor is csak egy részét végezhetik el a munkának. Egy másik rész talán magára a pluralizálódási folyamatra vár. Először fordul elő, hogy keresztények széles fronton találkoznak, vitatkoznak különböző ideológiákkal, politikai áramlatokkal és számos « opció » közt válogathatnak. Talán ez lesz az iskola, amely közelebb hozza őket az élet realitásaihoz, megtanítja a felkészületleneket a sokoldalú dialógusra, több ön- és világismeretet, kritikai érzéket nevel beléjük. El kell készülni arra, hogy sokan megbuknak majd a próbán, de sokan megerősödve kerülnek ki belőle — megerősödve mint emberek és keresztények.

SOMFAI BÉLA

VITA ÉS FEJLŐDÉS A MAI KATOLIKUS ERKÖLCSTANBAN

Vitatott kérdésekről beszélve feltételezzük, hogy vannak az Egyház tanításában minden körülmények között érvényes erkölcsi megállapítások is. Mielőtt tehát figyelmünket egyes kérdésekre irányítjuk, meg kell húznunk azt a határt, amin túl a vitát és véleménykülönbséget ki kell zárni. Ez az igyekezet egy nagyon is vitatott területre vezet bennünket, mivel általános érvényű megállapítások egyes erkölcsi cselekedetekre való alkalmazhatósága bonyolult és nem teljesen tisztázott kérdés a jelenlegi teológiában.

Az első Vatikáni Zsinat leszögezte, hogy az Egyház tévedhetetlen tanító tekintélye egyaránt kiterjed a hit és erkölcs területeire. E szerint tehát, erkölcsi megállapítások is dogmatikus meghatározásokhoz hasonló kijelentések tárgyává válhatnak. Az igaz, hogy az ünnepélyes tanítóhivatal tévedhetetlen megállapításai között kifejezetten erkölcsi tételek nem találhatók, ez a tény azonban nem zárja ki azt, hogy az általános egyházi tanítóhivatal egyetemesen elfogadott erkölcsi tanítását ne tekintsük vitán és kérdésen felülállónak. Ez a tanítás a kinyilatkoztatásban gyökerező keresztény erkölcsi értékeket írja le és állítja elénk tévedhetetlen biztonsággal. Példákat említve hivatkozhatunk az evangélium hirdetésének kötelességére, a felebaráti és ellenségszeretet fontosságára, a bűnbánat gyakorlásának és a kereszthordozásnak az üdvösséghez való szükségességére. Ide sorolhatnánk az igazságosság a tisztaság az alázatosság és a többi erkölcsi érték fontosságának az elismerését is.

Ezek és a többi erkölcsi értékek a második isteni személy emberi természetében gyökereznek, és annak tulajdonságait írják le kivételt nem ismerő örök érvényű követelményként. Bennük és a rájuk adott válaszban tehát a feltámadott Krisztus folytonos jelenlétének következményeit ismerjük el erkölcsi életünk számára. Ezeket a követelményeket elvont formába öntött erkölcsi törvények írják le, amik elvontságuk következtében minden egyes egyéni döntésre alkalmazhatók.

Elvontságunknak egy másik következménye az, hogy nem konkrét, egyedi választ, hanem általános cselekvésti-

pusokat írnak elő, amik az egyéni döntésnek csak a körvonalait adják meg, és annak konkrét tartalmát a körülményektől és egyéni sajátosságoktól függő erkölcsi döntés mivoltára hagyják. Példát használva az igazságosság értékének föltétel nélküli érvényessége nem határozza meg azt a konkrét választ amit egy munkaadónak kell adni akkor amikor igazságos bért akar fizetni alkalmazottainak. Ennek meghatározására a körülmények kiértékelésén alapuló egyéni döntésre van szükség. Más kifejezést használva, ez az egyéni döntés fogja az igazságosság értékét a konkrét helyzet adottságai között keresztény személyes valósággá tenni. Az egyéni erkölcsi döntés tehát egy teremtő cselekmény ami a feltámadt Krisztus emberi tulajdonságait teszi a jelenkor számára kézzelfogható valósággá.

Amikor az erkölcsteológia vitatott tételeiről beszélünk, nem az általános érvényű értékekre gondolunk, hanem arra az elhatározási folyamatra amin keresztül ezek az értékek emberi valósággá válnak. Ezek a vitatott és változásnak alávetett megállapítások arra a kérdésre igyekeznek tehát választ adni, hogy az örökérvényű értékeknek mi a legmegfelelőbb válasz a tér és idő, a történelmi és kulturális helyzet adottságai között. Így megfogalmazva a vitatott tételek kérdése azonos a katolikus erkölcsteológia fejlődésének és a történelmi tényezők hatása alatti átalakulásának vizsgálatával. Mivel az általános érvényű erkölcsi értékeket a megtestesült Ige emberi természetéből származtatjuk, a legmegfelelőbb válasz keresése egyúttal a keresztény hit fejlődésének a kérdése is. Az értékek követelményeinek legmegfelelőbb válasz az adott körülmények között egyúttal Krisztus követésének is a legjobb formája.

Vita a születésszabályozásról

Ebben az összefüggésben tekintve a legkézenfekvőbb példát a születésszabályozás úgynevezett « természetes » és « mesterséges » eszközei közötti különbségről lezajlott vitában találhatjuk meg. Noha a kérdés elcsépeltnek látszik a hetvenes évek közepén, mégis érdemes egy összefoglaló pillantást vetni rá, nemcsak azért, mert ez a katolikus közvéleményt a mai napig megosztja, hanem azért is, mert a vitának átfogóbb értelmű jelentősége is van, és annak megoldása más vitatott probléma megoldásának a kulcsát is magában rejti.

A kereszténység hagyományos álláspontja szerint az életadás biológiai folyamatába való mesterséges beavatkozás erkölcsileg elitélendő. Ennek a felfogásnak, ami a múlt

század végéig, általánosan elfogadott volt, a biológiai ismeretek fogyatékossága, valamint a nemzés aktusának az eredeti bűn átszármazásával való kapcsolat szentágostoni felfogása adott más tényezők mellett hathatós támaszt.

Szent Ágoston véleménye szerint a nemzés aktusában nemcsak a lélek, hanem az eredeti bün is átszármazik a szülőkről a gyermekekre. Az aktussal összekötött gyönyör a rosszra való hajlamot erősíti, és igy az eredeti bűn hatását növelve a szó szoros értelmében bűnben születik az ember. A bűnösségnek ez a megnyilvánulása nem válik személyes bűnné akkor, ha a szülők a nemi közösülés aktusát a gyermekvallálás kifejezett szándékával kapcsolják össze. Ez a felfogás tehát, ami a középkorra rányomta bélyegét, a házastársi szeretet szexuális kifejezésének nem tudott önmagában álló elismerést és szerepet találni.

A Tridenti Zsinat tanitása alapján és az V. szt. Pius Pápa irányitása alatt összeállított Római Katekizmus a házasság okait felsorolva a két fél nemi különbségének természetéből fakadó és egymás kölcsönös segitésére irányuló egységet teszi az első és a termékenység szándékával egyenlő rangu helyre. A harmadik okot ez a fontos és nagy befolyást gyakorló teológiai forrásmunka az érzékiség kisértései és bűnei elleni védelemben találja meg. (1) A dokumentum távol áll ugyan attól, hogy a nemi közösülést a házastársi szeretet önmagában vett megnyilvánulásának tekintse, a harmadik okban mégis elismeri azt, hogy az érzékiség bűnei elleni védelemben a nemi kapcsolat egy olyan önmagában vett másodlagos szerephez jut, amiben a termékenység szándéka már nem döntő jelentőségü. Ezzel a lépéssel a katolikus teológia lassan eltávolodott a szent ágostoni felfogástól, és annak a fejlődésnek az utjára tért, ami a Humanae Vitae körül lezajlott vitához vezetett.

A nemi gönyör és az eredeti bűn összekapcsolásán kivül hiányos biológiai ismeretek is hosszu ideig befolyásolták a születésszabályozás mesterséges eszközeinek kérdését. Csak 1827-ben történt az, hogy Karl Ernst von Baer (2) nyilvánosságra hozta az ovum felfedezését. Edvard von Benden (3) csak 1887-ben mutatta ki azt, hogy az új élet genetikus sajátosságainak meghatározása az ovum és a sperma

(1) *Cathechismus Romanus* ex Dectero Concilii Tridentini ad Parochos, S. Pii V. iussu ed. Romae, Ex officina Typografica Senatus, 1920, Ps. II. art. 291.

(2) Joseph Needham, *A History of Embriology*, New York, 1959.

(3) E. von Benden, « Nouvelle recherches sur la fécondation et la division cellulaire chez l'ascaride mégalocephale », *Bulletin de l'Academie Royale de Belgique*, vol. 7, 1887.

egyesülésével, és az igy előállott chromosoma csoportosulással történik. Eddig az időpontig a születés lehetőségének mesterséges megakadályozása és a születendő élet elpusztitása közötti gyökeres különbség nem volt kimutatható a hétköznapi gondolkodás számára szükséges világossággal.

Hasonlóan, az időszakosan változó női termékenység és terméketlenség ciklusa sem volt teljes pontossággal ismert addig, amig a japán Kyusaku Ogino 1924-ben és osztrák Herman Knaus 1928-ban nem publikálták erre vonatkozó kutatásaik eredményét. (4) Eddig az időpontig tehát a köztudat számára — és ez egy nagyon fontos tényező a keresztény erkölcsi felfogás fejlődésében — nem lehetett teljes meggyőző erővel kimutatni azt, hogy az emberi természet törvényei szerint a nemi közösülés nem minden aktusa irányul megtermékenyülésre.

Ez az egyik magyarázata annak, hogy XI. Pius pápa 1930-ban még teljes meggyőződéssel állíthatta azt, hogy a « ... házassági aktus természetéből kifolyólag utódok nemzésére van rendelve,... », és a házassági jog minden olyan használata, « ... amely az aktust kibontakozása folyamán emberi igyekezettel megfosztja természetes életadó erejétől, megsérti az Isten és a természet törvényét, és azok, akik igy cselekszenek halálosan súlyos hibába esnek. » (5)

Ez a pápai nyilatkozat az általános tanitó hivatal teljes súlyával megismételte a szent ágostoni felfogás következményeit, de ugyanakkor helyet adott a Tridenti Zsinat után kialakult új véleménynek is, amely a házasság elsődleges célját a termékenységben, másodlagos céljait pedig a kölcsönös segítésben és a bűnbeesés veszélyétől való védekezésben találta meg. A körlevél hatása alatt kialakult katolikus teológiai vélemény arra hajlott, hogy a házassági aktus és annak termékenysége közötti érinthetetlen és szétválaszthatatlan kapcsolatot az Egyház tévedés nélkül vallott tanításának tekintse. Ezt a felfogást azonban a fejlődés további lépései hamarosan megdöntötték.

A női termékenység ciklusait kihasználó időszakos önmegtartóztatással gyakorolt fogamzásgátlás kiértékelése a 19-ik század közepétől az 1950-es évekig nem volt teljesen egyértelmű. Noha a módszer csak a 30-as évek után vált bizonyos mértékig megbizhatóvá, morális kiértékelése azon-

---

(4) Hermann Knaus, *Die periodische Fruchtbarkei un Unfruchbarkeit* des Weibes: *Der Weg zur natürlichen Geburtenregelung*, Vienna, 1934. - Yonez Miyagawa, *Conception Period of Women*, Harrisburg Penn, 1934.

(5) *Casti Connubii, A.A.S.*, 22, 559-560.l.

ban már a mult század második felében megkezdődött. Mivel a nemi közösülést a fogamzás kizárásának szándékával kapcsolta össze, az erkölcsteológusok többsége és a Szentszék azt a véleményt foglalták el, hogy a módszer használata csak akkor válik erkölcsileg megengedhetővé, ha ez a nagyobb rossz, a sulyosabb vétek elkövetésének vet gátat. Igy azok a házasfelek, akik különben az önkielégülés vagy házasságtörés veszélyének lennének kitéve, ennek elkerülésére az ugy nevezett periodikus önmegtartóztatás módszeréhez folyamodhattak. Ennek a véleménynek még az 1940-es években is voltak képviselői a katolikus erkölcstanban.

XII. Pius pápa a fejlődésnek egy újabb szakaszát nyitotta meg akkor, amikor 1950-ben és 1951-ben három különböző alkalommal a « születés-szabályozás » szükségességéről beszélt. (6) Ezekben a megnyilatkozásokban az új fogalom bevezetésével azt hangsúlyozta, hogy súlyos egészségi, gazdasági vagy szociális okok arra kényszeríthetik a házastársakat hogy gyermekeik számát korlátozzák. A felelősségtudat ilyen gyakorlata szülői kötelesség, és ennek megvalósításában az időszakos önmegtartóztatás erkölcsileg megengedhető eszköz. Nemi közösülés a gyermekvállalás súlyos okok nélküli kizárásával bűnösnek tekintendő, mondta a pápa, ugyanakkor annak a terméketlen időszakokra való korlátozása megengedhető akkor ha súlyos okok a gyermekvállalás kizárását követelik.

Ezekkel a megállapításokkal XII. Pius pápa nemcsak az időszakos önmegtartóztatás módszerét hagyta jóvá, hanem ezen keresztül a nemi közösülés és a termékenység szándékának szétválasztását is elfogadhatónak tekintette. Amint J. T. Noonan megjegyezte, (7) amit az Egyház Szent Ágoston véleményét követve hosszú időn keresztül elítélt, a pápa elfogadhatónak nyilvánított. Ami egy időben bűnnek számitott, az a « felelős születésszabályozás » eszközévé vált: azaz a terméketlen időszakokban történő és a fogamzás lehetőségét szándékosan kizáró nemi közösülés.

Ezekben a megnyilvánulásokban a « felelős gyermekvállalás » fogalma alakul ki, és annak erkölcsi kiértékelése magában foglalja annak a ténynek az elismerését, hogy a család helyzetének tárgyilagos felmérésében gyökerező szándéknak ugyanolyan erkölcsi súlya van, mint az aktus biológiai természetében rejlő célzatosságnak. Több mint tíz év

---

(6) *Acta Apost. Sedis* 43, 845-846; 859.l.

(7) John T. Noonan, *Contraception, A History of Its Treatment by the Catholic Theologians and Canonists*, The new American Library, 1967, N.Y., 530.l.

telt el addig, amíg a katolikus erkölcsteológia ennek a föltételezésnek a következményeit rendszerezve kiaknázta.

A fejlődés következő lépését az ötvenes évek folyamán az ovulációt megakadályozó gyógyszer, az úgynevezett «pill» erkölcsi kiértékelése jelentette. John Rock, bostoni kutatóorvos még 1963-ban is azzal érvelt, hogy a gyógyszer semmi akadályt sem gördít a nemi közösülés biológiai kibontakozása elé, az csupán a terhesség természetes következményeit idézi elő, és így az ovulációt lehetetlenné teszi. Ezt megelőzően már az ötvenes évek második felében az erkölcsteológusok semmi nehézséget sem találtak abban, ha a gyógyszert bizonyos betegségek kiküszöbölésére használják. Ilyen esetekben a gyógyszernek két egymástól szétválasztható hatása van, és a kettős okozat elve alapján az megengedhető, hogy a személyi egészség helyreállítása céljából a fogamzás kikerülhetetlen de nem szándékolt időszakos meggátlását eltűrjük.

Ugyanakkor a gyógyszer ovulációt megakadályozó célból való használatát az erkölcsteológia majdnem egyhangúan elítélte, nem annyira az életadás folyamatának fiziológiai megcsonkítása miatt, ami biológiailag vitatható kérdés volt, hanem azért, mert ilyen esetekben a nemi közösülés a fogamzás meggátlásának szándékával van összekötve. 1958-ban, élete utolsó beszédében XII. Pius pápa elfogadta a gyógyszer betegségek ellen irányuló használatát. (8) Ugyanakkor azonban elítélte annak lehetőségét, hogy azt olyan esetekben alkalmazzák, amikor az a terhesség folyamán előállható egészségi komplikációk megelőzését szolgálja. Ilyen alkalmakkor az elérendő jó hatás csak az ovuláció szándékos meggátlásán keresztül érhető el, és így a rossz okozat a jónak az eszközévé válik. Az időszakos önmegtartóztatás esetében a fogamzás meggátlásának szándéka megengedhető volt a pápa véleménye szerint, mert annak megvalósítása nincsen a biológiai folyamat megcsonkításával összekapcsolva. A « pill » használata esetében ugyanez a szándék csak közvetlen sterilizáció útján érhető el, és ezért erkölcsileg nem engedhető meg.

A határvonal látszólag világosan meg volt adva ezekkel az elvi megállapításokkal, annak pontatlansága azonban nyilvánvalóvá vált akkor, amikor az elvet egyes kérdésekre alkalmazták.

Az ötvenes évek végére általánosan elfogadottá vált az a vélemény, (9) amely szerint gyermekszülés után a « pill »

---

(8) *A.A.S.* 50, 735-736.l.

(9) Ambrogio Valsecchi, *Controversy, The birth control debate 1958-1968,* Geoffrey Chapman, London, 1968, 20-22 old.

használata megengedhető egy bizonyos ideig, mivel azok az édesanyák, akik gyermekeiket maguk táplálják, nem ovulálnak addig, amíg az ujszülötteket maguktól el nem választják. E felfogás szerint a szoptató anyákat védő természetes hatás a gyógyszer segítségével azokra is kiterjeszthető, akik nem tudják gyermekeiket így táplálni azért, hogy őket a rendellenesen gyorsan bekövetkező terhesség lehetőségétől megvédjék. Igy tehát egy rövid ideig tartó sterilizáció elfogadhatóvá vált a gyermekfoganás tulságosan gyakori lehetőségének mesterséges eszközökkel való kiküszöbölésére.

A fönti elvvel még inkább szembe került az a vélemény, amely szerint azok akik szabálytalan időközökben ovulálnak a « pillt » gyógyszerként használva ennek a rendellenességnek a megszüntetésére törekedhetnek, azért hogy ezzel az eszközzel az időszakos önmegtartóztatás módszereit megbizhatóbbá tegyék. (10) Ilyen esetekben a gyógyszernek elvben szétválasztható hatásai vannak, amennyiben nemcsak az ovulációt függeszti fel ideiglenesen, hanem bizonyos belsőelválasztásu mirigyek tevékenységére hatást gyakorolva azt is biztositja, hogy az ovuláció előre pontosabban meghatározható időközönként történjék. Ennek a felfogásnak a gyöngéje nemcsak az azt alátámasztó orvosi tények bizonytalanságában rejlett, hanem abban a részben ellentmondó feltevésében is, ami szerint az ovuláció lehetőségének mesterséges megszüntetése megengedhető azért, hogy a nemi közösülés a « természetes » sterilitás időszakaiban történjék, de ugyanakkor sterilizáció magában véve nem engedhető meg azért, hogy a fogamzás lehetőségét közvetlenül kiküszöbölje.

Mindkét felfogás alapjában véve feltételként fogadtatta el azt, hogy a természetesség feltételei nem merülnek ki a biológiai folyamatok teljességének megőrzésében, akkor amikor a cselekvő szándéka az « egészség » tágabb értelemben vett helyreállítására irányul.

A következő lépés a nemi erőszak veszélyének megvizsgálásával történt. Általánosan elfogadottá vált az a vélemény, hogy ebben a veszélyben a « pill » használata megengedhető. A felfogás megokolásában azonban az érvek nagyon is különbözők voltak, annál is inkább, mert ezekben az esetekben az ovuláció megakadályozásának közvetlenül szembeötlő célja a fogamzás meggátlásában rejlik.

Egyes teológusok azzal érveltek, hogy noha a gyógyszer használatának csak egy fiziológiai hatása van, a cselekvés szándéka elsősorban nem az ovuláció és a fogamzás lehetet-

---

(10) John J. Lynch, « Notes on oral Theology », *Theological Studies*, 23 (1962), 244 old.

lenné tételére irányul, hanem arra, hogy az erőszak káros következményeit csökkentsük. Mások szerint ez a magyarázat csak akkor fogadható el, ha a fogamzásgátlásról alkotott alapvető erkölcsi ítéletet megváltoztatva azt többé nem tekintjük önmagában vett sulyosan rossz cselekedetnek. Helyesebb tehát az a megfontolás, amely az ilyen eseteket nem sterilizációnak tekinti, mivel az áldozatnak nemi közösülés nem volt a szándékában. E vélemény szerint az ovuláció és az azzal összekötött biológiai funkciók felfüggesztését a személyi teljesség átfogó értelmében vett védelme szentesiti; annak erkölcsi kiértékelése tehát nem függhet a gyógyszer biológiai hatásaitól.

Mások a helyzetben rejlő erőszak szerepéből érveltek, és azt állitották, hogy az áldozatnak a lelki jóléte és állapotbeli kötelessége egyaránt megkivánják azt, hogy a támadásnak a lehetőségek szerint ellentálljon. Lehetséges azonban, hogy a fogamzás meggátlása az egyetlen rendelkezésre álló ésszerü eszköz az erőszak korlátozott elháritására. Mivel az áldozat nincsen kötelezve arra, hogy gyermeket foganjon ebben a helyzetben, a « pill » használata annak ellenére sem válik közvetlen sterilizációvá, hogy a kivánt eredményt csakis az ovuláció ideiglenes megszüntetésével éri el. Következetesen alkalmazva ez a helyzetből kiinduló megokolás a gyógyszer használatát minden olyan esetben lehetővé tette, amikor a nőnek az a kötelessége, hogy a fogamzást fontos okokból elkerülje, anélkül, hogy a nemi közösülésnek ellent tudna mondani; márpedig ilyen helyzet a házasság keretein belül is előállhat.

Ezek a meggondolások egyre inkább eltávolodtak attól a felfogástól, ami a cselekedet erkölcsi értékét annak biológiai teljességétől tette függővé. Egyúttal ezek a teológusok azt is hangsúlyozták, hogy az erkölcsi jó feltételeit az emberi természet tágabb megfogalmazásának keretei között kell keresni. A felhozott érvek egyúttal arra is utaltak, hogy a fogamzásgátlás önmagában való rosszaságára irányuló feltevéseket újra vizsgálat alá kell venni.

Ez a vizsgálat Louis Janssensnek 1963-ban megírt cikkével kezdődött, (11) amiben az időszakos önmegtartóztatás és az ovulációt meggátló gyógyszer használata közötti különbségek erkölcsi jelentőségét mérlegelte. Mindkét módszer a házastársi szeretet kifejezésének a fogamzás meggátlásával összekapcsolt szándékából indul ki. Az időszakos önmegtartóztatás a terméketlenségnek megfelelő módon kiválasztott időszakaszát adja ehhez a szándék-

(11) Louis Janssens, « Morale conjugale et progestogénes », *Ephemeridies Theologicae Louvaniensis*, 39 (1963), 787-826.l.

hoz, és így biztosítja annak megvalósulását anélkül, hogy az életadás biológiai folyamatát megcsonkítaná. A « pill » használatának esetében ugyanez a szándék valósul meg a biológiai folyamat és képesség bárminemű megcsonkítása nélkül. Az ovuláció felfüggesztése lehetővé teszi azt, hogy a házastársak az életadás biológiai képességét annak teljességében megőrizzék arra az időpontra amikor gyermeket akarnak vállalni. Mivel mindkét módszer azonos módon akadályozza meg a fogamzást, azt kellene várni, hogy azonos erkölcsi elbírálás alá essenek. Mivel nem ez történt, Louis Janssens azt sürgette, hogy új és tágabb szempontok szerint vizsgáljuk meg a kérdést.

Ez a vizsgálat a hatvanas évek folyamán kiterjedt a születésszabályozás minden szempontjára, és a teológiai vita nemcsak a közvéleményt osztotta meg az Egyházban, hanem egy új erkölcsteológiai gondolkodásmódnak is megvetette az alapjait.

Az emberi szervek átültetésének elbirálásakor az adományozó egészséges személy megcsonkitását nem a megcsonkitás aktusának szempontjából itéljük meg kizárólag, hanem figyelembe vesszük a szervet adományozó személy szándékának nagylelküségét is, és igy a cselekedetet a felebaráti szeretet áldozatos példájának tekintjük. Ugyanigy az ovuláció megakadályozását sem a cselekedet önmagában vett természetéből, hanem a házastársak szándékának szempontjából kell megitélni. Ha termékenység ésszerü korlátozása házastársi kötelességgé válik anélkül, hogy a nemi közösülés elkerülését szükségesnek tekintsük, akkor az alkamazott eszközök erkölcsi értékét ebből a szempontból kell elbirálni. Egyes eszközök mesterséges mivolta nem játszik fontosabb szerepet ebben a kérdésban, mint a szervek átültetéséhez szükséges mesterséges sebészeti beavatkozás. Az Isten adta emberi természethez ugyanis hozzátartozik az a tény, hogy a személy a saját maga által készitett eszközöket használja céljai elérésére.

Mivel a nemi közösülésnek és a gyermekvállalásnak is egyaránt a házastársi szeretet adja meg az értelmét, a kérdést nem az eszközök mibenléte alapján kell elbírálni, hanem abból a szempontból, hogy ezek mennyire segítik vagy akadályozzák ennek a szeretetnek a kibontakozását. Amennyiben a házastársak arra kényszerülnek, hogy egymásiránti szeretetüket a gyermekvállalás lehetősége nélkül fejezzék ki, a nemi aktus időszakos megcsonkítása az egymás és a gyermekek iránti szeretetből vállalt áldozatnak tekinthető. A szeretet nemi kifejezését és a termékenység szétválasztását szükségessé tevő okok között ebben az időszakban az egészségi nehézségeken kívül megtaláljuk a túlszaporodás,

a gazdasági helyzet, pszichológiai szükségszerűség szempontjait is. (12)

Ezek és hasonló megfontolások egyre távolabb vitték a kérdés teológiai kiértékelését a XI. Pius és XII. Pius pápák által lefektetett irányelvektől. Ez a tény, valamint a konzervativ teológiai reakció arra késztette VI. Pál pápát 1964-ben hogy egy nyilatkozatban figyelmeztesse az Egyházat a kérdés bonyolultságára. Egyúttal azt is jelezte, hogy egy szakértőkből álló bizottság véleményét kikérve hamarosan nyilatkozni fog a kérdésben. Azt is világosan kifejezte azonban, hogy egyelőre semmi okot nem lát arra, hogy a XII. Pius pápa által lefektetett irányelvektől eltérjen az Egyház.

A II. Vatikáni Zsinat ebben a légkörben vitatta meg a keresztény házasság jelenkori helyzetét. A pápa kívánságának engedve a fogamzásgátlás kérdését nem tűzték a zsinat napirendjére, mivel a véleménykülönbségek következtében az a vitákat nagyon nyújtotta volna. A zsinat atyái két szempontból mégis jelentősen hozzájárultak a kérdés teológiai fejlődéséhez. A házasságról beszélve elkerülték a hagyományos megkülönböztetést az elsődleges és másodlagos célok között; ezen kívül a házastársi szeretet leírásában annak fontosságát a termékenység értékével egyenlőnek ismerték el. (13) A titkárság nyomásának ellenállva a zsinat végül arra az elhatározásra jutott, hogy XI. Pius és XII. Pius fogamzásgátlásra vonatkozó megállapításait csak a szöveg lábjegyzeteiben közölje, és így a kérdésben a végső döntést teljesen VI. Pál pápára hagyta.

A vélemények megosztottságára mi sem jellemzőbb annál, hogy a bizottság, amit először XXIII. János pápa állított fel röviddel halála előtt, négy évi munka után sem tudott azonos álláspontra jutni a kérdésben. Amint a nyilvánosságra jutott végső nyilatkozatuk bizonyítja, két egymással szögesen szembenálló vélemény alakult ki, noha a konzervatív álláspont képviselői jelentős kisebbségben voltak. (14)

A többség véleményét tartalmazó jelentés a Vatikáni Zsinat tanitásából kiindulva azt állitja, hogy a házastársakat egyesitő szeretet az alapja és forrása a termékenységnek.

---

(12) Ennek a kérdésnek a részleteire vonatkozóan lásd J.T. Noonan fent idézett művét és A. Valsecchi, *Controversy, The birth control debate* 1958-1968, Geoffrey Chapman, London, 1968.

(13) *Gaudium et Spes*, 49, 51.-ik. fejezetek.

(14) « *The Birth Control Report; The Majority View; II. The Conservative Case* », *The Tablet*, 1967, Április 22, 1967, Április 29, 449-454; 478-485.l.

Következésképpen a szülői felelősségtudat megköveteli, hogy a házasélet termékenységét szabályozva gyermekeik számát a szeretet teljes kibontakozásának lehetőségei és feltételei szerint korlátozzák. Ugyanakkor ennek a szeretetnek nemi kifejezését a házasság stabilitása és a gyermekek iránti kötelezettség egyaránt megkívánják. Ezért a házassági aktus erkölcsi értékét nem annak közvetlen termékenysége határozza meg, hanem a teljes értelemben vett « házastársi tisztaság gyakorlása », azaz az « okosan, nagylelkűen és felelősségteljesen gyakorolt gyermekvállalás. » (15)

Noha a termékenység megakadályozása mindig magában zár egy bizonyos foku hiányosságot, ez a beavatkozás végső fokon nem a termékenység kizárására irányul, ami ömagában soha nem engedhető meg, hanem annak szabályozására. A szülői felelősségtudattól irányitott fogamzásgátlás tehát a termékenység teljesen emberivé tételének egyik kikerülhetetlen eszköze.

A kisebbség véleményét kifejező nyilatkozat, amit csak négy résztvevő teológus tett magáévá, három hagyományos megállapitást hangsulyozott. Az Egyház hosszu időn keresztül megszakitás nélkül tanitotta és hitte, hogy az életadás biológiai folyamatába való beavatkozás nem engedhető meg. Lehetetlen az a feltevés tehát, mondták, hogy az Egyház ilyen fontos kérdésben ilyen hosszu ideig tévedésben legyen. Ennek a tanitásnak az a természettörvény az alapja ami szerint a szeretet szexuális kifejezése és a termékenység lehetősége szétválaszthatatlan egységet képeznek. Végül, ha ezek szétválasztását a házasságon belül megengedjük, nem fogunk biztos alapot találni ahhoz, hogy a házasságon kivüli nemi közösülést, homoszexualitást és más hasonló magatartást elitéjünk.

Ez a felfogás mindenek előtt azt a 30-as évek óta köztudomásu tényt hagyta figyelmen kivül, hogy a nemi közösülés minden egyes aktusa nem képes megtermékenyülést eredményezni. Ezenkivül tévedett abban a feltevésben is, hogy a többségi vélemény a szeretet kifejezését és a termékenység lehetőségét teljesen szétválasztja. Valóságban a többségi álláspont csupán azt hangsulyozta, hogy a házastársi szeretet adja meg a gyermekvállalás értelmét, és igy annak szexuális kifejezése akkor is termékeny, amikor a fogamzás lehetőségét a meglévő gyermekek érdekében ki kell zárni.

VI. Pál pápának *Humanae Vitae* kezdetű körlevele a Vatikáni Zsinat tanításából kiindulva megkísérelte a két véle-

---

(15) *ibid.*, 451 old.

mény összhangbahozását, valójában azonban csak a kisebbségi érveknek adott teljes mértékben igazat. A körlevél tanító részében a házastársi szeretet teológiai jelentőségét és a születésszabályozás módszereinek erkölcsi ítéletét hangsúlyozza a pápa.

A házastársi szeretet méltóságát mindenek előtt az bizonyitja, hogy Krisztus Egyháza azt szentségi rangra emelte. A kölcsönös személyes önátadással a férj és feleség lényegükben gyökerező egység megvalósitására és egymás személyes tökéletesitésére törekszenek, és ugyanakkor Istennel is együttmüködnek az új élet fogamzásában és a nevelés munkájában. (16)

Ez a szeretet teljes és tökéletes emberi szeretet, azaz a személy érzéki, érzelmi és lelki sikjára egyaránt kiterjed. Annak kifejezése nemcsak az érzékek kielégitése, hanem a szabad akarat megnyilvánulása is. Következésképpen a napi élet örömeit és bajait áthatva, a férjet és a feleséget nem csak egy testté, hanem egy szivvé és lélekké is teszi, és igy segiti őket emberi tökéletességük és boldogságuk elérésében.

Ez a szeretet teljes önátadást is jelent. A személyes barátság egy sajátságos formája, ami abban nyilvánul meg, hogy a férj és feleség nagylelküen részesülnek egymás javaiban, fönntartás és önző számitás nélkül. Aki őszintén szereti házastársát, nem a kapott javakért szereti őt, hanem a házastárs személyében rejlő értékekért; és ezt a szeretetet abban az örömteljes tudatban fejezi ki, hogy önmaga odaajándékozásával házastársát gazdagabbá tegye.

A házastársi szeretet kizárólagos és halálig tartó. A feltétel nélkül egymásrahagyatkozás a házasélet boldogságának, békéjének és tartósságának elkerülhetetlen feltétele. A szülői felelősségtudat szétválaszthatatlan ettől a szeretettől. Ez a tudat mindenekelőtt abban nyilvánul meg, hogy születendő gyermekeik fogamzását és felnevelését egy és szétválaszthatatlan feladatnak tekintik, amivel nemcsak egymásnak, hanem az Egyháznak és az egész társadalomnak is felelősséggel tartoznak. Ennek következtében, folytatja a pápa, « Az élet átadásának feladatában a házastársak nem járhatnak el korlátlan szabadsággal,... hanem cselekedeteikben alkalmazkodniuk kell Isten teremtő szándékaihoz, amint az a házasság természetében és annak aktusaiban megnyilvánul, és az Egyház hagyományos tanitásában kifejeződik.»(17)

Mindenekelőtt azt szögezi le a pápa, hogy az egymás-

---

(16) *Humane Vitae*, 60 (1968), pgs. 481-503, art. 8.
(17) *ibid.* art. 10.

iránti szeretetet kifejező aktus akkor is érdemre méltó, ha a házastársak szándékán kívül az nem válik termékennyé. « Ugyanakkor az Egyház az embereket a természettörvény szabályainak megtartására buzdítva ... azt is tanítja, hogy a házasság minden egyes aktusának *(quilibet matrimonii usus)* nyitva kell maradnia az élet átadására. (18).

Ennek megokolását a pápa az aktus természetében rejlő célok szétválaszthatatlan egységében látja. Az aktus természetében rejlik az a tulajdonság, hogy az egyesítő és szeretetet kifejező jelleg a megtermékenyülés lehetőségével jár együtt; és az egymás iránti szeretet csak akkor fejezhető ki teljes mélységében és erejében, ha az aktus két hatását a házastársak elválaszthatatlan teljességében megőrzik. A pápát szó szerint idézve: « Ennek az isteni adománynak jelentőségében és céljában még részben történő megcsonkított használata is ellent mond a férfi és a nő természetének és a köztük lévő legbensőségesebb kapcsolatnak, következésképpen Isten terveinek és akaratának is. » (19)

A fogamzás meggátlásának erkölcsileg meg nem engedhető módszerei között a pápa mindenekelőtt a magzatelhajtást ítéli el, még az úgynevezett « terapeutikus » okok esetében is. Utána pedig az ideiglenes és végleges sterilizáció különböző módszereit utasítja vissza. Azok a házassági aktusok, mondja, « ... amikből a termékenység lehetőségét szándékosan eleve, az aktus folyamán vagy utólag, akár mint eszközt akár mint célt, kizárták, ... erkölcsileg elfogadhatatlanok. » Az a megokolás sem teszi azokat erkölcsileg elfogadhatóvá, hogy velük a nagyobb rossz megakadályozását, a túlszaporodást, vagy gazdasági és szociális nehézségek elkerülését szolgáljuk. A pápa szerint a szándékosan terméketlenné tett házassági aktus önmagában véve erkölcstelen, és még akkor sem válik jóvá, ha ez egy termékeny házasság keretei között történik. (20)

Ez a részletesebb ismertetés rávilágít arra, hogy a körlevél az emberi természet struktúráját elemző gondolkozásmódot nem tudta a Vatikáni Zsinat személyes értékekből kiinduló tanításával teljes mértékben összeegyeztetni, mert a zsinat tanításának csak másodlagos fontosságot tulajdonított. A körlevél által támasztott problémák ismertetése előtt röviden teológiai visszhangjának vázolására térünk.

Mindannyiunk előtt jól ismert az a reakció, amit a körlevél a katolikus közvélemény köreiben kiváltott. Noha en-

---

(18) *Humanae Vitae,* 11.fej.
(19) Uo. 13 fej.
(20) Uo. 14. fej.

nek is megvan a teológiai jelentősége, amit később fogunk tárgyalni, a fejlődés szempontjából sokkal fontosabb a házastársi szeretet és a termékenységre vonatkozó összhang, ami a püspökkari körlevelekből és a teológiai tanulmányok nagy részéből is kiviláglik.

A körlevél visszhangjának következtében leszögezhetjük azt, hogy az Egyház ma általánosan elfogadja és tanítja, hogy a házastársi szeretet és a termékenység egyenlő rangú értékek, és ezért a házastársi szeretet szexuális kifejezése és annak termékenysége olyan egységet alkotnak, aminek szabadon elhatározott teljes szétválasztása nemcsak a szeretet teljes kibontakozását teszi lehetetlenné, hanem a keresztény házasság lényegét is lerombolja. Igy tehát a szeretetnek a termékenység lehetőségével összekötött kifejezése nagyobb értékűnek tekintendő, mint a szándékosan terméketlenné tett házassági aktus. Ebből az álláspontból az is következik, hogy homoszexuális kapcsolatok, vagy a szeretet nélküli szexuális viszony különböző formái egyaránt elitélés alá esnek.

Az összhang kiterjed a szülői felelősségtudat értékelésére is, amennyiben a termékenység jelentősége csak a nevelés, gazdasági, szociális és más körülmények összefüggésében állapítható meg. Ezért a meggondolatlanul elvállalt gyermek éppen olyan hibának tekintendő, mint a termékenység önző szempontok szerinti korlátozása.

A termékenység felelős szabályozásának módszereire vonatkozóan azonban az Egyház véleménye a pápai körlevél után is megosztott maradt. Mig a konzervatív vélemény csak az időszakos önmegtartóztatást fogadja el, mások, és minden túlzás nélkül mondhatjuk, a nyugati világ katolikusainak a többsége, a mesterséges eszközök használatában nem a termékenység teljes kizárását, hanem a fogamzás felelős korlátozásának elfogadható eszközét látja.

A püspöki körlevelek nagyobb része (21) elismerte a pápai körlevéllel való véleménykülönbség elméleti és gyakorlati lehetőségét. Ennek a következményeit talán a kanadai püspökök fejtették ki legvilágosabban. « Mi teljesen egyetértünk a Szentatya álláspontjával » — mondják — « a házasság méltóságára vonatkozóan, és abban, hogy szükségszerű kapcsolat létezik a házastársi szeretet és a szülői felelősségtudat között. » (22) Miközben arra buzdították a híve-

(21) John Horgan (ed), *Humanae Vitae and the Bishops, The Encyclical and the Statements of the National Hierarchies,* Irish University Press, 1972, 367.l.

(22) « Statement of the Canadian Bishops on *Humanae Vitae* », *Catholic Mind,* 1968 november, 52-57 lap és 2. fej.

ket, hogy igyekezzenek a körlevélben leírt eszményképet elfogadni, azt is elismerték, hogy a fogamzásgátlásra vonatkozó érvek nem mindenki számára meggyőzőek. Akik nem tudnak a pápával ebben a kérdésben megegyezni, folytatták, « ... az isteni és katolikus hit egyetlen tételét sem tagadják meg, és nem vetik el az Egyház tanító tekintélyét sem; következésképpen nem kell magukat az Egyház testéből kizártnak tekinteniük. » (23) A lelkipásztorokat pedig arra figyelmeztették, hogy kerüljék el a túlságosan merev magatartást. A hivők között sokan vannak abban a helyzetben,

> ... hogy a Szentatya véleményét tiszteletben tartva azt tapasztalják, saját helyzetükből fakadó okok miatt egymásnak világosan ellentmondó kötelességekkel állnak szemben akkor, amikor a házassági szeretet kifejezését össze akarják hangolni a szülői felelősségtudat gyakorlásával, a megszületett gyermek nevelésével, vagy az édesanya egészségének megőrzésével. Az erkölcs teológia elfogadott tanítása szerint, ha ezek a hivők őszintén igyekeznek magukat a körlevélben kifejezett irányelvekhez tartani, de ebben az igyekezetben nem tudnak sikert aratni, akkor őket nyugodtan biztosítani lehet arról, hogy minden erkölcsi kár nélkül és tiszta lelkiismerettel választhatják azt a módszert, ami nekik legmegfelelőbbnek látszik. (24)

A püspöki körlevelek nagyobb része hasonló irányú engedményeket tett a kérdés lelkipásztori síkon való kezelésében. A mexikói püspökök irányelvei további fejlődésnek a jelét mutatják, akkor amikor leszögezik, hogy a szülői mivolt lényege az élet átadásánál sokkal többet magában foglal. Ezért nemcsak a gyermekek számának meghatározása, hanem az ehhez megfelelő eszközök kiválasztása is az ő joguk és kötelességük. Ezekben a kérdésekben az Egyház és a természettörvény tanításának figyelembe vételével saját lelkiismeretük szerint kell dönteniük. A kérdés bonyolultsága és annak személyes mivolta miatt a lelkipásztorok nem tekinthetik magukat megbízhatóan tájékozott tanácsadónak. (25)

Az érzelmileg heves viták időszaka elmult, és látszólag eljutottunk arra a pontra, amikor az álláspontok megszilárdulása a további fejlődés lehetőségét kizárja. A vélemények megosztottsága elvi és gyakorlati sikon egyaránt két táborra osztja az Egyházat. A legutóbbi közvélemény kutatás eredményei azt mutatják, hogy az Egyesült Államokban a kato-

---

(23) Uo. 17. fej.

(24) Uo. 26. fej.

(25) Mexican Pastoral, « The responsability of Parenthood », *Origins*, 1972, 506-514.l. különösen 3, The Church's Mission.

likusok 83 %- a az ugynevezett mesterséges fogamzásgátló szereket elfogadhatónak tekinti. (26) Az igaz, hogy a vélemények számszerinti aránya nem döntheti el az erkölcsi kérdést, még akkor sem, ha az egyik táborban a fiatalabb nemzedékek többsége található, az arányt még sem lehet figyelmen kivül hagyni.

E sorok irójának az a véleménye, hogy a látszat ellenére még nem jutottunk a fejlődésnek arra a pontjára, amikor az Egyház teljes biztonsággal látja a születésszabályozás kérdésének minden szempontját a feltámadt Krisztus emberi természetével való kapcsolatában. Ezt igazolják azok a vita hátterében lévő kérdések, amik mindezideig nem kaptak kielégitő választ. Ezek közül itt néhányat felsorolunk azzal a szándékkal, hogy e tanulmány második részében egyiknek vagy másiknak figyelmet szenteljünk.

Ha a tévedés lehetőségétől nem mentes pápai tanítást, amit a Vatikáni Zsinat véleménye szerint a hivőknek « vallásos tisztelettől irányított készséggel » *(assensus religiosus)* kell elfogadni, az Egyház ilyen jelentős része elveti, van-e értelme és lehetősége annak, hogy az általános egyházi tanító hivatal karizmatikus prófétai szerepéről beszéljünk? Más szavakkal, vajon a pápai körlevélnek, vagy a vele szemben jelentkezett ellenállásnak van-e prófétai jellege? Erre a kérdésre majd csak akkor tudunk választ adni, ha a hivek erkölcsi meggyőződésének tanító szerepét teológiailag tisztáztuk.

A hitletétemény *(depositum fidei)* anyagában erkölcsi értékek is találhatók. Ezeknek az értékeknek a magyarázatában az Egyház a hivek különböző rétegeinek erkölcsi meggyőződéséből merít, és annak különféle megnyilatkozására hagyatkozik. Az erkölcsi tanítás fejlődésében tehát egy kölcsönös függés hatásai kell hogy érvényesüljenek. A híveknek szüksége van a tanító hivatal irányítására, ugyanakkor ennek az irányításnak a kiinduló pontját az általános keresztény erkölcsi meggyőződés és gyakorlat adja meg. A statisztikai adatokkal alátámasztott véleménykülönbség nagysága tehát nem a kérdés lezártságának a bizonyítéka, hanem annak hogy a Krisztus jelenlétének felismerését bizonyitó összhang és egység még nem született meg ebben a kérdésben. Az Egyház életében ugyanis az összhang és egység biztosítékát nem a többségi vélemény, hanem a folytonosan megújuló Krisztus-élmény ereje és eredetisége biztosítja.

---

(26) Shirley Saldahna, W. McCready, Katheleen McCourt and Andrew M. Greeley, « American Catholics ten years later », *The Critic*, January-February 1972, 14-21 old.

A pápai körlevél a természettörvény merev és megszorított értelmezéséből meríti érveinek jó részét. Ez azonban nem elegendő ok ahhoz hogy a természettörvény szerepét és jelentőségét teljesen figyelmen kivül hagyjuk. A természettörvény teljesebb értelmezése nem hagyhatja figyelmen kívül azt a tényt, hogy az emberi szeretet kifejezésmódja megköveteli a jelkép használatát; a jelkép megcsonkítatlan teljessége a szeretet teljességének is feltétele. Emberi gondolatok, érzelmek és kapcsolatok jelképek nélkül nem léteznek, és az ember alkotóképessége a kifejező eszközök erejétől és tökéletességétől függ. Igy tehát el kell ismerni azt, hogy a házastársi szeretet fogamzásgátlással összekötött kifejezése bizonyos értelemben korlátokat állít a házastársi kapcsolat számára is. Mielőtt azonban a mesterséges eszközök elítélésére gondolnánk, másik két szempontot is figyelembe kell vennünk. Ez az igyekezet nem a termékenység kiküszöbölésére, hanem annak teljesebbé tételére irányul. Ezenkívül azt is meg kell vizsgálni, hogy az ember által készített eszközöknek milyen hatása van a szeretet kibontakozására. Ez az utóbbi kérdés a *Humanae Vitae* körül lezajlott vitában nem kapott elegendő figyelmet.

Keresztény hagyományainkkal összhangot tartva azt is el kell ismernünk, hogy nemcsak a szeretet szexuális kifejezésének, hanem a nemi önmegtartóztatásnak is van szerepe a házastársi viszony elmélyítésében, és így annak termékennyé tételében. Szent Pál gondolatára utalva megállapíthatjuk, hogy a házastársak életében hely van egymás és Isten imádsággal és önmegtartóztatással való keresésére is. Amint olyan sok szentéletű házasember példája igazolja, az Isten iránti hitből fakadó nemi önmegtartóztatás a kegyelem hathatós eszközévé válhat. A pápai tanítás ilyen hittel való elfogadása tehát a megszentelődésnek és házastársi beteljesülésnek egyaránt forrása lehet.

Azok akik az időszakos önmegtartóztatás mellett törnek pálcát, azt hangsúlyozzák, hogy az önmegtartóztatás a házastársi egyenlőség és kölcsönös megbecsülés kifejező eszközévé válik, amennyiben a termékenység időszakában nem kényszerítik egyik házasfelet sem arra, hogy nemiségének erőszakos korlátokat emeljen. Az időszakos önmegtartóztatás egyúttal a mélyebb és emberibb örömnek is forrása, amennyiben az élményszerűségnek és az ujdonságnak a tulajdonságait viszi a házastársak kapcsolatába.

A szentpáli tanításnak ilyen értelmezése azon a meggondoláson alapul, ami szerint az emberi szexualitás is részesül a krisztusi feltámadás győzelmében; és így a házastársak számára is lehetővé válik a feltámadás győzelmét jelké-

pező szűzesség gyakorlása egy korlátozott időtartamra. A házastársi tisztaság és a szűzesség közötti különbség ilyen értelmezését azonban nem lehet általánossá tenni, mert ennek a felfogásnak a lényegéhez hozzátartozik, hogy ezt egy különleges adományként tekintse, ami az egyre mélyülő keresztény lelkiség egy bizonyos fejlődési fokához kapcsolható.

Mielőtt az adománynak tekintett lehetőségből általános érvényű erkölcsi törvényt kovácsolnánk, alaposabban tanulmányoznunk kell azt a kérdést, hogy a házasság szentségi mivoltából fakadó krisztus-élménynek alkotóeleme lehet-e a szűzességre való korlátozott hivatás. Amíg ezt a kérdést további kutatás nem tisztázza, az időszakos önmegtartóztatásnak megkülönböztetett erkölcsi elbírálása továbbra is eltúlzott álláspontnak tekinthető.

Az életadás felelőssége

Mindezek után jogosan fölvethetjük a kérdést, hogy vajon mi értelme van ennek a nagy vitának, a gondosan kidolgozott megkülönböztetéseknek akkor, amikor sokkal lényegbevágóbb események az emberi élet alapvető feltételeit változtatják és alakítják a történelem folyamán soha nem tapasztalt erővel. Hogyan lehet időt és energiát szentelni a « mesterséges » és « természetes » fogamzásgátló szerek közötti különbségnek, amikor a szegény és a gazdag világ közötti folytonosan növekvő távolság a gátját szakított népszaporodás, az élet genetikus sajátságainak mesterséges átalakítása és az élet mesterséges előállításának közeli lehetősége kikerülhetetlen katasztrófák egész sorozatának veszélyét vetítik elénk.

A kérdés ilyen megfogalmazása visszavezethető az egyéni élet és a társadalom rendjét meghatározó erkölcsi értékek közötti különbség mivoltára. Akik az értékmeghatározás folyamatában a cselekedetek következményének tulajdonítanak döntő jelentőséget, a fönti jelenségek mindent átfogó következményeiből érvelnek. Mi azonban arra a meggyőződésre alapítjuk meggondolásainkat, hogy minden egyes erkölcsi érték a Krisztus emberi természetében rejlő tökéletesség bizonyos értélmű megnyilvánulása, és ezért fontosság alapján nem lehet köztük különbséget tenni. Mivel a hivő minden egyes erkölcsi értékben Krisztus jelenlétét ismeri fel, válaszában feltételt és fenntartást nem tehet. Amint már mondottuk, az erkölcsi érték megvalósítása a feltámadás győzelmében való részesedést jelenti, és így minden egyes jócselekedetnek megvan az emberi lét korlátain

túlmenő és a cselekedet mibenlétével meg nem határozott következménye. Ebben az összefüggésben tehát, a házastársi szeretet csorbítatlan teljességében való megőrzése éppen olyan fontos, mint az igazságosság követelményeinek az érvényrejuttatása. Ennek a szeretetnek a teljessége azonban elválaszthatatlan az azt kifejező emberi jelképek lehetőség szerinti tökéletességétől. A fönti ellenvetés érvelését visszafordítva ezt úgy is mondhatnánk, hogy a házastársi szeretet hiányosságával okozott szenvedés és emberi nyomorúság nem marad el az éhinség és az igazságtalanság különböző megnyilvánulásai által okozott emberi gyötrelem mögött.

A hazástársi szeretet lehetőségek szerinti legteljesebb kifejezésének keresése tehát azonos az emberi beteljesülés iránti igény és törekvés megvalósításának igyekezetével. Ez természetesen nem zárja ki, hanem inkább követeli azt, hogy más erkölcsi értékek megvalósitási lehetőségét és annak formáit hasonló alapossággal megvizsgáljuk. Ez a vizsgálat folytonosan tartó és állandóan változó feladat, mivel a történelem fejlődése az erkölcsi értékek felismerésének és megvalositásának feltételeit állandóan változtatja. Ami változatlan marad ebben a folyamatban az nem más, mint a hitből fakadó meggyőződés, ami szerint ez a kutatás szükségszerüen a Krisztus-élményben gyökerezik.

A születésszabályozás vitájában kidomborodott az a tisztelet, amivel a hagyományos és újabb vélemények követői egyaránt körülveszik az emberi cselekvés anyagi, biológiai tényezőit. Ez a tisztelet és mondhatnánk érzékenység jelentős szerephez jut akkor is, amikor a katolikus erkölcsteológia a magzatelhajtás, a mesterséges megtermékenyítés, az ember genetikus sajátosságainak megváltoztatása, és más hasonló kérdés erkölcsi kiértékelésével foglalkozik. Ez az érzékenység nemcsak abban a gondolkodásmódban gyökerezik, ami az ember erkölcsi jóságát cselekedeteinek mivoltából igyekszik megállapítani, és így a legbiztosabb irányelvet világosan megfogalmazott erkölcsi törvényekben találja meg, hanem a Megtestesülés titkának tágabb értelmű tiszteletében is. Amíg az első forrás erkölcsi itéleteink merevségéhez és legalizmushoz vezethet, addig a megtestesülés tényére való hivatkozás a keresztény erkölcsi felfogásnak olyan biztos kiindulópontot teremt, aminek alapján az emberi életbe való erőszakos beleavatkozás különböző formáit elfogadható biztonsággal meg lehet ítélni.

Most tehát erre a kérdésre fogjuk irányítani figyelmünket, azt remélve, hogy ennek tisztázásával több vitatott tételnek a megoldásához is megtaláljuk a kulcsot. A biológia és orvostudomány rohamos fejlődésével lehetővé vált az,

hogy nemcsak a születést, de az azt megelőző és követő folyamatokat is szabályozva az emberi élet sajátosságait és annak irányát előre megállapított keretek közé helyezzük, és így az embert eddig soha nem tapasztalt mértékben befolyásoljuk. Az erkölcsteológiának tehát az a feladata, hogy megjelölje ennek a befolyásnak a határait, és így biztosítsa nemcsak az emberiség fönnmaradásának elvi lehetőségét, hanem Isten akarata szerinti fejlődését is.

Ez az igyekezet két egymásnak látszólag ellentmondó meggondolásból indul ki. Amint Karl Rahner már évekkel ezelőtt megállapította, (27) elvi megfontolásokon alapuló tilalmakkal nem lehet az emberi tudásvágy és kíváncsiság kísérleteinek biztos korlátokat szabni. Ha az embernek megvan a képessége és lehetősége, hogy bizonyos dolgokat megtudjon vagy megkíséreljen, akkor ezzel a lehetőséggel minden tilalom ellenére előbb utóbb élni fog. Ennek a ténynek kettős értelme van. Egyrészt az Isten akaratának és ajándékozó jóságának lehet tulajdonítani azt a hatalmat, amivel az ember sajátmagát változtatja, fejleszti, és így Isten teremtő munkájában közreműködik. Ugyanakkor ez a hatalom a bűnbeesés következtében kétélű, mert szándékos elhatározással az ember java ellen is fordítható. Igy az ember sajátmaga átalakítására, fejlesztésére irányuló törekvése a teremtés munkájával való közreműködés helyett a rombolás és halál eszközévé válik.

Az ember teremtő igyekezetének ez a bizonytalansága megköveteli, hogy annak kiértékelését nem a cselekedetek természetének vizsgálatával, vagy következményeinek mérlegelésével kezdjük, noha ezek is fontos és figyelembe veendő szempontok, hanem az Isten üdvözítő szándékának fényében hajtsuk végre. Ebben a fényben szemlélve a halál ténye az az egyetlen határ, amit semmiféle emberi igyekezet sem léphet keresztül szándékosan. Amint tudjuk a keresztény hit a halálban Isten üdvözítő szándékának megvalósulását látja; az ebben a fényben nem tragédiának, hanem az isteni irgalom adományának tűnik. Következésképpen, a hivő Isten kezébe teszi a kezdeményezést, a halált elfogadja mint Isten üdvösségre hívó szavát. E gondolkodásmóddal tehát összeegyeztethetetlen a halál szabadakaratú választása, annak emberi igyekezettel való siettetése.

Ennek a megállapításnak nagyon is elvont és általános jelentése van, és ezért mielőtt az egyéni erkölcsi döntésekre alkalmaznánk, annak jelentését pontosabban körül kell írni.

---

(27) Karl Rahner, « Experiment Mensch », *Schriften zur Theologie*. VIII, 260-285.l.

Ez a pontosabb meghatározás csak a természettudományok megállapításainak figyelembevételével lehetséges, és amint James Gustafson kimutatta, (28) a különböző meggondolások gondos összehasonlításával érhető el. A kiindulópont azonban ebben is a keresztény hit ösztönszerű meggyőződése, ami szerint a halál állapotának kezdetét a test és lélek szétválasztása, tágabb értelemben, az ember szellemi és biológiai tevékenységeinek gyökeres szétszakítása, intencionális és tárgyi megnyilvánulásainak ellentétbe kerülése adja meg.

Az emberi mibenlét kettőssége létezésünk minden síkján megnyilvánul. Az igazán emberi és erkölcsileg elfogadható cselekvés a szellemi intencionális, és a tér és időbeli anyagi tényezők lehetőleg tökéletes összhangjában gyökerezik. Más szóval, az emberi jószándék (29) csak akkor válik erkölcsi értékké, ha megtestesült formát ölt magára, azaz amikor a fizikai világ létrendjébe behatolva a cselekvő személyt más személyekkel kapcsolatba hozza. Erkölcsileg értékes cselekvés tehát csak akkor lehetséges, ha a jónak a szándéka és az azt megtestesítő aktivitás alapvető összhangban állnak. Példát használva a házastársi szeretetet nem lehet a nemi erőszak aktusával, vagy prostitució útján kifejezni. Amikor a jószándék és az azt megvalósítani igyekvő aktivitás ellentétben állnak egymással, erkölcsileg halott emberi cselekményről beszélünk.

Amikor az emberi élet sajátosságainak meghatározására irányuló beavatkozásról van szó, a jószándék és az aktivitás közötti összhang ugyanígy szükséges ahhoz, hogy a teremtés munkáját folytató erkölcsileg értékes cselekvésfolyamatról beszélhessünk. Ha az erkölcsi jó megvalósításában figyelmen kívül hagyjuk az ember tér- és időbeliségének következményeit, az emberi jóságot az eszmék világába száműzzük, az anyagi világ rendjéből teljesen kizárjuk. Más szóval, az emberi szándék tér és időbeli dimenzióinak figyelmen kivül hagyásával az ember által teremtett erkölcsi jó megfoghatatlanná, valótlanná válik. Amikor pedig az erkölcsi érték megvalósítását olyan cselekedettel akarjuk elérni, ami lényeges emberi tulajdonságoknak a biológiai meghatározóit rombolja le vagy változtatja át, a halál felé vezető útnak a kezdetére léptünk.

Példát használva, lehetséges az, hogy az életadás szándékának megvalósitásához egyes szülőknek a mesterséges

---

(28) James Gustafson, « Basic ethical issues in experimental medicine », *Soundings*, 53 (1970), 151-180.l.

(28) A szándek jóságát az erkölcsi érték határozza meg, aminek a megvalósítására a szándék és a cselekedet irányulnak.

megtermékenyités valamelyik módszeréhez kell folyamodniuk. Ez a cselekmény, miközben tárgyilagosan termékenységhez vezet, elveszti emberi értelemben vett teremtő értékét akkor, ha azt a szülők életadó szexuális tevékenységétől teljesen szétválasztják, vagy akkor, ha az egyik félnek a biológiai szerepét teljesen kizárva egy harmadik személy nemiszerveinek a termékét veszik igénybe.

Amint Paul Ramsey megállapította, (20) a keresztény értelemben vett szülői mivolthoz hozzátartozik az, hogy az életadás szándékát « egy testté válva » testi és lelki mivoltuk egységén keresztül valósítsák meg. A harmadik személy közreműködésével, vagy a kémcsőben létrehozott emberi élet tehát a szülői szerep egy lényeges alkotó elemét teszi lehetetlenné még akkor is, ha a szülőknek megvan az őszinte szándékuk arra, hogy az így születendő gyermeket örökbefogadják. Az ember nem válhat angyallá, és így soha nem mondhat le arról a lényegéből fakadó igényről, hogy szándékait saját testének használata útján valósítsa meg.

Az életadás keresztény értelme megkívánja két egymást szerető személy testi és lelki együttműködését. Igy tehát a fent említett esetekben az életadás szándékának ilyen kivitelezése az egyik vagy mindkét fél testi közreműködését teszi lehetetlenné, és így a két szervesen összetartozó alkotóelem szétválasztásával az emberi halál korlátozott megvalósulását okozza. Az életadás ilyen szélsőségesen mesterséges formái tehát romboló hatást gyakorolnak az emberi élet egy nagyon is jelentős területén, és így még akkor is el kell itélnünk azokat, ha a házasság szentségi mivoltából fakadó kiértékelési szempontokat figyelmen kívül hagyjuk.

A halál ilyen értelmezése más jelenleg nagyon is vitatható kérdés elbírálására is alkalmazható. Az emberiség békéjét nem lehet erőszakos eszközökkel biztosítani, az életmentés szándékát a magzatelhajtás közvetlen aktusával végrehajtani. Az igaz, hogy a szándék az azt megvalósító cselekedetnek formát és értelmet ad, az emberi szándéknak azonban megvan a maga korlátozottsága ebben a szerepben. Az isteni szándék teremtő aktus, és így képes az anyagi világ minden feltétel nélküli formálására, újjáteremtésére, a semmiből való kialakítására. Az emberi szándék, mivel a teremtett személy anyagi és szellemi mivoltának korlátozott egységéből fakad, erre nem képes. Még önmaga anyagiságát sem tudja annyira áthatolni, hogy annak alapvető struktúráját átalakítsa, lényegében újjáteremtse.

---

(30) Paul Ramsey. *Fabricated Man, The ethics of genetic control,* Yale Univ. Press, New Haven, 1970, 174.l.

Ahhoz, hogy az emberi jószándék megtestesült erkölcsi értékké váljon, szükség van tehát egy előre megadott és a természet teremtett lényegében rejlő összhangra a szándék és az annak megvalósitását szolgáló aktus strukturája között. A szándék csak bizonyos korlátok között tudja az aktus strukturáját, és annak teremtett pontecialitását átalakitani; ugyanakkor az aktusnak is megvan a maga formáló és alakitó hatása a szándékra. A szándék a cselekedetből ismerhető fel, ugyanakkor a cselekedet a szándék megvalósitója. Ennek következtében az erkölcsi jó megvalósulásának elengedhetetlen feltétele az, hogy a cselekvő a szándékának legjobban megfelelő aktust válassza ki. A magzatelhajtás példáját idézve, ha a terhes édesanya életét csak magzata elpusztitása árán lehet megmenteni, erkölcsileg az az eljárásmód a legmegfelelőbb és a legelfogadhatóbb, amiben az élet megmentésére irányuló igyekezet elválasztható, vagy legalább valamilyen módon megkülönböztethető a magzat elpusztitásától. Az életmentés és magzatelhajtás közötti szándékbeli különbséggel csak az ilyen eljárás áll teljes összhangban. Minél homályosabban látható az eljárásmódbeli különbség, annál nehezebb a külső megfigyelő számára az erkölcsi jó megvalósulásának feltételezése, és annál bizonytalanabb az erkölcsi érték megvalósulása.

Ez a gondolkodásmód bizonyos merevségnek és determinizmusnak a veszélyét hordozza magában. Ha nem a szándékban rejlik az erkölcsi jó megvalósulásának alapvető feltétele, hanem annak jóságán kívül az eszközök helyességének is ugyanolyan fontosságot kell tulajdonítani, akkor fönnáll az a veszély, hogy az ember jóra irányuló korlátlan szabadságát a rendelkezésre álló eszközök korlátai közé szorítjuk. Ha az emberi cselekedetek mibenlététől is függ a jószándék megtestesülésének formája és mértéke, akkor az ember erkölcsi jóságának egy előre megszabott határt húztunk, és ezen belül annak mibenlétét több-kevesebb biztonsággal előre meghatározzuk. Igy tehát az erkölcsi jó megvalósulásának folyamatából kilugozzuk az önkéntes alkotó és teremtő készséget, és ezzel megtagadjuk a teremtő Istennel való közreműködés kiváltságának lehetőségét.

Ez a megjegyzés nemcsak ellenvetésként hozható föl, hanem egy fölfogásmódnak a körvonalait is megadja, amit szembeállíthatunk az eddigi megfontolások mögött rejlő gondolkodásmód korlátaival. Az ember teremtő képessége és szabadsága éppen abban rejlik, hogy képes túlemelkedni a környezete által emelt korlátokon és annak akadályait legyőzve a kultúra és civilizáció, általában az emberi történelem fejlődésének irányát megszabja. Ebben a törekvésben

nemcsak környezetét alakítja át a maga által teremtett technológia eszközeivel, hanem önmagát is folyton változtatja; az ember nemcsak a fejlődést irányítja, hanem maga is fejlődés, mégpedig saját maga által egyre inkább meghatározott fejlődés. Ebben az igyekezetben az anyagi világ tehetetlenségét erővel, annak ellenállását erőszakkal győzi le.

A fönti példákat idézve a magzatelhajtás és az édesanya életének megmentése közötti különbséget egyedül a szándékban lehet megtalálni, mivel minden eszköz kikerülhetetlenül magában zárja a magzat erőszakkal történő elpusztítását. Az emberi szándék szabadsága éppen abban nyilvánul meg, hogy a nagyobb érték megvalósításáért nem riad vissza attól az eszköztől, ami a halál tragédiáját zárja magában. A szülői mibenlét lényegét a gyermekvállalás szándéka adja meg, nem pedig a fogamzás módszere. A már megszületett gyermek örökbefogadásával az örökbefogadók szülőkké válnak a szó valóságos értelmében, még akkor is, ha a gyermek életének kezdete nem vezethető vissza egymás iránti szeretetük szexuális kifejezésére. A mesterséges megtermékenyítés fent említett eseteiben az örökbefogadás szándéka egyszerüen megelőzi a születendő gyermek életének kezdetét.

Ennek a két gondolkodásmódnak ellentétes fókuszbaállításával nemcsak az a célom, hogy jelenleg vitatott kérdésekre irányítsam a figyelmet, hanem egyúttal azt is szeretném illusztrálni, hogy minden rendszernek megvan a maga hiányossága. Amint már említettük, ez az utóbbi gondolkodásmód a jónak emberi megvalósítását idealizálja, divatos kifejezést használva, « felszabadítja » a megvalósítás eszközeinek anyagiasságában rejlő korlátoktól. Ez a felszabadulás azonban az « elszabadulás » veszélyét is magában hordja, amennyiben lehetetlenné teszi a jó vagy rossz konkrét megvalósulásának elfogadhatóan biztos felismerését.

Ha az édesanya életének a magzat közvetlen elpusztítása árán történő megmentését erkölcsileg elfogadhatónak ítéljük, akkor nehéz lesz következetes érveket felhozni az ártatlan emberáldozat olyan esetei ellen, amikor ezáltal a « nagyobb jónak » a megvalósítását biztosíthatjuk; például, az ártatlan tusznak a kivégzését azért, hogy az elrettentő példával korlátlan vérengzés kitörését megakadályozzuk. Ha a gyermek utáni vágy elegendő az élet erkölcsileg megengedhető foganásához, akkor nem ítélhetjük el azt a meg nem házasodott személyt, aki például egy neves de már elhunyt férfinek szándékozik utódot állítani a mélyhűtőben megőrzött spermái használatával. Hasonlóan, ha a gyermekvállalás szándéka önmagában meghatározza a cselekedet jóságát, akkor nem lehet kifogást emelni a kémcsőben elő-

állított és örökbefogadott ember készítése ellen; még kevésbé lehet tiltakozni az ellen, hogy az így előállított személy tulajdonságait genetikus beavatkozással a társadalomban általa betöltendő és előre kijelölt szerep követelményei szerint előre meghatározzuk.

Az utóbbi példák lehet hogy erőltetettnek, vagy mesterkéltnek látszanak, a valóság azonban az, hogy ezek a lehetőségek a tudomány haladtával kiléptek az álom- és képzeletvilágból és arra kényszerítenek bennünket, hogy erkölcsi gondolkodásunk minden feltevését annak következményei fényében újra megvizsgáljuk. Erkölcsi ítéleteinkben egyaránt el kell kerülnünk az eszközök meghatározó szerepéből fakadó szűklátókörű merevség veszélyét és az egyéni szándék korlátlanságából fakadó idealista szubjektivizmust.

A két gondolkodásmód közötti különbség végső elemzésben az emberi természet kettősségére vezethető vissza. Mivel az ember összetett egység, a korlátlan szabadságot igénylő lélek megtestesülése, a két felfogásmód konkrét kérdésekre való alkalmazásában teljes összhang soha nem fog születni. A jóra irányított és teljes szabadságot igénylő szándék a teremtett világ fejlődésnek alávetett, és mindig meghatározható adottságainak korlátai között találja magát. A konkrét kérdéseknek a kiértékelésében tehát mindkét gondolkodásmód szempontjait figyelembe kell venni, és el kell fogadni azt a tényt, hogy az isteni jósággal ellentétben, az ember által megvalósított erkölcsi érték magán hordja az emberi létezésből fakadó korlátokat.

Noha a szándék jóságának alapvető feltétele az, hogy minden erkölcsi érték megvalósítására megszorítás és feltétel nélkül kiterjedjen, a megvalósított erkölcsi érték szükségszerűen magán viseli a körülményekből és az alkalmazott eszközök tökéletlenségéből fakadó korlátokat. Noha az erkölcsi érték megvalósítása a feltámadt Krisztus emberi természetében rejlő tökéletesség felé vezeti a hivőt, ez a megvalósulás alá van vetve a Krisztus két eljövetele közötti helyzet bizonytalanságának és kétértelműségének.

A helyzetadta körülmények változása az erkölcsi értékek megvalósítási lehetőségeinek a változását is előidézik. A jóra irányuló szándéknak azonban minden körülmények között figyelembe kell vennie azt a korlátot, amit egy másik személy jelenléte, életéhez és más értékekhez való jogai teremtenek. Az emberi személy soha nem válhatik még a legjobb szándék megvalósításának sem az egyszerű eszközévé. Ez nemcsak a személy értékéből és a neki kijáró tiszteletből következik, hanem abból a tényből is, hogy ebben az értékben a hivő Krisztus jelenlétét ismeri fel; ennek a

jelenlétnek pedig mindig közösségteremtő hatása van. Más szóval, nemcsak a tisztelet, de még inkább a felebaráti szeretet is azt követeli, hogy a másik személyben nem eszközt, hanem társat találjunk, aki a jószándék megvalósításában nem szolgailag, hanem szabad akarattal fog közreműködni. Ez a hitből fakadó együttműködés nemcsak az erkölcsi érték megvalósításához vezet, hanem Krisztus testének építéséhez is. Így tehát az értékmegvalósításnak mindig megvan a közösségkialakító jellege, ahol tehát erkölcsi értékeket fedezünk fel, mindig az Egyház jelenlétére és közreműködésére kell gondolnunk.

A jószándék megvalósításának egy másik formát és irányt adó tényezője a cselekvő személy teremtett mivoltából fakadó értéke és méltósága. Mivel az ember annak az életnek a hordozója, amit a megtestesült második isteni személy öltött magára, azt saját érdekein és céljain túlmenő tiszteletben kell részesítenie. Ez nemcsak a halál szabad választásának lehetőségét zárja ki, hanem azt is megköveteli, hogy az emberi élet alapvető sajátosságait és annak fiziológiai meghatározóit tisztelettel kezeljük. Ez azt jelenti, hogy az ember értelmi és érzelmi világába való beleavatkozás, a szabad akarat kifejlődésének és gyakorlásának befolyásolása, az ember nemiségének általakítása soha sem tekinthető erkölcsileg közömbös cselekedetnek. Az ilyen fajta beavatkozásnak a meglévő emberi értékek továbbfejlesztésére kell irányulnia, annak gyógyító, vagy az emberi fejlődést elősegítő jelleggel kell rendelkeznie.

Befejezésül az eddigi megállapítások fényében visszatérünk a házastársi szeretet és annak szexuális kifejezése közötti kapcsolatra. Ennek a szeretetnek mindig teremtő jellege van, ami az egymás iránti hűség erősítésében és a gyermekvállalásban egyaránt megnyilvánul. Amint láttuk, a teológia jelenleg egyetért abban, hogy az egymás iránti hűség a termékenységgel egyenlően fontos, és a szeretet szexuális kifejezése akkor is megengedhető és kívánatos, ha ez nem vezet közvetlenül új élet kezdetéhez, mivel az egymás iránti hűség a gyermekvállalás és nevelés előfeltétele is. A házassági aktus csak akkor válik erkölcsileg kifogásolhatóvá e felfogás szerint, ha a házastársak szabad elhatározással kizárják a gyermekvállalást házasságuk teljes tartamára. Az ilyen elhatározás ugyanis gyökeresen és végérvényesen megbontja azt az egységet, ami a szeretet és a termékenység, a nemi közösülés egyesítő és életadó hatásai között van.

Természetes sterilitás esetében, amikor a terméktelenség nem a házastársak szándékának, hanem szervi fogyaté-

kosságnak a következménye, a nemi közösülés megtartja erkölcsi értékét, mivel az megmarad a szeretetből fakadó hűség kifejező eszközének. Ebből a tényből a homoszexualitás erkölcsi kiértékelésének egy módjára lehet következtetni. Mivel ez az orientáció feltehetően kizárja a szeretet heteroszexuális kibontakozásának lehetőségét, még akkor is, amikor a gyermekfoganásra való fizikai képesség megmarad, az ilyen személyek számára csak a szüzesség látszik az egyetlen járható utnak. Ehhez az életmódhoz azonban külön hivatás szükséges, amit nem lehet a homoszexualitás minden egyes esetében feltételezni. A természetes sterilitás eseteihez hasonlóan itt is a termékenység és a szexualitás szabad elhatározástól független szétválasztottságával állunk szemben. Felvetődik tehát az a kérdés, hogy jogosultnak tekinthető-e a két homoszexuális férfi vagy nő közötti megbecsülés, szeretet és hüség szexuális kifejezése?

Más szóval, ha a szexualitás és a termékenység szabad elhatározásból történő szétválasztását nem is tudjuk erkölcsileg elfogadni, mivel az magában foglalja az emberi viszony és egy emberi képesség szándékos megcsonkitását, elfogadhatjuk-e a hüség és szeretet szexuális kifejezését minden olyan esetben, amikor a termékenység lehetősége a szabad elhatározástól függetlenül eleve ki van zárva? Szükség van-e ilyen esetekben a két fél szexuális különbségére ahhoz, hogy az egymás iránti szeretetet és hüséget annak a képességnek a használatával is kifejezhessék, ami a heteroszexuális viszony rendjében nemcsak az emberi termékenység, hanem a szeretet és hüség kifejezésének és megvalósitásának is eszköze?

A kérdés ilyen feltevése abból a konzervativ feltevésből indul ki, hogy a termékenységet szabad elhatározással nem lehet a szeretet szexuális kifejezésétől elválasztani. Radikálisabb teológiai felfogást követve egyesek (31) azt hangsulyozzák, hogy a termékenység a házasság sociális és intézményes jellegéből ered, a nemi közösülésnek pedig az egymás iránti hüség adja meg az alapját. Mások (32) továbbmenve abból érvelnek, hogy a kinyilatkoztatás és a hagyomány jól ismert álláspontja a homoszexualitás szabad választásának feltevéséből indult ki. Jelenkori ismereteink azonban világosan bizonyitják, hogy ez az orientáció egy adottság, aminek az okai nem mindig ismertek, de annak

---

(31) R. Roach, « Sex in Christian Morality » *The Way*, 1971, old. 148-161; 235-242 old.

(32) J. G. Milhaven, « Conjugal sexual love and contemporary moral theology » *Theological Studies*, 1974, 691-710 old.

állandósága és megszilárdultsága a szabad választás lehetőségét világosan kizárják. Ezért a homoszexuális embernek megvan az a joga, hogy szexualitását az Isten által adott lehetőségek között a társkeresésben és a közösség alkotásban felhasználja.

A kérdés ilyen leegyszerüsitett felvetése mögött sok meg nem oldott probléma és be nem bizonyitott feltevés rejlik. Az orientáció okai, annak állandósága, a kialakult homoszexuális kapcsolatok tartóssága, az abban rejlő kielégülés lehetősége mindmegannyi vitatott és a szakértők által nem azonosan elfogadott kérdés. Az erkölcsteológia szempontjából a nehézség a terméketlen szeretet pozitiv kiértékelésére irányuló igyekezetből fakad. Amint a Szentháromság titkának felfogásában az Atya és a Fiu szeretete a Szentlélek eredetének adja meg az alapot, ugyanigy a házastársi szeretetnek is életadásban kell beteljesülnie. Az a kizárólagos viszony ami ezt a beteljesülést eleve kizárja nem tekinthető a tökéletesség eszményi megvalósulásának, és igy abból kiindulva nem lehet általános érvényü megállapitásokat tenni. Noha a teológiai kérdést a jelenkori ismeretek fényében ujra meg kell vizsgálni, nekem jelenleg az a véleményem, hogy amint a vakság által okozott fogyatékosság nem alap arra, hogy ezt az állapotot az emberi egészség egyik megnyilvánulási módjának tekintsük, ugyanigy a homoszexuális beállitottság is egy olyan fogyatékosság az emberi életben, ami nem tekinthető a heteroszexualitással egyenlő értéknek. Ha elfogadjuk az egyre jobban dokumentált feltevést, ami szerint ez a beállitottság nem szabad választásnak, hanem compulsiv erőknek a következménye, akkor azt is meg kell engedni, hogy a kérdés nem erkölcsi, hanem elsősorban orvosi és psychológiai kiértékelés tárgya.

* * *

Összefoglalásként a következő megállapításokat szeretném újra aláhúzni. Az erkölcsteológia fejlődésének vannak sarkalatos pontjai, amik az egyes kérdések elbírálását bizonyos irányba terelik. Ebben a tanulmányban nemcsak vitatott kérdésekre akartam az olvasók figyelmét irányítani, hanem azt is igyekeztem bemutatni, hogy ezek az alapvető megfontolások hogyan irányítják az erkölcs-teológia fejlődését.

A katolikus teológia hagyománytiszteletéből következik az, hogy a fejlődés organikus összhangját hangsúlyozza. Az erkölcsteológia területén ezt az összhangot az emberi történelem folyamatosságát megszakító változások erősebben

befolyásolják, mint más területeket. Ezért, amikor jelenkorunk társadalmi és kulturális életében a technológia korszaka olyan gyökeres változásokat okozott, égetően szükségessé válik erkölcsi életünk alaptételeinek új fényben való megvizsgálása. Ez a vizsgálat ami olyan gyakran vita és véleménykülönbség formájában mutatkozik, lényeges eleme és éltető ereje nemcsak a morális teológia fejlődésének, hanem az Egyház erkölcsi életének is. A vélemények megosztottsága az egység és összhang útjának keresésére irányul és így annak a Krisztus élménynek az elmélyítéséhez vezet, ami az Egyház földi küldetésének betöltéséhez az éltető erőt adja.

ANDRÁS IMRE

A MAGYARORSZÁGI EGYHÁZ A ZSINAT UTÁN

Tíz éve múlt, hogy a zsinat alatt, 1964-ben létrejött a részleges megállapodás a Vatikán és a magyar kormány között. Azóta tovább folytak a tárgyalások. Konkrét eredményük főleg új püspökök kinevezésében mutatkozott meg. A világsajtó élénk figyelemmel kísérte a magyar egyház helyzetének alakulását. Sok vitára adott alkalmat a Vatikán egyházpolitikája.

A világsajtó, és általában a közvélemény, főleg a magyar hierarchiára irányította figyelmét, feledve azt, hogy — miként a zsinat is hangsúlyozta — az egyház az egész Isten népe, nem csupán a hierarchia. Amikor tehát a zsinat utáni magyar egyházi helyzetet akarjuk bemutatni, az egész Isten népe életét kell figyelembe vennünk. Tanulmányunk ezért nem csupán a püspökökkel és a papokkal foglalkozik — jóllehet ezeknek döntő szerepük van a magyar egyház zsinati aggiornamentojában — hanem az egyház és a világ kapcsolatával, a világiak bekapcsolásával is, továbbá a legtágabb értelemben vett ökumenizmussal, a hivők-nem hivők közötti párbeszéddel is. (*) De mielőtt a mai helyzetet felvázolnánk, visszapillantunk a tegnapi magyar egyházra.

Elszegényedési és elnéptelenedési folyamat

A háború utáni idők magyar egyháztörténetének eseményei ismeretesek. A legtöbb az egyházi intézmények elvesztésével áll kapcsolatban. Ezek az események szabták meg a zsinat utáni magyar egyházi élet keretét, hátterét. A rákövetkező évtizedekben ebbe a keretbe beletörődött, beleszokott a magyar egyház. Szükséges tehát legalább listába szedni a változásokat.

Nagy horderejű volt, de az egyházat csak kívülről érintette az 1945-ös földreform, melynek során az egyház elvesz-

(*) Elemzésünk szinte kizárólag a hazai katolikus sajtóra támaszkodik.

tette birtokai 88 százalékát, továbbá az a tény, hogy a püspökök ezentúl már nem tagjai az ország törvényhozó testületének. Viszont mélyen belenyúlt az egyház belső életébe az, hogy 1946-ban betiltották az egyesületeket: a rendelkezésnek mintegy másfélszáz vallásos egyesület esett áldozatul, többezer helyi szervezettel, köztük olyanok, mint a százezer tagot számláló KALOT. 1948-ban, a nagy államosítási hullám idején, több mint hét és félezer egyházi iskolát, mintegy húsz egyházi nyomdát és a legtöbb egyházi kiadóhivatalt államosították és szinte megszüntették az egyházi sajtót. Ezekben az években történt a kórházak és karitatív intézmények államosítása, a fakultatív hitoktatás bevezetése is. Mindezeket betetőzte a szerzetesrendek betiltása — vagy ahogy a hivatalos szóhasználat mondja — működési engedélyük megvonása, mely kerek 10.000 elkötelezett személynek tette lehetetlenné a további egyházi munka végzését (mintegy 1.200 szerzetespapról, 800 más férfiszerzetesről és mintegy 8.000 szerzetesnőről volt szó). Végül, mint egy nagyobb tételt, ide számíthatjuk még a 22 papnevelő intézménynek 6-ra való csökkentését, ami a szerzetesek kiesésével azt jelenti, hogy a magyar papi utánpótlás ezentúl 2.000 kispap helyett (1948) csak mintegy 300 kispapból toborzódik lényegében (1952-től).

Helytelen lenne a magyar egyház jelenét és jövőjét kizárólag a veszteségek szemüvegén át szemlélnünk. Az egyház élő valami, és ha intézményekre szüksége is van, az intézmény soha sem azonosítható az egyházzal. De megérthetjük, hogy az egyháznak e megnyirbálás után — akár jót tett neki e megnyesegetés, akár nem — nehéz újra magára találnia és a megváltozott körülmények között új életet kezdenie.

A magyar egyház életerejét csökkentette egy elnéptelenedési folyamat is, ezt azonban a felületes szemlélő alig veszi észre. A hivők száma most is annyi, mint egy negyedszázaddal ezelőtt, pedig az egyház 1949-1973 közötti negyedszázadban, megbízható becslés alapján, kb. 1 millió hivőt veszített.

A becslés módja a következő: Magyarországon a katolikusok számaránya a népszámlálási adatok alapján az utóbbi száz évben állandóan emelkedett. Oka valószínűleg a több gyermek vállalása. Magyarország mai területére ezek a számarányok a következők:

1910: 65,0%	1941: 68,2%
1920: 66,1%	1949: 70,5%
1930: 67,2%	

A statisztikai trend számításának módszerével megvizsgálva a fejlődést, azt találjuk, hogy 1973 elejére a katolikusok arányának 72 és fél százalékra kellett volna növekednie. Következésképpen 1973 elején Magyarország katolikus lakosságának felül kellett volna múlnia a 7 és fél milliós lélekszámot. Ezzel szemben az egyházi nyilvántartások 6 és fél millió hivőről beszélnek. Így adódik az egy millió főt kitevő veszteség. Sajnos, hozzá kell fűznünk, hogy a hivők mai hivatalos egyházi nyilvántartása teljesen önkényes. 1949 óta (ez volt az utolsó népszámlálás, amikor a hivatalos magyar statisztika felekezeti hovatartozás után kérdezett) semmi néven nevezendő egyházi számbavétel nem történt. Az egyházi statisztika elhanyagolása a magyar egyháznak egyik történelmi mulasztása. Még 1913-ban írta Bangha Béla, hogy a magyar egyház lelkipásztori helyzete is jobb képet mutatna, ha nem hanyagolta volna el az egyházi statisztikát. E megállapítás ma éppúgy, sőt talán még jobban érvényes, mint Bangha korában volt.

Ilyen háttérrel kellett a magyar egyháznak a társadalmi változás kihívására és a zsinati aggiornamento felszólítására válaszolnia.

Hogyan él a magyar papság?

Jóllehet az egyház nem egyenlő a papsággal, vizsgáljuk meg legelőször a papok helyzetét, hiszen az egyházi élet alakításában ők játsszák a vezető szerepet. A következőkben főleg Nyíri Tamás « Hogyan él a magyar papság? » c. tanulmányára hivatkozom. (*Teológia* 72/3.)

Életmód, körülmények

Nyíri tanulmánya szerintem a magyar papság munka- és életkörülményeinek hiteles hangulatrajza.

« A papok fele magányban, társadalmi kivetettségben, személyes kapcsolatok nélkül él. Elfáradtak, megtörtek, nem valósultak meg sem mint emberek, sem mint keresztények, sem mint az evangélium hirdetői. Nem tartoznak sehová, a közös munka sem egyesíti őket: legfeljebb egyötödüket fűzik össze baráti szálak... A magyar egyház legégetőbb feladata a papok elmagányosodásán segíteni. »

A pap, különösen a falusi nép szemében, a nehézségek közé került, sőt csődbe jutott intézmény képviselője lett. A magyar ember ma is becsüli papját, csupán tudomásul vette, hogy a régen fontos személy ma már nem az. A pap-

ság így a saját bőrén tapasztalja a régi közéleti katolicizmus visszahatását.

Ehhez járul a viszonylagos jólét által felébresztett anyagiasság. Az utóbbi időben különösen a falusi ember gazdasági helyzetében történt jelentős javulás. Az anyagi gyarapodás lehetősége igézetben tartja az embereket. « Nem érnek rá » a túlvilággal foglalkozni. A magyar lakosság értékrendjét az utolsó két évtizedben rohamosan elterjedt rádió, de főleg a televizió erősen befolyásolta. (A rádiókészülékek száma 2,6; a televiziókészülékeké 2,2 millió). Ezek nap mint nap házhoz szállítják a műsort és máris felmérhetően megváltoztatták a lakosság életszokásait és felfogását. Vallásszociológiai felmérések kimutatták, hogy a materialista világnézet terjesztésének leghatékonyabb eszköze nem a világnézeti tanfolyam, de még csak nem is az iskola, hanem a televízió.

E fejlődésnek következménye, hogy nem a hívek fogadják el a pap által hirdetett, a természetfelettit is rangsorba helyező értékrendet, hanem a paptól várják el, hogy megfeleljen az ő értékrendjük mércéjének. A papi munka ma lényegében a misézésre, a szentségkiszolgáltatásra, temetésre, hitoktatásra és plébániai adminisztrációra korlátozódik. Lehetne ebből egészséges munkaösszpontosítás is, de a munkaterület összezsugorodásával szükségképpen együttjáró funkcióvesztés káros következményekkel jár a pap életében. Ilyen a közösségből való kizártság nyomasztó érzése, amely különösen a fiatalabbakat terheli. Minduntalan meg kell tapasztalniuk a tiltó hatósági szót, akár a községi kulturház könyvtárának rendezéséről van szó, akár a hitoktatónak a tantestületi munkába való belekapcsolódásáról: « Te pap vagy, te ezt nem teheted ». A leszűkített kereten belül is volnának ugyan törvényes lehetőségek a lelkipásztori munkára, de sokan nem használják ki a lehetőségeket. Nyíri ezt azzal magyarázza, hogy az uniformizáltan nevelt és tekintélyi elvvel kormányzott papság a belenevelt gátlások miatt fantáziátlan és nem mer kísérletezni.

Objektív és szubjektív körülmények egyaránt közrejátszanak a helyzet kialakulásában. A pap minduntalan tapasztalja, hogy az élet peremére sodródik. Izoláltságát tapasztalva úgy érzi, hogy kikerült abból az elemből: az emberi közösségből, melyben hatni akar. « Hazátlannak érzi magát és olyannak, aki csak mímeli a papságot ». A napi 2-3 órai munka, de 24 órás készenlét kimerítőbb, mint a folyamatos munka. A készenléti állapottal egybekötött munkátlanság lélektanilag kiélezi az elmagányosodás érzését. A papság elmagányosodása az egyik legalapvetőbb probléma a magyar

egyházban; elég gyakran felvetődő téma a hazai katolikus sajtóban is.

Az elmagányosodó pap küzd azért, hogy az adott helyzetben értelmesen élje papi életét. Nem kevés azoknak a száma, akiket a nehéz helyzet kivételes teljesítményekre képesít. Sajnos, sok a félresikerült kísérlezetés is. Van, aki továbbképzi magát, jegyzetelget, de rájön, hogy nincs kinek továbbadnia, amit gyűjtött. A másik kertészkedik, méhészkedik, gazdálkodik. A harmadik szuperaktivitással lelkipásztori menedzserségbe kezd, anélkül, hogy nagyszabású lelkipásztori építőmunkára alkalma nyílna. Egy következő iszogatni kezd, gyomorbajt szerez, agglegénnyé válik, — belepi a jelentéktelenség pora. Nem a munka mezején használódnak el ezek a papi egyéniségek, hanem a « rendelkezési állomány »-ban, az értelmes munka nélküli kötöttségben. Úgy érzik, felkínálták magukat, de nem kellenek, tanúságukat nem fogadják el.

Szellemi élet

A magyar papság fele nincs megelégedve azzal a képzéssel, amit a szemináriumban kapott. A teológiai oktatás és szemináriumi nevelés, vagyis a papságra való előkészítés terén két évtizedes tapogatózás után óvatos reformintézkedések történtek. A reform még a kikísérletezés stádiumában van, átfogó kiértékelés eddig nem történt.

Az előkészítő tervezés során már világosan látszott, hogy hittani előkészítésről kell gondoskodni (a középfokú hitoktatás színvonalán), mivel a középiskolából kikerülő fiatalok hittani ismeretei hiányosak. A bölcseleti oktatást egyrészt magyar nyelven kell végezni, másrészt tárgyalni kell olyan kérdéseket is, melyeknek hazai viszonylatban különös aktualitásuk van: Isten megismerésének kérdése, a kozmológia és a dialektikus materializmus közös területei, a valláskritikával kapcsolatos kérdések. Hangsúlyozni kell továbbá a szentírástudományban a biblikus teológiát, a dogmatikában az egyháztant, az emberi problémák isteni értelmezésének kérdését, a morális teológiában a közösségi vonatkozásokat. A tervezés során állást foglaltak az eddigi zárt szemináriumi nevelési módszer ellen és még a szentelés előtt gyakorlati lelkipásztori év beiktatását kívánták. Továbbá a « világgal » való szembesítést kerülő, szerzetesi jámborságot utánzó szemináriumi lelki képzéssel szemben hangsúlyozzák a konfrontáció szükségességét már a kiképzés idején.

Nyíri hiányosságként említi, hogy a teológiai oktatás nem támaszkodik a mai ember önértelmezésére; hogy a szemináriumi nevelés a papságra jelentkezők emberi személyiségének kibontakozását sokszor keresztezi, eltorzítja, megtöri; hogy a teológusok tekintélyes hányada határozatlan hivatásában, nincs róla világos elképzelése, s mivel sokszor elmarad a világos hivatásdöntés, megreked a lelki érés is, ami pedig a cölibátust önkéntesen vállaló papi személyiség kialakulásához elengedhetetlenül szükséges. Jellemző, hogy míg a kezdő teológusnak alig van problémája a cölibátus törvényével, a harmadéves teológusok fele már nem ért egyet ezzel a rendelkezéssel. Meg kellene találni a módját annak — javasolja Nyíri — hogy a teológusok pozitívan igazolhassák a nőtlenségre való alkalmasságukat érzelmi érettségük, lemondási készségük kipróbálásával. A szemináriumi előljárók és a püspökök, a több évtizedes gyakorlat szerint, mindenkit papsághoz bocsátanak, aki kifejezetten nem zárja ki, vagyis beletörődik a cölibátus kötelezettségébe.

Felvetődik az a kérdés is, nem kellene-e a szemináriumi idő alatt egy szakmát elsajátítani. Ez egyrészt az életközelség kialakításában segíthetné a papot, másrészt szükség esetén kenyérkereseti forrássá válhatna. A gondolatot mégis elvetették, mivel manapság a teológia és a papi hivatás egész embert kíván.

A már munkában álló papok közül többen foglalkoznak « fölös » idejükben teológiai kutatásokkal, mely az utóbbi években Magyarországon biztató kezdeményezéseket mutathat fel. A teológiai írásokban még túlnyomó ugyan a külföldi szerzők magyarra átültetett gondolatmenete, de szaporodnak az olyan teológiai írások, melyek a magyar vallásos élet sajátos eszmevilágából születtek és sajátos gondolkodási formáiban fogalmazódtak. Ez az, amit P. Alszeghy « magyar teológiá »-nak nevez. Nagy hiányt pótló vállalkozás a szeminaristák kiképzését szolgáló sokszorosított jegyzetsorozat, amely felöleli a teológia valamennyi traktátusát. Ez a vállalkozás kiindulópontja lehet a magyar teológusok összmunkájának is, amely ma egyedül képes megvalósítani a magyarországi hittudomány korszerűsítését.

Itt szeretném megjegyezni, hogy az új magyar teológiai irodalomban örvendetesen megtaláljuk azt a kölcsönösséget, amelyet Illyés Gyula az « ötágú síp » képével fejezett ki: A magyar kultúra ötágú síp, amelynek csak egyik hangja szól Magyarország határain belül. A külföldön élő magyarság hasznosítja a Magyarországon kiadott teológiai írásokat, a hazaiak viszont a külföldön megjelenteket. Egyre kifejezettebb a munkamegosztás, a kölcsönös kiegészítés igénye és

némileg gyakorlata is. A vallásos könyvkiadás és teológiai irodalom terén kölcsönös munkával igyekeznek a teológusok a szükségleteket felmérni és a feladatokat megosztani.

A magyar teológiai munkásságnak egyik fékezője az a tény, hogy mindenekelőtt a közvetlen lelkipásztori munka égető igényeinek kell eleget tenni. Az egyetlen magyar katolikus teológiai folyóirattól egy megkérdezés során a lelkipásztor olvasók a pasztorális témák bővítését kérték. A szerkesztőség a lap addigi irányát azzal védelmezte, hogy éppen mivel egyetlen teológiai folyóirat, nem fordulhat teljesen a konkrét kérdések felé, hiszen a hitben való elmélyítés teológiai munkája hosszú távon fontosabb még a konkrét kérdések tárgyalásánál is. Ugyanígy ütközött a folyóirat hasábjain az aktuális események és az időtálló témák helyigénye is. Egy közgazdász levélíró egyenesen arra figyelmeztette a Teológia szerkesztőit, hogy ilyen szűkreszabott publikációs lehetőség mellett nem engedhetik meg maguknak azt a luxust, hogy tegnapi problémákkal foglalkozzanak, az egyedül fontos az, ami előbbre mutat, illetve a jövőre vonatkozik.

A nehézségeken sokat enyhíthetne, ha a magyar papság fokozottabban törekedne teológiai továbbképzésre. Mindenkinek meg volna a lehetősége, legalább a tájékozódásra. A valóságban sajnos inkább az ellenkezője történik. Nyíri becslése szerint a magyar papságnak csak kb. egyötöde éri el a továbbképzésben azt a szintet, hogy — a prédikációra való előkészületet is beleszámítva — napi egy órát fordít olvasásra. Becslése szerint hét évvel a zsinat után csak 15-20% olvasta a zsinati okmányokat. (Tegyük hozzá, hogy a szerzetesekről, a missziókról és a tömegkommunikációs eszközökről szóló dokumentumok még most sincsenek magyarra lefordítva.) Véleményük azonban már volt a zsinatról: tíz közül csak ketten azonosítják maguk teljesen minden tanításával. Annak okát, hogy a magyar papság a teológiai gondolatot bizonyos merevséggel és elfogultsággal kezeli, a régi, külsőségekben megrekedt egyházi élet és a túlzott tekintélytisztelet hatásaiban látják.

Ha a magyar papság a teológiában általában tartózkodik is a vitától, a teológia ürügyén — ha el lehet fogadni a hazai tudósításokat — annál hevesebb viták folytak. Az elmúlt évek legemlékezetesebb vitája a konzervatívok és progresszívek kérdésében csapott lángra. Nyíri e vitában értelmezési konfliktust lát, a haladó és a konzervatív gondolkodás ütközését, melyben a konzervatívok üres szóhüvelyekhez ragaszkodva hevesen bírálták a keresőket, elutasítva a hermeneutikus módszernek óvatos hazai alkalmazását is.

A konzervatívok néha megdöbbentő hevességgel harcoltak túlhaladott nézetekért — állapítja meg Nyíri — vagy veszedelmes újításoknak minősítettek tankönyvekben található teológiai tételeket. A konzervatívok arról beszélnek, hogy az egyházban baj van, de arról nem beszélnek, hogy a bajok régebbi eredetűek és ezek okozták a maiakat. A vita módszerében Nyíri a legveszedelmesebbnek tartja a gyanúsítgatást: úgy látja, hogy a teológiai hagyományőrzésbe olykor hagyományos hatalomféltés is vegyül. A teológia ürügyén elindult vitát végül is « felülről » leállították, jórészt a békepapi mozgalom és az Állami Egyházügyi Hatóság nyomására. A tekintélyi elvnek sikerült a teret kérő gondolatot megrendszabályoznia.

A tekintélyi elv túlhajtásai

A tekintélyi elv a magyar egyház életében lassan uralkodó kérdéssé válik. Cserháti József püspök egy tanulmányában megállapította, hogy a magyar teológia fejlődésének hátrányára volt a túlzott tekintélytisztelet, de hozzátehetjük, hogy káros hatásai jelentkeznek a gyakorlati egyházi élet különböző területein is, pl. a lelkipásztori teendők meghatározásánál, a kollegialitás elvének háttérbe szorulásánál, a szakértők mellőzésénél is.

A tekintélyi elv túlhajtásaira utal az a tény, hogy gyakran felvetődik a dialógus igénye, elsősorban a püspök és papjai között, de pap és a hívek viszonylatában is. Olyan belső dialógust kívánnak az egyházban, amely közvéleményt teremt. Ehhez azonban biztosítani kell az őszinteség és nyíltság légkörét. A mai ember az egyházi tekintélytől is többet vár a puszta jogi igazolásnál, a legitimációnál. Az egyházi tanítótekintély szerepe elsősorban az inspirálás, a serkentés lenne és nem annyira a hibákra való figyelmeztetés. Lehetőséget kellene adni az egyházi állásfoglalások megvitatására, « mivel korunk gyermeke megvitatni akar és nem igazodni ». E kívánságokban kritika, fenntartás van az egyházi tekintély képviselőivel szemben. Az egyik pap kesernyés humorral számol be püspöki székvárosa papi összejöveteleiről, ahol a megbeszélések napirendjének utolsó pontja a dialógus, de eddig a pontig még sose jutottak el. Az egyházon belüli dialógus Magyarországon inkább jámbor óhaj, mint valóság. Egyesek számára a pluralizmus nem azt jelenti, hogy tisztelettel elfogadjuk az eltérő véleményeket és magatartásokat, hanem « fegyelmi kérdésnek » tekintik: a véleménynyilvánításban és gyakorlati állásfoglalásokban a papok igazodjanak a tekintély által megszabott határokhoz.

Az egyházi közösség másik nyitott kérdése Magyarországon a tágabb értelemben vett kollegialitás: a püspökök egymás között, a püspök és papjai, a papok egymás között, a pap és hívei viszonylatában. A közelmúlt magyar egyházi életnek egyik legnagyobb problémája volt, hogy az egymástól elszigetelt püspökök nem alkottak tanácskozó és döntőképes testületet. A püspöki karnak súlyát vagy súlytalanságát illusztrálja az a szerep is, melyet e testület a magyar egyház létfontosságú kérdésében, a Vatikán és a magyar kormány közötti tárgyalásokban játszhatott. A hazai közvélemény elismeri, hogy a magyar püspöki kar az utóbbi időben a lelkipásztori kérdések megoldása terén eredményeket könyvelhet el, egyre sűrűbben előfordul azonban, hogy a papság és a hívek lelkipásztori ügyben kérést, felszólítást intéznek a püspöki karhoz: a pasztoráció megváltozott feltételeit elsősorban a vezetőknek kell tudomásul venniök — írja « Pasztorális lelkiismeretvizsgálat » cím alatt egy fiatal pap; a püspökök szóljanak hozzá a felvetődött kérdésekhez, adjanak irányítást; ne várjunk a hiányosságok kiküszöbölésével addig, míg objektív hibákká válnak, amelyeken már nem tudunk segíteni; nálunk a fontolva haladás « vonakodva haladás »-sá válik; az apostolság megköveteli, hogy belépjenek a « korlátolt valóságba », tehát a püspökök találják meg a konkrét lelkipásztori akciókhoz vezető utat, stb.

Az egyház Magyarországon is örvendetesen « éled a lelkekben ». A magyar egyháznak vékony, de nagyon öntudatos, képzett és áldozatos laikus rétege tevékenyen részt akar venni az egyház életének alakításában, elutasítva a « tábornokok elméletét » (e szerint minden kezdeményezés a tábornokoktól indul ki). A világiak gyakran megkérdezik: miért kell mindig alulról felfelé igazodni és miért kell tabunak tekinteni eleve a felső intézkedéseket? Azt kívánják, hogy vegyék tudomásul a laikusok véleményét is, és szűnjék meg az az elv, miszerint a jó keresztény egyetlen kritériuma a hallgatás. Követelik, hogy tűnjön el a nők hátrányos megkülönböztetése a magyar egyházban. Jellemző tény: a világegyház központjában, Rómában egész természetes, hogy nők is járnak teológiai kurzusokra, sőt tanárként is működnek, Magyarországon pedig egyáltalán nem iratkozhatnak be nők a teológiai főiskolára.

A tekintélyi elv további káros kihatása a magyar egyházban, hogy fontos szakkérdések eldöntésénél is kevés keresnivalójuk van e kérdések szakembereinek. Nehezen érthető, hogy éppen ott, ahol új vágányokra helyezik az egyház életét, a döntések előkészítésében, az alternatívák kidolgozásában a szakembereknek ilyen kevés szerep jut.

A tekintélyi elv magabiztossága felelős azért is, miért nem szorgalmazzák jobban a magyar egyházi vezetők az egyházmegyei és nemzeti zsinatok megtartását. Természetesen számos nehézség tornyosul az ilyen zsinat elé. De az a tény, hogy a hazai katolikusok a zsinatok előkészítését hosszú idő óta sürgetik, arra utal, hogy megítélésük szerint nemcsak objektív nehézségek késleltetik az előkészületeket.

A tekintélyi elv túlzó érvényesülésének rovására írható a papságon belüli generációs probléma egy része is. A magyar egyház semilyen formában nem volt felkészítve a háború után előállott új helyzetre. A papság több-kevesebb konfliktus, szenvedés, megaláztatás árán beleilleszkedett, beletörődött az új helyzetbe. Törésre azonban nem került sor azoknál, akik az új rendszerben nőttek fel és az adottságokat fejlődésük kiindulópontjául vették. Ezek az emberek az új helyzettől sokkal kevesebbet szenvednek, sokkal jobban kiismerik magukat, sokkal többet mernek. A magyar egyház érdeke volna, hogy ez a különleges képességekkel rendelkező fiatal réteg « karizmája » súlyának megfelelő szerepet kapjon új arculatának kialakításában. Sajnos, a magyar egyházi közfelfogás az életkort és a tekintélyt annyira összekapcsolja, hogy a fiatalok aligha jutnak szerephez. De még a közvélemény alakításában is kevés szavuk van, mivel a magyar papság túlnyomó többsége az idősebb korosztályhoz tartozik.

Mindenesetre kialakulóban van egy új magyar papi típus, amely nyitott a kor követelményei, a zsinati aggiornamento felé, és « reálpolitikát » folytatva keresi helyét a mai magyar társadalomban, tudva azt, hogy itt és most kell hirdetnie az evangéliumot. Ezek a fiatalok nem álmodják visszza a hajdani szép időket, hanem inkább a jövőbe tekintenek. Ennek az új nemzedéknek helytállásától, kezdeményező lendületétől függ jelentős mértékben a magyar egyház holnapi arca.

Terv és próbálkozás a jövő irányában

A mai magyar egyház küzdelmében nehéz szétválasztani, mi a létért való küzdelem és mi a zsinati korszerűsítésre való törekvés. Tulajdonképpen a jelen mai helyzet kihívása és a zsinati program egyaránt aggiornamentot követel. A magyar egyház az új életföltételekhez való igazodás, a tudatformálás, a tervezgetés és a bátortalan kísérletezés útját járja. Nehezen dönthető el, mi ebből még csak a terv és mi már valóság. Elemzésünkben főleg a terveket vesszük tekintetbe, jóllehet már reménytkeltő kísérletek is történtek.

A hit és az evilágiság viszonya

Úgy tűnik, hogy a legfontosabb kérdés ma a magyar teológusoknál a hit és az evilágiság viszonyának tisztázása. Tisztázni kívánják a hit és a jelen világ viszonyát, a hit jelentését a keresztény ember napi munkájában.

A teológusok a hit jövő szerepét a világban ebben a konkrét kérdésben jelölik meg: Mit adhat a vallásos ember, a vallásos közösség a társadalomnak?

Feleletüket így lehetne megfogalmazni: Az egyházi élet hagyományos megnyilvánulásain kívül törekedni kell azok jobb gondozására, akik valamely oknál fogva hátrányos megkülönböztetésben részesülnek, vagy különös törődésre szorulnak: elváltak, ifjúság, betegek, öregek, magányosok; továbbá az egyházi közösség legyen nyitott a nem hivők felé, hogy minden hajszolt ember otthonra találhasson benne.

A régi magyar népi vallásosság (amikor a hit születés és szokás dolga volt) a tudatos kereszténység felé alakul. Megkérdőjelezik a népi vallásosságot, a rászabott tömegpasztorációval együtt, és igyekeznek elmélyíteni a megélt és tudatos vallásosság irányában. Ennek a törekvésnek kiindulópontja a keresztény nép adott hitvilága. Ezt elfogadva törekszenek Krisztus követésére: Jézus emberi magatartását akarják átültetni életükbe. Mindez összhangban van a zsinat krisztusközpontú lelkiségével. Talán ezzel függ össze, hogy Magyarországon ma divat a Szentírás olvasása. Külföldről nem győznek elég Újszövetséget küldeni, és a 30.000 példányban megjelenő új magyar Biblia borsos ára ellenére (250 forint) már előjegyzésben mind egy szálig elkelt. A lelki életnek az a bensősége, melyet most a magyar egyház keres, merőben más, mint Tóth Tihamér tiszteletreméltó individualizmusa: Ne törődj azzal, mit csinál más, csak arra ügyelj, hogy te magad tedd a jót! Az eszménykép ma az a keresztény, aki képes a maga keresztény gondolkodásának elveit, megítélésének kritériumait, cselekvésének direktiváit elfogadható módon bemutatni és ezekről a nem hivőkkel párbeszédet kezdeni. A mai építők a jövő magyar egyházát párbeszéddel átjárt hitegységként szeretnék megvalósítani.

Nem mondhatjuk, hogy a most bemutatott eszmény már meg is valósult, de történtek lépések az akadályok elhárítására, a megvalósítás irányába. Lényeges lépés, hogy nyiltan és részletekbe menően beszélnek a problémákról, arról, hogy a papságnak a korszerű lelkipásztorkodáshoz az eddiginél jobb felkészültségre van szüksége, lélektani és társadalmi ismeretekre is szert kell tennie, hogy alapos reformra szorulnak a lelkipásztori formák és a munkaszervezés. Gyakorlati közeledés a lelkipásztorkodás új ideálja felé

a hívekhez való messzemenő alkalmazkodás. Magyarországon lelkipásztori munkát ma csak így lehet folytatni. Mindenki fontos, aki az egyházhoz húz. Ellentéte ez a múlt lelkipásztori stílusának, melyet az « úr-pap » és a « közéleti katolicizmus » ferde szellemisége határozott meg. A régi gyakorlathoz viszonyítva a mai, sokszor elesett, tehetetlen pasztorációban is felfedezhetjük az új értéket, a diakonia megvalósulását.

Liturgia és szentségi élet

A jövő magyar egyház arcának kialakulása a legjobban a megújult liturgiában és a szentségi életben figyelhető meg.

A zsinati reformok terén Magyarországon legtöbb eredményt a liturgia-reform hozott. A templomok legnagyobb részében található már szembemiséző oltár. A liturgiareform másik jelentős eredménye a népnyelv bevezetése. E területen nagy nehézséget jelent az, hogy nem tudják biztosítani kellő számban a liturgia magyar szövegének kiadását. Nagyobb templomokban, még Budapesten is, a nép által is olvasható hatalmas plakátokra, lapozható falitáblákra írják fel az énekek és az istentiszteleti liturgia magyar szövegét, hogy legalább a hívek egy része aktívan belekapcsolódhasson a népnyelvű liturgiába. Az gyakorlatilag megvalósíthatatlan, hogy a plébánia házilag sokszorosítsa le az istentisztelethez a kiválasztott szövegeket, mivel Magyarországon mindenfajta sokszorosítás bonyolult engedélyekhez kötött és szigorúan ellenőrzött tevékenység.

Nagy gondot jelent az üdülőhelyi lelkipásztorkodás. Feladat a külföldi turisták ellátása is, lelkipásztori szempontból nagyobb munkát jelentenek azonban a belföldi turisták, akik a nyaralóhelyen kereszteltetik meg gyermeküket, kötnek szentségi házasságot, végzik el szentgyónásukat.

A hagyományos egyházi életben a szentségek felvétele magától értetődő volt és az egyház csak kivételes esetben támasztott nehézséget a szentségek felvételében. Ma egyre többen hangoztatják, hogy a tényleges egyházhoz való tartozást a szentségek kiszolgáltatása lényeges feltételének kell tekinteni. A megszokásból való részvétel nem mindig hitből fakad — hangzik az érvelés. Hibás dolog felkészületleneket szentségekhez engedni, mert ellentmond az egyház tanúságtevő lényegének, akadályozza az élő kereszténység kialakulását. A megszokottságból eredő szentségi gyakorlat azt a benyomást kelti, hogy az egyház haldokló társaság, ahová senki nem áll be szívesen. Viszont a nagyobb követelményeknek nagyobb a vonzóereje is. Éppen a szentségi gyakorlat az a terület, ahol a hit igaziságát, komolyságát le lehet mérni.

Ime néhány adat az egyes szentségek lelkipásztori gyakorlatából.

A keresztségnél a gyermekek katolikus neveléséről szóló kánonjogi rendelkezés végrehajtását szorgalmazzák. Kívánják, hogy a vallásos nevelés biztosítása legyen feltétele a keresztség kiszolgáltatásának. Ahol a szülők nem hivők, a keresztséget ott sem kell eleve visszautasítani, de későbbi alkalmas időpontra kell halasztani. A nem hivés ismertető jelei: a szülők nem kérik a keresztséget; nem élnek szentségi házasságban, noha ennek semmi akadálya nem volna; elsőáldozó korú gyermekük van, de nem jelentik be hitoktatásra és nem járul első szentáldozáshoz. A lelkipásztor ne elégedjék meg a szülők formális igéretével, hogy vallásosan fogják nevelni a gyermeket, hanem győződjék meg arról hogy a család, a szülők valóban elkötelezték-e magukat a kereszténység mellett. Ha ez nem biztosítható, el kell térni a csecsemők keresztelésének szokásától. A lelkipásztornak segíteni kell a szülőket, hogy az őszintén vállalt kötelezettséget tényleg be is tudják váltani. Kezdje ezt azzal, hogy a keresztség kiszolgáltatása előtt a szülőket és keresztszülőket is oktatásban részesíti.

A bérmálás előkészítésénél a keresztény nagykorúság gondolatát állítják a központba. A bérmálkozókat egy hónapos hitoktatásszerű előkészítésben részesítik, amibe lehetőleg a bérmaszülőket is bevonják. Súlyt helyeznek arra, hogy ne tíz éven aluliakat bérmáljanak, hanem az életkor szempontjából is kidomborodjék a keresztény nagykorúságba lépés ténye.

A bűnbánat szentségénél a gyónási-gyóntatási gyakorlat hogyanja lelkipásztori meggondolások tárgya, birálják e gyakorlat sematikus voltát. Fontos lelkipásztori feladatnak tartják, hogy a jelenlegi gyakorlat alapvetően megváltozzék.

Az egyházi házasságkötéseknél a házassági oktatás jelenlegi rendszerét éri sok bírálat. Ahány plébánia, annyi szokás. Alig találunk szakemberek bevonásával rendezett házasságelőkészítő kurzusokat. Egy javaslat heti egy órás foglalkozással három hónapos házasságelőkészítő tanfolyamok rendezését ajánlja melyben az első hónap a vallásos életbe való bevezetéssel, a második a gyakorló keresztény élettel, a harmadik a keresztény házassággal foglalkozna. A keresztény életbe bevezető házasságelőkészítő kurzusból minden jegyespár azokat az előadásokat hallgathatná meg, melyek az ő vallási képzéséből hiányoznak.

Szervezeti reform

A magyar egyház vezetői és hívei egyre gyakrabban megélik, hogy az élet nem illeszthető be a hagyományos lelkipásztori stílusba, szervezeti keretbe. Az elkorszerűtlenedés, a társadalom peremére kerülés jelei egyre erősebbek, de egyre konkrétabb, nyomatékosabb a sürgetés is, hogy a magyar egyháznak vizsgálnia kell az idők jelét, azaz az életet s ahhoz szabni lelkipásztori szolgálatát. Az idők jeleit a

magyar egyházban tárgyilagos vallásszociológiai felmérések által szeretnék vizsgálni, mert sokakat nyugtalanít már a tervszerűtlen tapogatózás. Magyarországon talán az Állami Egyházügyi Hivatal az egyedüli hely, ahol egyházi kérdésekben megbízható statisztikai adatokkal rendelkeznek. A magyar vallásszociológiai felmérésekhez nem a szakemberek hiányoznak, amint ezt néhány eddig végzett figyelemreméltó kísérlet mutatja. A budapesti Hittudományi Akadémián már régóta tervezik egy pasztorális intézet felállítását, ahol, legalább oktatási célból, vagyis egész szerény keretek között, vallásszociológiai felméréseket is végezhetnének, de az illetékes állami szervek évek óta halogatják engedélyezését.

A magyar egyházban esedékes reformok közül a leginkább elevenbe vág az egyelőre csak bátortalan javaslatokban felszínre kerülő területi reform. A probléma abban áll, hogy a kis plébániák sem anyagilag nem tudnak eltartani egy papot, sem emberileg értelmes munkaterületet nem tudnak neki biztosítani. A Nyíri által emlegetett elmagányosodásban kétségtelenül szerepet játszik ez a tény is.

Végül, de nem utolsó sorban, súlyos szervezeti probléma az egyházmegyék területi elosztása. A történelmileg kialakult és az országhatárok megváltozása folytán megbontott egyházmegye-határok semmiképpen sem felelnek meg a mai lelkipásztorkodás gyakorlati követelményeinek. A főváros hívei három egyházmegyéhez tartoznak. A váci mammutegyházmegye területén 1,291.000 ember él, a kis szombathelyién pedig csak 32.000. A váci egyházmegye székhelye a terület északi sarkában helyezkedik el, a 230 kilométerre lévő egyik déli plébániája, Tápé viszont ma már közigazgatásilag a csanádi egyházmegye székhelyéhez, Szegedhez tartozik.

A hívő az egyházban

A magyar egyház a világi hivők bekapcsolásában dicsőséges multra tekinthet vissza. A török korban ui. a sajátosan magyar hon szülötte licenciátus intézménye alapján működő laikus-lelkészek tartották fenn a lelkipásztori szolgálatot pl. olyan nagy területen is, mint a középkori veszprémi egyházmegye, ahová az egyházmegyéjén kívül élő püspök egyetlen papot sem tudott a lelkipásztori munkába küldeni. A « száraz mise », « száraz káplán » kifejezések valószinűleg ennek az intézménynek emlékét őrzik nyelvünkben. A viszonyok rendezésével « visszaklerikalizálódott » a lelkipásztori szolgálat s a licenciátus intézménye annyira mélyre süllyedt a magyar egyházi köztudatban, hogy pl. az 1931-ben kiadott Katolikus Lexikon meg sem említi. A magyar katolikus

sajtó most újra kezd emlékezni erre a jelentős intézményre. De egyelőre még nem vonták le a következtetést. Annak ellenére, hogy Magyarországon a nős katolikus papok intézménye a hajdudorogi görögkatolikus egyházmegye papsága révén közismert (1965-ben az egyházmegye 185 papja közül 153 volt nős vagy özvegy), komoly formában fel sem merült a házasemberek pappá szentelésének gondolata. Nem létezik a Nyugateurópában szinte minden országban bevezetett diakonátus intézménye sem. Csupán a régi kisebb rendek helyére lépett, de már klerikus jelleggel nem bíró szolgálati címet: az akolitusságot kapta meg néhány világi, aki engedélyt kapott az áldoztatásban való kisegítésre.

A világiak bekapcsolásával ma Magyarországon a legtöbbet a teológusok foglalkoznak, az általános papság és a karizma szentírási eszméinek kibontásával. Érdekes véletlen, hogy a mostani magyar teológiai irodalomban karizmáról legtöbbször a világiakkal kapcsolatban beszélnek.

Szervezeti vonalon az egyházközség és az egyházközségi tanács az a keret, amelyben a magyar hívőnek aktiv szerepet szánnak. Megint magyar egyházi specialitás, hogy nálunk jóval mindenki előtt, már 1920-ban megalakultak az egyházközségi szervezetek. Az akkor modern elgondolás sajnos megkövesedett, ma is az 1936-os szervezeti szabályzat van érvényben. A magyar egyházban az egyházközségi szervezet jelenleg a híveknek egyetlen legális egyházi tömörülése. Ennek valóban élővé tétele a plébániai lelkipásztorkodásnak sokat hangoztatott ügye. Megvalósulása elé a legfőbb nehézséget a papok mentalitása gördíti, akik zömükben nehezen tudják elképzelni, hogy a hívek tényleg beleszólást kapjanak az eddig teljesen papi domíniumként kezelt egyházi közösség ügyeibe. A tekintélyi elv alapján álló lelkipásztori stílus jellemző tulajdonsága volt évszázadokon át a magyar egyházi életnek. Az ilyen mélyen gyökerező szokásokat nem lehet máról holnapra, különösen nem ugyanannak a papi nemzedéknek életében megváltoztatni. Szerencsére a fejlődés nem csak azon múlik, mikor sikerül a tétovázó magyar papságnak megtalálnia a hívek bevonásának járható útját. A keresésben élen jár egy nem nagyszámú, de értékes, öntudatos, áldozatos világi hívő réteg; ettől a jövő magyar egyház arculatának kialakításában nagyon sokat várhatunk. Erről a rétegről már több ismertetés jelent meg pl. a Szolgálatban. Most csak két területet szeretnék megemlíteni, melyen a világi hivők bevonása az egyházi életben különösen időszerű: a fiatalok vallási érdeklődésének kielégítése és a család vallásos életének kialakítása.

A mai kritikus fiatalokkal nemcsak az állami nevelésnek, hanem az egyháznak is vannak problémái. De, ellentétben az aggasztó méreteket öltő ideológiai érdektelenséggel, a fiatalok egy része — ahogy ők mondják — szívesen « lelkizik ». Élénk érdeklődést tanúsítanak a humánum, a transzcendencia értelmet adó értékei iránt, az evangéliumok Krisztusa irányt mutató életükben. Ezzel az érdeklődéssel magyarázható, hogy végül is az állam és az egyház hivatalosan rendezte a templomi hitoktatást. Döntő szerepe volt ebben az iskolás koron túli fiatalság és a hittanosok szülei bekapcsolásának. A rendezésnek a papság nem mindenütt örül, mert az országos szintet figyelembe vevő szabályozás sok de facto jobb helyzetet hátrányosan befolyásol. Első alkalommal kapott ugyanis az állam beleszólási jogot a templomban folyó lelkipásztori munkába.

Az egyházközségi szervezeten belül a fiatalok egyenjogúsításra törekszenek: részben a nemzedéki konfliktusból, részben a magyar társadalom hagyományos tekintélyelvi kötöttségeiből igyekeznek kiszabadulni.

A magyar papság helyesen látja, hogy az evangélizálás munkája egyre inkább a családok támogatásától, együttműködésüktől függ. Az új hittankönyvek első kötete már módszertanilag is beépíti a szülők közreműködését a hittani ismeretek, a vallásos élet alapelemeinek elsajátításába. Sajnos, nyilvánvalóvá vált, hogy hitoktatást a családtól várni nem lehet. Erre egyrészt a fiatal szülők, akik maguk sem mindig kielégítően tanulták a hittant, nincsenek felkészülve, másrészt a hivatásbeli munka annyira igénybeveszi őket, hogy nem marad energiájuk gyermekeik hittanoktatására. A család — úgy látszik — csak a jó példa tanuságtételével segítheti az egyház munkáját.

Ökumenizmus - dialógus

Ismeretes, hogy Magyarország vallásilag megosztott ország. Az 1949-es népszámlálás adatai szerint Magyarország 9,04.799 lakosából katolikus 70,5%: 6,488.782 személy (amiből római katolikus 67,8%: 6,240.427 személy; görögkatolikus 2,7%: 248.355 fő). Protestáns 27,1%: 2.496.859 személy (ebből református 21,9%: 2,014.707 személy és evangélikus 5,2%: 482.152 fő), másvallású, illetve egyéb 2,4%: 219.158 személy. A felekezetek területi eloszlása aránytalan: a katolikusok inkább nyugaton, a protestánsok keleten tömörülnek. A katolikusok bizonyos területeken diasporában élnek.

A múltban a felekezeti ellentétek gyakran szembeállították egymással a kereszténveket. Az ökumenikus törekvé-

seknek lendületet adhatott volna a közös világnézeti küzdelem az államilag messzemenően támogatott elvi és gyakorlati materializmus ellen. Sajnos, az állam sikeresen megakadályozta a felekezetek közötti egységtörekvéseket. Jelentős gyakorlati lépés az ökumenizmus vonalán nem is történt.

Érthetően fontos a dialógus kérdése az egyház és a marxisták között. Sokan feltehetik a kérdést: Van-e értelme annak, hogy Magyarországon dialógusról beszéljünk, hiszen az egyház nem teheti azt, amit szeretne — vagy ahogy polemikusan fogalmazni szokták: Magyarországon az egyház nem szabad. A marxisták különben is az olyan országban, ahol a kommunista párt kezében van a hatalom, egészen másként értelmezik a dialógust, mint Nyugaton, ahol nincs kezükben az államhatalom. Két egyenlő esélyekkel rendelkező partner párbeszédéről nálunk valóban nem lehet beszélni. A dialógus Magyarországon az előítéletek leépítése, a békés egymás mellett élés értelmes emberi és keresztényi lehetőségének világában mozog. Problémák még ebben a keretben is adódnak. Szóvátették a kölcsönös bizalomhiányt. Sok az olyan marxista, aki értelmetlennek tartja a dialógust a mindenestől maradi egyházzal. Az egyházi fél pedig huzódzkodásával a 137. zsoltárra utal: « Rabtartóink énekszót akartak, víg énekeket, kik ócsároltak. »

Hogy mégis kialakulhatott valamilyen dialógus, annak tulajdonitható, hogy marxista részről a letaglózás érvelését kezdi felváltani egy módszereiben igényes valláskritika. Egyházi részről pedig a dialógus kezdetén az a belátás áll, hogy a háború utáni indulás mulasztásaival az egyház szükségtelenül megnehezítette saját helyzetét, amikor nem jövőrelátóbban fogalmazta meg, mi az egyház és feladata a háború utáni Magyarországon; amikor nem készítette fel papjait eléggé az új körülmények közötti szolgálatra; amikor az elvi ideiglenesség állapotában a megoldásokat állandóan holnapra halasztotta. Remélik, hogy a dialógus során az igazságnak a vulgáris marxistákkal szemben is érvényt szerezhetnek pl. annak bizonyításával, hogy népünk vallási hagyománya nem feudális-klerikális csökevény, hanem nemzeti múlt, ami bármilyen új magyar államban szerves folytatást kíván. Azt vallják, hogy az egyháznak eredeti hivatását kell betöltenie az új történeti, társadalmi, politikai körülmények között is. Feladata nem az, hogy túlélje a mai rendszert, hanem hogy éljen benne. Nem a körülmények ellenére, hanem az adott körülmények között kell élnie, sőt megújulása sem függ a külső körülmények változásától. Életlehetőségei megvannak a szocialista társadalomban is. Bíznak abban, hogy mint keresztények is gazdagíthatják a haza szellemi vagyonát. S ezen az alapon lehetséges egy nemzeti

egység, melyben a katolikusok mint katolikusok kapnak helyet, vagyis a társadalom jövőjének szolgálatában megvalósulhat egyfajta « politikai ökuméné ». A keresztény és nem keresztény jövő szolgálatában nincsen semmi különbség — vallják. A hivő és a nem hivő elkötelezettségében csupán a motivációban mutatkozik az eltérés.

Az itt említett hazai megfogalmazások nagyon hasonlítanak a szocialista hazafiság ismert politikai eszméjéhez, noha ezt a kifejezést katolikus részől sohasem használják. Az egyház közössége Magyarországon része a társadalmat, államot alkotó csoportok kollektivájának s gyakorlatilag aligha tehetné meg, hogy a szocialista hazafiságtól viszolyogva sekrestyébe vonuljon.

Foglaljuk össze az elmondottakat.

1. - A zsinat aggiornamentós kihívását elszegényedési és elnéptelenedési korszak előzte meg, mely nyomán olyan változások jöttek, melyeket a nyugati egyházban a Nagy Francia Forradalom hozta változásokkal, a magyar államiságban pedig Trianon következményeivel lehet csak összehasonlítani.

2. - A nagy kérdőjel és gond a zsinat utáni magyar egyházban: mennyire sikerül az egyházért leginkább elkötelezett papságnak magára találnia? Utaltunk a magyar lelkipásztor típusára, aki az ellenfélben is kíváncsisággal vegyes csodálatot kelt. Szép számmal vannak olyan fiatal papok, akik megtalálták helyüket és módszereiket az új helyzetben is. A zsinat utáni magyar egyház papi kerete azonban súlyos problémákkal küzd: funkcióvesztéssel, szellemi tanácstalansággal, a tekintélyi elv túlhajtásával, a létszám rohamos csökkenésével, úgyhogy a jövőt objektíven vizsgáló szakemberek már azt kérdezik, hogy a magyar egyház képes-e mai papi keretének átalakulását tető alá hozni, vagy inkább annak időleges szétesése és újjáalakulása útján éri el új önmagát. Biztató jelek szerint remélhetjük: mindenképpen el fogja érni.

3. - A terveket, kísérletezéseket és az elért eredményeket nem választottuk szét a harmadik részben. A megvalósulásnak különböző fokai ezek a tudatformálás, a tapasztalatszerzés és az új formák kialakitása síkján. A magyar egyház nem vonult sekrestyébe, mint annakidején a francia egyház, s lassanként elhagyta a « mindent vissza » trianoni jelszavát is. Keresi, hogyan lehet a szükségből erényt kovácsolni: a túlélésen túl az életre berendezkedni az adott körülmények között.

ankét

A KÜLFÖLDI MAGYAR LELKIPÁSZTOR PROBLÉMÁI

A kongresszus utolsó napján lelkészek és világi hivek ankéton vitatták meg a külföldi magyar lelkipasztoráció gondjait, a munkát nehezítő akadályokat és egyúttal orvoslásuk lehetőségeit: « lelkipásztorok kritikus kérdései a hívekhez — hívek kritikus kérdései a lelkipásztorokhoz ».

A papok képviseletében Bóday Jenő SJ missziós lelkész, továbbá Fülöp Gergely lyoni és Salamon László OFM Cap római lelkész, a világiak részéről Dr. Buzády Tibor orvos, (Bad Wildbad/NSzK), Csipkó László zeneakadémiai hallgató (Bécs) és Dr. Komarnicki Egon vállalati jogász (Walre/Hollandia) indította meg a vitát. Vezette Kalniczky György újságíró (München). Levélben szólt hozzá Ambrus Szaniszló frankfurti lelkész. A vitát megelőzőleg a kongresszuson résztvevő papok — minthogy többen nem tudtak végig maradni — külön megbeszélésen összefoglalták kérdéseiket, szempontjaikat.

Az alábbiakban Bóday Jenő SJ összefoglalása alapján ismertetjük az ankét főbb megállapításait.

Mi a magyar misszió célja és faladata?

A lelkészséget a maga egységében kell tekinteni: a hívek és a pap egységet alkot, a hívek is felelősek a misszió létéért, működéséért, feladatának betöltéséért. A misszió nem csak « szatócsüzlet », ahol csak kispénzű emberek vásárolnak, amíg nincs pénzük a jobb üzletre, hanem — ha úgy tetszik — « részvénytársaság » is, közös ügy a keresztény élet és a magyarság szolgálatában anélkül, hogy gettót alkotna, elszigeteltséget, elzárkózottságot jelentene.

Mi a misszió feladata? Megtartani a híveket kereszténynek és magyarnak. Létjogosultságának ez az alapja. De emellett a lelkészségnek ill. a lelkipásztornak magára kell vennie hívei minden gondját, legyen az egzisztenciális, szociális, anyagi vagy erkölcsi gond, lelki szükség. Ebben az értelemben feladata és munkaterülete sokkal szélesebb, mint az intézményes plebániáké, és szinte az egész életet felöleli. A magyar lelkészségnek társadalmat alakító, kultúrális és magyarságot őrző küldetése is van. A magyar nyelvű pasztoráció fennmaradása szorosan összefügg a nyelvi közösség megmaradásával. De kétségtelen, hogy a magyar misszió legfőbb feladata — mint vallási közösségé — a hit megtartása és erősítése, a hívek lelki gondozása.

A lelkipásztori munka akadályai

Kérdés, hogy meddig. Keresse-e a magyar misszió a feloldódást, az integráció útját, megszűnéséig, avagy állandó jellegű hivatása van ott, ahol magyarok élnek. Más szóval: őrhely-e a magyar misszió, vagy csupán segélyhely, amely fokozatosan szükségtelenné válik? A kérdésre nem kaptunk határozott választ.

Megtartani és gondozni azt kell és csak azt lehet, ami létezik, jelen van a gondozottak lelkében. Az idősebb nemzedék még hozott magával valamilyen keresztény élményt és öntudatot, de fiatal nemzedékeink alig valamit.

Ugyanakkor a nagy területet ellátó, egy vagy több egyházmegyében egyedül álló és dolgozó pap munkáját nagyon megnehezíti az egyházi és vallási krízis. Nem mentes a bizonytalanságtól és kétségektől; magával hozott hitét és az abszolútnak tartott igazságokat gyorsan változó teológiai irányzatok mállasztják. Mit és mennyit adjon tovább a közösségnek, hogyan fogalmazza meg, hogy elfogadják és megmaradjon? Progresszív vagy konzervatív legyen?

Külön nehézséget jelentenek a nagy távolságok. A nagyvárosokban is, de főképp akkor, ha lelkipásztornak több várost vagy egész országrészt kell ellátnia. Ilyenkor ritkább és lazább a kapcsolat a hívekkel. Döntő segítséget jelenthetnek ilyenkor azok, akik szerepet tudnak vállalni a kapcsolatok kiépítésében, megerősítésében.

További problémák forrása lehet esetenként a pap személye: életkora, képzettsége, rátermettsége, egyénisége, kezdeményező képessége vagy, hogy mennyire tud kitörni az elszigeteltségből, hogyan találja meg a hangot híveivel; — a hívek anyagias, önző beállítottsága, áldozatoktól való húzódzkodásuk, sokaknál a vallási élmény és ismeretek hiánya; — és végül a befogadó ország nyomása: a beolvadást látszik sürgetni, aminek következménye a gyökértelenség lehet.

Fájdalmas probléma a széthúzás és — ami sok esetben hozzá tartozik a pap életéhez — egyesek rágalom hadjárata a lelkész ellen. A pap számára nincs olyan fórum, ahol védekezni tudna a becsületébe vágó vádak ellen. Sajnos, a hívek sokszor elfogadják a mendemondákat, nem tájékozódnak, megelégszenek azzal, amit mások mondanak a papról, kültagok akarnak maradni, bajban inkább visszahúzódnak. Ritkán érzik át, hogy a misszió értük van, az ő ügyük.

Keresztény közösség kialakítása

Alapvető feladat; a papok és hívek jóakaratán kívül kell a Szentlélek egyesítő ereje is. A papnak mint Isten em-

berének sajátos szerepe van, amit vállalnia kell. A közösségi munka kialakítása állandó feladat. Azon múlik, mennyire kapcsolódnak be a munkába a világi hívek, megtalálja-e a lelkész a kellő számú és készséges segítőtársat, sikerül-e kialakítani az organikus közösséget, amelyben mindenki vállal szerepet.

A közösség formálásának egyik fontos eszköze a mise, a liturgia. Jelentsen kimagasló közös élményt. Előkészítése minden fáradságot megérdemel.

A személyes kapcsolatok ápolására nagyon alkalmasak a mise utáni összejövetelek. Kár, hogy nincs mindenütt lehetőség erre terem hiánya miatt. Segítenek a közös ünnepek, tea délutánok stb.

Erős kapcsolat a gyerek: magyar iskola, cserkészet, hitoktatás, első áldozás, bérmálás. A legnemesebb munkában vállal szerepet az, aki ebbe belekapcsolódik.

Közösségi élményt adnak a zarándoklatok, lelkigyakorlatok is.

A személyes kapcsolatok kialakításának igazi műhelye a csoportmunka. Beszélgetés a problémákról, tájékozódás a hit kérdéseiben, egymás problémáinak megismerése, egymás segítése. A csoport tagjai így gazdagodhatnak egymás tapasztalatai, tudása révén. Ajánlatos az egyházközség megalakítása előtt csoportot létrehozni és megerősíteni.

Nagy segítség lehet a diakonátus intézménye. Kétségtelen, hogy az egyház jövője azonos a hívek közösségének jövőjével — a hívek bekapcsolódásától függ. Ezt követeli nem csak a papok hiánya, de a feladatok sokrétűsége és a közösségi élet kialakításának szükségessége is. Sajnos kevesen ismerik a diakonátus, az egyetemes papságról és a hívek szerepéről szóló zsinati határozat lényegét. Talán ez a megfontolás eredményezte azt az elhatározást, hogy a jövőben a Pax Romana kongresszusokon mindig kell időt találni erre a kérdésre, a hét folyamán és nem az utolsó napon.

Segítséget nyújthat az önképzéshez és elmélyüléshez a katolikus sajtó: folyóirataink, mint a A Szív, Életünk, Katolikus Szemle, Mérleg, Szolgálat, továbbá a különböző könyvek, kiadványok.

Mit várnak a paptól?

Bátran delegálja a munkát, legyen manager, összekötő és szervező. Dolgoztassa a híveket; van akit a keresztény szeretet vezet, más a magyarságot akarja szolgálni. Ne akarjon a pap mindent maga végezni, szűnjön meg a gyámkodás,

de az sem megoldás, hogy a pap visszavonul, személyére szükség van. « Részvényessé kell tenni a filléreseket », hogy érezzék, megbecsülik őket. Legjobb azonnal adni feladatot.

Megfelelően képzett papra van szükség; nem csak a teológiai ismeretek terén: a manager-i munka, a szervezés és irányítás éppúgy szakmai tudást igényel, mint más munkakörök. Tanulja meg a közönségszervezés, a public relations szakmai fogásait. Tanácsadásra, tervek kidolgozásába vonjon be világi szakértőket.

A hívek általában nagyon különböző társadalmi rétegekhez tartoznak, eltérő kulturális háttérrel és igényekkel rendelkeznek. Az egyházközségi munka megszervezésénél messzemenően figyelembe kell venni ezt a pluralizmust, a csoportokat differenciáltan kell kialakítani.

Sok kiaknázatlan lehetőség rejlik még az ökumenikus munkában.

...És mit tegyenek a hívek

Támogassák papjukat, álljanak mellé, ha szükséges, tudatosan keltsék jó hírét, utasítsák el a rágalmakat.

Vegyenek részt a misszió/egyházközség kialakításában, szervezésében, vállaljanak szerepet a közösségi életben. A csoportok megalakulása, működése jelentős mértékben tőlük függ, rajtuk múlik.

Ők is látogassanak családokat, vegyenek részt a karitatív munkában, mint pl. betegek, öregek, börtönök látogatásával, foglalkozzanak az újonnan érkezettekkel, menekültekkel (keresőszolgálat).

Vegyenek részt a katolikus sajtó terjesztésében.

* * *

A vitában mindvégig irányító szempont volt az a felismerés, hogy az egyházat papok és világiak alkotják; együtt kell keressék a lelki megújulást. Párbeszédre, a gondolatok kicserélésére van szükség a papok és a hívek között, elsősorban azok között, akik felelősséget éreznek a közösségért, és képesek a feladatok ellátására. A feladatok felmérésére és összehangolására jó fórum lenne lelkészek és világiak közös konferenciája.

irodalmi est

LŐKKÖS ANTAL

Az íróval, akit itt bemutatok, rövidnadrágos kisdiák korában találkoztam először Pannonhalmán. A negyvenes évek elején hittanára és prefektusa voltam a huncut szemű « vazsi » gyereknek, aki már akkor is szerette a tréfát és szívesen fintorgatta orrát, ha valami nem tetszett neki. 1928-ban született. Iskoláit Kőszegen és Pannonhalmán végezte. A Rákosi-korban annyira vitte, hogy vasuti pályamunkás lett Kenesén, majd pedig a Ferencvárosban. 1956-ban Svájcba kerül. 1958-ban megáldottam házasságkötését a római Szent Péter bazilikában. A genfi egyetem irodalmi szakán diplomát szerez. Először a Nemzetközi Nevelésügyi Iroda tisztviselője, majd tudományos könyvtáros és tanár a könyvtárosképző iskolában. Művei: *Elveszett patakok.* Versek. Brüsszel, Magyar Ház. 1960. *A kis tücsök története.* Mesék. Róma, Anonymus, 1959. *A csempész.* Novellák. Róma. Katolikus Szemle, 1962. *Balladák-énekek.* Róma, Katolikus Szemle, 1967. *Szarkatollak.* Paródiák (sajtó alatt).

Békés Gellért

VAN-E AZ ARKANGYALOK SISAKJÁN TOLLBOKRÉTA?

— Maga is magyar? — kérdezte tőlem egy ötven körüli úriember reggel háromnegyed nyolckor az utcán.

Éppen a Volkswagen hátsó ablakára rakódott jégréteget kapargattam. Kritikus pillanatokban anyanyelvén gondolkodik az ember, általában hangosan. Innen volt a megszólítás, melyre mit is válaszolhattam volna.

— Sajó, mutatkozzál be szépen az úrnak.

Sajó, appenzelli parasztősök derék leszármazottja, megnézett, parolát adott, majd tovább folytatta az egészségügyi sétájához kapcsolódó műveleteket.

Így kezdődött Lakatos úrral való ismeretségem.

Neki aztán nem voltak protokoláris rendű problémái, gátlásai. A második reggel tudtomra adta — őszinte sajnálkozással hangjában — hogy könyvtáros mesterségemet mélységesen lenézi.

— Magának, öcsém — soha nem tegezett, bármennyire is összemelegedtünk — Amerikába kellett volna mennie, bár ott sem a régi. Sokat tudnék erről mesélni, megjártam én Amerikát!

Az idő sürgetett, nem kérdezhettem meg Lakatos urat, hogyan is élt Amerikában. Igaz, nem volt szükség a biztatásra. A harmadik reggel mindent megtudtam a kivándorlás körülményeiről.

— Amerikába csak akkor menjen ki valaki, ha mestersége van. Mikor hallottam, hogy a szabó mestereket egyenesen tárt karokkal várják, elhatároztam, hogy ezzel a mesterséggel szerzek magamnak diplomáciai útlevelet az Újvilágba. A többi bevándorlót már a hajón összeterelték, számolgatták, lökdösték, előttem szalutáltak a hivatalnokok. Nekem nem volt batyum. Szabó mesternek félzsebben elfér a szerszáma. A tudományát meg a többit úgyis a fejében hordja... De nem úntatom fölösleges részletekkel. Magának mindenképpen befellegzett Amerika.

Lakatos úrra nem lehetett megharagudni. Tárgyilagosan adta elő a dolgokat, kár lett volna megsértődni.

— Amerikába csak bejutni nehéz. Utána az együgyű is elboldogul. Magam, először, a rengő lábú rezgő csápú cserebogaramat szabadalmaztattam. A játéknak sikere lett. Folytathattam a komolyabb találmányok kivitelezését. Különleges fogó a rács közé szorult gyerekfejek kiszabadítására. Akinek nem volt gyereke, az is vett belőle, s így piacra dobhattam módosított formában a bajbajutott kutyák és macskák megmentését célzó fogókat is. Megjegyzem, a kutya meg a macska nem olyan buta mint a gyerek, de ez nem zavarta az állattulajdonosokat.

Ezután is emlegette még a találmányait — hálósapka törpe papagályok számára, macskabajuszpedrő többféle színés szagárnyalatban, és Isten tudja még hány praktikus ötlet a gyermek- és állatbirtokosok elképesztésére és örömére. Hangjából azonban a gazdag műgyüjtő zavartsága érződött ki, aki káprázatos gyűjteménye szerényebb darabjairól beszél.

— Ha pénzt akar szerezni az ember, akkor ne legyen válogatós az eszközökben! — így állta útját minden további kíváncsiskodásnak. Komolyabb dolgokról lesz itt szó — tette hozzá titokzatosan.

Egyre korábban keltem családom legnagyobb bosszúságára. Hiába magyaráztam, hogy Lakatos úr rendkívüli tehetség, amilyen a magyarok közt is kevés akad, csak csúfolódtak a fokhagyma illatú macskabajuszpedrőn. Egyre kurtábban ütöttem el hát a beszélgetéseinkre utaló kérdéseket.

— Még nem kérdezte tőlem, hogy miért jöttem vissza Európába — kezdte el fontoskodva. Terveim vannak, igen nagy terveim. Az európai koponyához amerikai pénz kellett, ez a visszatérésem magyarázata. Mondja, öcsém, maga még soha nem gondolkodott azon, hogy milyen rosszul megy a világ sora?

Meglepődve álltam, míg kémlelően végig kutatta a téli reggeli utcát. Sajó kurtát vakkantott, így bizonyította éberségét.

— Nagyon beteg ez a világ, öcsém. Rablás, gyilkosság, zavargások, bármerre tekint az ember. A nagyhatalmak megegyeznek egymás között a kicsinyek rovására, s amikor a kis ország megpróbálja keresni az igazát, csak a vállukat vonogatják a zöldasztalok betyárjai. Magának soha nem jutott eszébe, hogy ilyenkor közéjük toppanjon s közéjük vágjon, hogy szétrepüljenek az ásványvizes üvegek?

Bevallottam, a lelkem mélyén gondoltam ilyesfajta megoldásra, ha nem is ebben a formában.

— Na, látja! — és köszönés nélkül otthagyott a lehelettől füstölgő téli reggelben. Sajó rámpillantott, aztán ment a gazdája után.

A következő reggeleken hiába tekintgettem körül, hiába kotorgattam a szokásosnál hosszasabban az ablakra rakódott hó- meg jégréteget, Lakatos úr láthatatlan maradt.

Már-már lemondtam a reményről hogy viszontlátom, mikor egy nap újra megjelent.

— Éjjel-nappal dolgozom, nem érek rá a beszélgetésre. Annyit azért mondhatok, a legjobb úton halad minden.

Nagyon bambán nézhettem rá, mert jóakaratúan elmosolyodott.

— Ne féljen, magát is kipróbáltam ez idő alatt! Nem csalódtam, megbízhatok magában. Olyan eseményeknek lesz majd a tanúja, melyeknek álmaiban sem adna hitelt.

Sajót a hátsó ülésre tette és beült mellém az autóba. Gondosan behúzta az ajtót, kimutatott az ablakon.

— Megfigyelte ezt a sok anarchista plakátot a házak falán, a lámpaoszlopokon meg a fák törzsén? Jól nézze meg őket, utoljára lát ilyen rondaságot. Büszke vagyok erre a találmányomra. Láthatatlan sugárról van szó — tudományos magyarázatát úgysem értené meg. Olyan símává tesz minden felületet, hogy a világ legjobb ragasztója sem fogja. Hiába kenik be akármilyen vastagon, egyszerűen lecsúszik róla. Hát erre befizethet! Garantálom, közbelépésem után tiszta lesz a város, amilyen nem volt soha még! Ugye, milyen egy-

szerű az egész? Nem mondom, a hatóságoknak is eszébe juthatott volna, dehát a hatóságok meg a sütnivaló...

Lakatos úr nem titkolt élvezettel olvasta le arcomról gondolataimat.

Aznap késve értem munkahelyemre. Folyton a hirdetőoszlopok, palánkok, házfalak tarka-barkaságát lestem és elképzeltem a nagy lombhullást, hogy Lakatos úr szavaival éljek.

— A plakát-hadművelet jó lesz előételnek — kezdődött másnap minden átmenet nélkül beszélgetésünk. A kép- és szövegvetítő sugárral a politikai élet közepébe vihetjük a beavatkozást. Idézze maga elé, öcsém, az ellenzék vezérét — nevet is súgott fülembe Lakatos úr, hogy mutassa, tisztában van a helyi politikai helyzettel — amint éppen a nagy választói beszédét mondja lelkes párthívei társaságában. Megvádol élőt- holtat, pellengérre állítja a kizsákmányolást, a korrupciót. És ekkor, a legforróbb pillanatban, képek jelennek meg mögötte a falon, kurta szöveggel, hogy mindenki elolvashassa. Az egyik kép dőzsölés közben ábrázolja a nép atyját, a másikon vastag borítékból számolja a pénzt egy idegen nagyhatalom titkos megbízottja jelenlétében, a következőn éppen utasítást ad talpnyalóinak a nagy népszerűségnek örvendő helyettese lebuktatására, és így tovább, és így tovább.

Hang nem jött ki a számon. Csak gondolataim váltották egymást sebesen. Ha jól emlékszem, egy állandóan fejemben zsongott: mégis van elégtétel ezen a becsapott és elárvult földtekén is.

Lakatos úr ezegyszer nem figyelt rám, folytatta tovább, mintha ott se lettem volna.

— A helyi politikába való beavatkozást próbának szántam. Az ENSz fóruma elé fogunk állni, ott leszünk a plenáris üléseken és hallatni fogjuk hangunkat. Leleplezzük a cinkosságot, a szemérmetlen, mosolygós, szmokingos hazugságot. Fölvetítjük az ülésterem falára az egyesült nemzetek minden gyávaságát, hitszegését, álszent kézmosását. A világ lelkiismerete nevében szólalunk meg.

Olyan láng lobogott szemében, hogy engem is megcsapott tüzének heve.

Lakatos úr találmányai között olyan sugár is akadt, melylyel közömbösíteni tudta a távolbalátó állomások adását tetszés szerinti műsort sugározva. Azon országok sorsa lebegett szeme előtt, mondotta, melyek kormánya teljes tudatlanságban tartja a népet és csak olyan hírt enged közölni, mely céljainak éppen megfelel. Az idegen nyelvek megnemértéséből származó nehézségek megoldására fordító gépe is

volt, mely tetszés szerinti nyelven továbbította a bele mondott magyar beszédet. Csak egy mutatót kellett odébb tolni a nyelvek listáján. Ez a szenzációs gép igen megnyerte tetszésemet, ám kurtán elhallgattatott, mikor buta módon megint a technikai részletek után érdeklődtem.

Pedig az igazi meglepetés, számomra is, csak ezután következett.

— Olvassa! — parancsolt rám egy reggel rongyos újságkivágást tartva szemem elé.

A Tribune-nek egy régi számában jelent meg a gyűrődés után itélve sokat olvasott hír. A hírügynökség jelentése szerint titokzatos zöld fényt kibocsátó tárgyat figyeltek meg az egyik falucska lakói a svájci Jurában. A keresésére kiküldött legények hat csipogó hangot adó lényt pillantottak meg az erdőben. A kurta termetű lények közeledtükre szétszaladtak és eltűntek. A szerkesztő megjegyzése szerint a legények józanéletű, szavahihető, katonaviselt polgárok voltak mindannyian.

Kérdőn néztem Lakatos úrra.

— Én megtaláltam! — hajolt a fülemhez.

Nem értettem.

— Hát a repülő csészealjat, amin a csipogó lények jöttek.

— Már ki is próbáltam, folytatta tovább, miután látta, értelmes közbeszólást ma reggel nem várhat tőlem. — Nevetni fog, de könnyebben eligazodik vele az ember a világűrben, mint itt a földön.

A gondolat-átvitel segítségével a vezető elmesélte Lakatos úrnak szerencsétlenül végződő kalandjukat. Nagyon hasonlított a táj az ő égitestük vidékéhez, így meggondolatlanul levették lélegző sisakjukat. Későn jöttek rá, hogy túl erős nekik a földi levegő s a szervezetük nem bírja már feldolgozni. Arra kérte Lakatos urat, hogy vegye birtokba a gépet, vele meg ne törődjék, mert halála után szét fog bomlani atomjaira és eltünik a világűrben. Még annyi ereje maradt, szerencsére, hogy a repülő csészealj működését elmagyarázza és megnyugtassa, hogy a motor energia forrása száz éven belül nem fog elapadni.

— Hál' Istennek, hogy erre is gondolt — tette hozzá Lakatos úr. Mi lett volna, ha a gép egy szép napon csak úgy belepottyan a világba, üzemanyag híján.

Az utóbbi napokban a mágneses térben rejlő lehetőségek gyakorlati alkalmazása foglalkoztatta leginkább. Az épülő autóút gép- és anyaglerakatánál kísérletezett űrhajójával estelente, mikor nem járt arra senki.

— Úgy szippantja magához a nehéz vasgerendákat, mintha száraz szalmaszálak lennének. Az óriási útépítő gépekkel meg olyan könnyedén száll, mint a sólyom a verébbel. Öcsém, a hadihajókat szedhetjük ki a tengerekből! Tudom, a tenyeremből eszik az amerikai elnök, mikor a Fehér Ház előtti téren találja egymás mellé döntögetve az egész Hatodik flottát repülőgépanyahajóstól, tengeralattjáróstól. A szabadság olyan bajnoka lesz belőle rögtön, amilyenre nem volt példa még a történelemben.

— És amikor a Kremlben megkapják az ultimátumot: negyvennyolc órán belül kivonulni Közép- és Keleteurópából. S ha nem mozdulnak, mert nem fognak mozdulni, a negyvennyolc óra lejártával megkezdeni a Vörös-térre hordani a Földközi tengeren cirkáló hadihajóikat, még az üzemanyag szállítókat is, hogy minél nagyobb legyen a rakás. Aztán fölszállni a hajódomb tetejére és onnan kiáltani szerteszéjjel, mint a...

— Mint a lángpallosú arkangyal, úgy fog onnan megszólalni Lakatos úr! — ragadtattam el magam lelkesedésemben.

Meghökkenve rámnézett, aztán szigorúan megintett.

— Csak semmi túlzás, öcsém! Maradjunk a realitásnál. Itt konkrét tényekről van szó, és nem holmi arkangyalokról.

Már-már azt hittem, végleg megharagudott. De harmadnapra újra megjelent.

— Nem is volt az olyan nagy butaság, a múlt nap. Kell valami külsőt is adni a dolgoknak, máskép nem hisznek bennük az emberek. Sokkal többet érnénk el, ha például arkangyal öltözetben léphetnék ki a repülő csészealjból a hajórakás tetején, vagy mondjuk az Egyesült Nemzetek palotája előtt. Viszont a nevetségességet minden áron kerülni kell. Mégsem jelenhetek meg mindenféle vicces maskarában. Magára bizom, öcsém, hogy az arkangyalok ruhájáról a dokumentumokat összekeresse. A könyvtárban ez gyerekjáték lesz.

Egy heti lázas munkámba tellett, míg valamire való eredményre jutottam. Izgatottan vizsgálgattuk a képeket. Változatosnál változatosabb arkangyal ruhák szerepeltek a fametszeteken, rézkarcokon, litográfiákon. Alig tudtunk dülőre jutni az összehasonlító tanulmányozás folyamán. Végre sikerült megtalálni a legjellemzőbbet, a vértes, sisakos arkangyalt. És itt kezdődött a baj. Ugyanis a kiválogatott képek felén tollbokréta volt a sisakon, míg a másik felén semmi.

Lakatos úr megmakacsolta magát. Azt mondta: tapodtat nem mozdul, míg bizonyosságra nem jutunk, van-e az

arkangyalok sisakján tollbokréta. Nem megy el addig a világkonferenciákra, hogy ott az elnyomottak hangját hallassa, és a repülő csészealjat sem hozza ki titkos rejtekhelyéről, hogy hadihajókat halásszon ki vele az óceánokból.

Hiába érveltem, hiába emlékeztettem az igazságtalanságokra, appelláltam lelkiismeretére. Lakatos úr hajthatatlan maradt.

Mit tehetek mást, azóta is búvom a könyveket, faggatom a szakértőket, hogy eldönthessük a fontos kérdést: van-e az arkangyalok sisakján tollbokréta. Nem engedek magamnak pihenést, jól tudom, az emberiség sorsa forog kockán. A világot csak Lakatos úr közbelépése mentheti meg.

MÁR EGY JÓIZÜT

szitkozódni sem lehet
ezen a földön
hát nem kiszórták a szenteket
a kalendáriomból!
Mit csinál most
a nápolyi koldus
ha kicsordul keserűsége
milyen nevet
ordítson kalapjába
hogy megtapossa?

Rá kell fanyalodnunk
életben lévő nagyjainkra
ha ló nincs
akkor a szamár se szégyen
jelszavával.

A szidalmakat — ily módon —
újra cifrázhatjuk
ha nem is veszélytelenül;
ám komolyabb bajainkat
szentek híján
ki fogja orvosolni
most már?

A LEGDICSŐBB KORBAN

születtem
s ha szerencsémre gondolok
szememből még a
könny is kicsordul
az emberfölötti örömtől.

Barbár korok
csonttörő fegyvereit
— bunkókat buzogányokat —
múzeumokban mutogatják
illedelmes fiúknak
intelmes
magyarázatokkal.

A legkisebb kölyök is
nemes ideálokat
kerget
s szent célok szolgálatában
végzi a dolgát az is
aki szellent.

A mi korunk már
testvérgyilkosságra
szelidítette le
a háborut
igy — hál'Istennek
családban marad
a dolog.

A legdicsőbb korban születtem
zengem is vidáman
a hálahimnuszokat;
homlokomon dúsan
virít az örökzöld
műborostyán.

MIT TÁTOD A SZÁDAT!

engem se
nagyságosuraz le az Aranymalac
hentesüzlet tulajdonosa, mégis
vehetek nála olyan disznócsülköt,
hogy az angyalok is hozzám
akarnak jönni vacsorára.

Mérget nem tartok bödönökben
sem fiolákban, de nincs is
udvari étekkóstolóm
hogy zavartalan csurranhasson el
a nyálam.

A bolhák engem is
bosszantanak, ugrálásukat mégis
türelemmel viselem
nehogy az ördög rakja
hátamra a nyergét és
noszogasson Isten-tudja
milyen szinűre festett
paradicsomok felé.

S még ha reklámok
dzsungelében kell is
megkeresnem a kék eget
akkor is elcsíphetem
a mindennapi kis
napsugarat.

MONOSZLÓY DEZSŐ

Monoszlóy Dezső a Felvidékről jön. 1923-ban született. A prágai tavasz idején a Cseszlovák Irószövetség magyar titkára. 1969 óta Bécsben él, az osztrák PEN-Club tagja. Számos lírai és prózai kötete jelent meg. Fordításai a cseh és szlovák klasszikus lirából 25 kötetre terjednek. Műveit cseh, szlovák és szerb nyelvre fordították. 1968-ban *Csók* című kötetéért Madách-díjat kapott. Elbeszélései, versei, esszéi újabban német nyelven jelennek meg (*Literatur und Kritik, Die Presse, Salzburger Nachrichten, Die Welt, Pestsaule, Neue Züricher Zeitung, Akzente*). Rádiójátékait az Osztrák Rádió, a RIAS-Berlin, a Saarlandische Rundfunk, a Freies Berlin és a Brémai Rádió sugározta. *Menekülés Szodomából* című trilógiájának harmadik kötetét az Osztrák Rádió a vasárnap regényeként folytasásokban közvetítette.

Békés Gellért

ROMULUS, A MOSÓMEDVE

Előjáték

Azóta, hogy három nemzeti művészünkről elismerő kritikát írtam abba az államilag haladónak minősített irodalmi lapba, amelynek képzőművészeti rovatvezetője vagyok, néha külföldre is kiküldenek. Ott is az a feladatom, hogy ne fedezzek fel olyat, amit a hazai műértők még nem fedeztek fel, vagyis másszóval, holmi otromba szubjektivitással ne zavarjam az élet természetes és tárgyilagos tükröződését. Az ilyen látogatásoknak saját mechanizmusuk van. Az ember lehetőleg már a repülőtéren fellapozza a jegyzetfüzetét, ahova be vannak jegyezve az illető ország szakértőnek minősített szakértői, s találomra felhívja az egyiket. Ha a felhívott szám időközben megszűnt szakértőnek lenni — ez kitűnik a telefonbeszélgetésből —, készenlétbe kell helyezni egy újabb telefonérmét.

— Halló! (Ezután az a fontos, hogy az ember lehetőleg szabatosan el tudja mondani, milyen országból, melyik laptól jött. A név nem fontos. A nevet a szakértő első hallásra

sem megjegyezni, sem kimondani nem képes, ezért ezen gondosan és nagyvonalúan át kell siklani, s legjobb mindjárt a tárgyra térni.) — Az önök legkiválóbb és legzseniálisabb szobrászához jöttem, akiről írni szeretnék...

— Rualkára gondol?

— Kire gondolhatnék másra (a kérdésből ugyanis az is kiderül, nincs szükségem második hívásra, a felhívott szám még mindig szakértő, tárgyilagos, államilag elismert értelemben is, nem tapogatózó amatőr, aki mindenféle keresztkérdéssel és egy sereg név felsorolásával fárasztott volna. Egyetlen név korporatív biztonságérzetet sugall). — Magától értetődik, hogy Rumalkára gondoltam, már régóta csodálója vagyok érzéstkifejtő irányvonalainak, a szomorúság és a bánat lefelé hajló görbéinek... Hogy mondta kérem?... Igen, és különösen a cselekvés és az erő fellendülő vonalvezetésének, az át nem tört és át nem lyukasztott tömegek... Hogy mondja kérem? (A fene egye meg, hogy még egyetlen Rumalka szobrot sem láttam). ...de ilyenkor éppen az áttört és átlyukasztott tömegek szuggesztív hatású plasztikájának...

Ennyi ebből elég is, a többi már a lebonyolítás mechanikájához tartozik. A mester nagyon fog örülni. Ekkor és ekkor várja a műtermében...

— Csak aztán meg ne ijedjen a mosómedvétől.

Miféle mosómedvétől? Csak semmi csodálkozás. Egy haladónak minősített irodalmi lap képzőművészeti rovatvezetőjének semmin se szabad csodálkoznia. Valamennyi műterem egyforma. A műtermekben szobrok vannak és pálinkás üvegek. A műtermekben van egy szakértők által mesternek nyilvánított mester, akivel általános művészeti témákról illik beszélgetni. A szobrokról általában. Egy bizonyos szoborról mindig a mester szóljon először, ez sok kínos félreértést megelőz.

Ha az ember azt mondja például « Ön kiválóan tudja kiaknázni az anyag materiális tulajdonságait, s a kifejezés érzéstartalmát a hozzájuk tapadó asszociatív hatásokkal is képes növelni » ebből semmiféle baj nem származhat. Még egy kis impresszionista halandzsa sem árt meg. « Az impresszionizmus plasztika és konstrukcióellenes formalátása, amely felbontja az egyensúlyt, víziószerűséget és monumentalitást követel a plasztikától, ez csak Rodinnél és önnél... » mert elvégre mindenben van valami impresszió, s ha a pasas tiltakozik, könnyű áthidalni, « persze Rodinnél ez még naturalizmussal párosul, az ön tiszta expresszionizmusa azonban, helyesebben átmeneti expresszionizmusa, amelyen diadalmasan s lenyűgöző könnyedséggel átlendült »... Csak nem szabad részletekbe bonyolódni. Akinek hármasa volt szabad-

kézi rajzból, az nem dőlhet be semmi provokációnak. Mi az, hogy mosómedve? Akinek hármasa volt szabadkézi rajzból, erről csak a harmadik pohár pálinka után tehet említést, mindenesetre jóval azután, amikor már bebizonyította, hogy általános művészetlátással rendelkezik, s remény van arra, hogy a mester utólérhetetlen őszinteséggel hátbaveregeti, és tréfásan megsúgja; szabadkézi rajzból neki is hármasa volt. Az ilyen vallomásokat azonban ebben a stádiumban már a beavatottság és céhbeliség patinája védi.

Egy mosómedvét nem véd semmi, az konkrétan kilóg az általánosságok előkelő etikettjéből.

Találkozás

Valamennyi műterem egyforma. A műtermekben szobrok vannak és pálinkásüvegek. A műteremben van egy szakértők által mesternek nyilvánított mester, lobogó, őszhajú óriás, roppant öklökkel, ha ezekkel a harmadik pohár után hátbavereget... Dehát ez is a mesterséghez tartozik.

— Ön valóban a tömeg és a tér relációinak bátor kutatója.

— Sajnos a legjobb szobraim...

Nem is kell tovább mondani, ez is a műteremhez tartozik. A mesterek legjobb szobrai úgysincsenek a műtermekben, valamelyik kiállításon tündökölnek, Párizsban, Londonban, vagy Firenzében, s így nem érdemes részletesen körülnézni, az összbenyomás a fontos. És a mosómedve. Mi az, hogy mosómedve? Hol lehet az a...

— A szobrászatban természetesen nem lehet teljesen kiküszöbölni az imitatív elemeket, de úgy érzem, hogy önnek mégis sikerült legyőznie a szobor passzív rezisztenciáját...

— Tölthetek még egy pohárral?

Nemsokára elérkezünk a szabadkézi rajzhoz és a hátbaveregetéshez. Csak azt nem értem, miért kapkodom ide-oda a fejemet, hiszen a hagyományos műtermi rituálék értelmében már régen a tárlati prospektusok, a díjak, a szükséges fényképanyagok és skiccek tanulmányozásánál tartunk.

— Valamit keres?

— Nem, helyesebben...

— Vagy ezt a készülő művemet szemléli?

Egy készülő művel nyugodtan szembe lehet nézni. A műtermek mesterei sohasem rendelkeznek olyan dilettáns tapintatlansággal, hogy megkérdezzék, « ugyan árulja el nekem, ön szerint mit ábrázol ez a készülő műalkotás, elefán-

tot vagy köcsögöt? » Egy készülő mű kellemesen beleolvad az anyag általánosságába, amelyből kellő fantáziával Michelangelo Mózese is előmutogathatja a térdét. Lehet, hogy éppen ez a mű áll valami kapcsolatban a...

— A mosómedvével.

A gondolatok némelykor árulkodó szavakká válnak. Látom hogy az ősz mesternek reszket a pálinkáspohár a kezében, helyesebben a keze reszket és a pálinkáspohár...

— Szóval tud a mosómedvéről?

Most már vállalni kell a dolgot, óvatosan rábólintok.

— Megdöglött.

Nem szabad bedőlni, a szavak egy műteremben mindig szimbolisztikus jelentőségűek.

— A megdöglött mosómedve — általánosítom a fogalmat.

A pillanatnyi csend is azt bizonyítja, legjobb a gyors visszavonulás, összenyalábolom a képeket és a prospektusokat. Konkrét mosómedvékkel nem lehet kifogni rajtam.

— A megdöglött mosómedve — mondom a készülő műalkotás felé bámulva — nem követel szükségszerűen statikus kompozíciót, bár ami azt illeti...

— Tudja, mibe döglött bele?

— Nem (a be nem avatottságból is származhat helyzeti előny, ha kellő kíváncsisággal fordul a magyarázat felé).

— Megveszett.

A veszettségben megdöglött mosómedve. Ez címnek hosszú és nehéz általánosítani.

— Látom, hogy érdekli a mosómedve, Romulusnak hívták.

— Igen.

— Ha akarja látni...

Egy megveszett és megdöglött mosómedvét? Na ugye?

— ...Ha akarja látni a testvéreit, kimehetünk az állatkertbe.

— Természetesen akarom látni a szoborcsoport többi tagját is.

Rumalka nem is figyel rám, beülünk a kocsiba és hamarosan valóságos rácsok előtt állunk.

— Nézze a medvéket.

Két fehérhomlokú barna szőrcsomó himbálózik a rácsokon.

— Romulus még szebb volt, ő volt a legtalpraesettebb hármuk közül. Ha autókirándulásra mentünk, mindig a

nyakamban ült. Egyszer ki is ugrott az autó ablakán. Százassal robogtam, körülnézek, Romulus nincs sehol. Megfordulok, visszadöcögök vagy tíz kilométert, keresem a hullája... Ő meg egy fa tetején ücsörgött, három órába tellett, amíg le tudtam csalogatni a fáról.

Úgy látszik nincs más hátra, csapdát kell állítanom.

— Mit evett az a medve?

— Romulus?

— Igen.

— Mindenfélét. Tengerimalacot, tojást, halat és nagyon szerette az édességeket.

Nem, ez így nem jó. Kétféle dologról beszélgetünk, egy medve, aki él és a szobrászat, na várjunk csak...

— Én tudom miért kellett az a mosómedve magának. A képzetek, pillanatnyi lelki tartalmak szimultán megjelenítésében és szintetikus kompozíciójában új mozgáselemeket jelentett.

— Ne mondja, erre sohase gondoltam — Rumalka úgy néz rám, mintha én is mosómedve lennék.

— Az a medve egy fizikai test volt, lefelé nehézkedő súlyossággal, fölfelé ívelő szökelléssel, anyagot rejtő konstruktivitással...

— És nagyon ügyesen tudott mosni, mindent megmosott.

Ezen már mérgelődhetnék is. Egy mosómedve aki mos. Az ilyen tautológiával nem lehet zöldágra vergődni.

— És tudja miért mosnak a mosómedvék?

— Azért mert mosómedvék. — (Nem szabad elragadtatni magam).

— Igen... És különösen azért, mert nincs nyálkahártyájuk, be kell nedvesíteniük mindent, mert anélkül nem tudják lenyelni... ...Szegény Romulus...

— Szegény Romulus.

Később a tigrisek, oroszlánok, leopárdok, gepárdok és párducok ketrecéhez is elsétáltunk. Rumalka nevükön szólította a fenevadakat, bedugdosta a kezét, hasukat csiklandozta és megsímogatta a fejüket.

— Az a fontos, — magyarázta — hogy az ember ne féljen. Az emberi félelemnek szaga van, és azt a vadállatok megérzik.

A fekete párducok ketrecénél biztatott, hogy én is dugjam be a kezem.

— Leonóra, Leonóra, — ismételgette rábeszélő hangon — ugye nem harapod meg a bácsit.

Én éppen a konstruktivizmus útvesztőjében bolyongtam, s nem tudtam kitalálni belőle, féltem, hogy ezt Leonóra is észreveszi rajtam, így inkább másra tereltem a szót.

— Mi a véleménye a futurista szobrászatról?

Rumalka a párduccal volt elfoglalva, s egy időre megszakadt a dialógus. A tevéknél váratlanul megtorpant és felém fordult.

— Amíg Romulus élt, jobban elviseltem az emberek tolakodását. Azelőtt, ha kimentem az utcára, úgy mutogattak rám, mint egy plakátra. « Ott megy a Rumalka ». Amióta Romulussal sétáltam, sohase emlegettek, legföljebb azt mondták « Nézd ott megy a mosómedve ».

Az állatkert kapujában szivélyesen rázta a kezemet.

— Nagyon jól elbeszélgettünk, látom, maga őszintén érdeklődik a szobrászat iránt. Este elmehetnénk valamelyik bárba, ott tovább folytathatnánk. Mit szól hozzá?

— Igazán lekötelező ajánlat, de...

— Majd elugrom magáért a szállodába.

— Igazán lekötelező, a kubizmus térproblémáira még úgyse tudtunk időt szentelni.

— Na látja. Viszontlátásra. Majd a bárban, most amerikai mogyorót kell vásárolnom a páviánoknak.

Lírai fordulatok

Valamennyi bár egyforma. Legföljebb a nagyságrendben és a színhatásokban van némi eltérés. Ez elég nagy és lilás színe van. Miután Romulus nélkül jöttünk, Rumalkát üdvözlik. Egy foglalt jelzésű páholyhoz vezetnek, szemben a zenével és a táncolókkal. A kubimus kérdésfelvetéseit szinte elnyeli a zenekar lelkes hangorkánja.

— Kissé hangosan játszanak — jegyzem meg, mert már azelőtt berekedtem, mielőtt Rumalka bármit is válaszolhatott volna.

— Hadd ordítsanak, legalább nem kell fölöslegesen fecsegni, figyelje a táncolókat és töltsön magának. Mit szól ehhez a black and white-hez, jobb mint ha megrugnák, nem igaz?

Ebben kétségtelenül igaza van, és a zenekar is majd csak belefárad. Az életrajza úgyis benne van a tárlati prospektusban. Hova is tettem? Ja, biztos a másik kabátom zsebében van a képekkel együtt. A tánc szünetében ügyesen rátérhetek a tengelyes és a centripetális kompozíciókra, esetleg Richard Huelsenbecket is idézhetem; az ilyen bevágott bölcsességeknek mindig megvan a kellő hatásuk. Hogy is kezdődik?

« Dada a buddhizmus amerikai oldala, tombol, mert tud hallgatni, cselekszik, mert nyugalomban van. Éppen ezért a dada sem politika, sem művészeti irány, nem szónokol sem emberiességért, sem a barbárságért — a békét és háborút tógájában tartja, de a cherry brandy flip mellé határozza el magát... » Sajnos, alig hogy belekezdenék, egy mértéktelen szempillájú nő közeledik a páholyunk felé. Rumalka gyorsan a fülemhez hajlik.

— Félre ne értse a szituációt, a hölgy bölcsészhallgató, csak így az esti órákban, mert szegény lány, valamit hozzákeres a tanulmányaihoz.

Közben el is éri páholyunkat, éppen az én fotelem karfájára könyököl.

Rumalka kézcsókkal köszönti.

— Engedje meg Leonóra — (a párducot is így hívták), én is kezetcsókolok.

Leonóra gazella mozdulatokkal helyet foglal, lábait kinyújtja az asztal alatt, s a tánc ütemére a cipőmet kocogtatja. Fanyalogva néz a black and white-re és Napóleon konyakot rendel. Szegény lány — gondolom — Napóleon konyakot kell innia...

Nem tudom, ki hogy van vele, engem a whisky mindig felkavar. Azzal kezdődik, hogy elfelejtem az összes képzőművészeti idézeteket. Aztán meg mindenféle marhaság jut az eszembe.

— Hogy megváltoznak a lányok — sóhajt helyettem a whisky.

— Ez érdekel — kocogtatja a cipőmet Eleonóra, mintha nem is a whiskyvel, hanem velem beszélgetne.

— Eleinte minden kis pisis lány egyforma, csoportokban állva vihognak és a szájuk elé kapják a kezüket...

— Min vihognak?

— A Béka bubi bábszínházán.

— És aztán?

— Aztán szörnyen megváltoznak, azután is vihognak, de már nem kapják a szájuk elé a kezüket.

— Maga egy pimasz fráter — jelenti ki Leonóra. — Ezt kikérem magamnak.

— Kérje — persze ezt is whisky mondja, de már nincs időm megmagyarázni.

A bölcsészhallgatónő sértődötten felugrik.

— Maga nem tud nőkkel bánni — méltatlankodik Rumalka. Legszívesebben rám borítaná az asztalt. Egy darabig csöndben ülünk. Most kellene előhozakodni Huelsenbeck-

kel, de teljesen összekeveredett bennem az idézet. Már csak a cherry brandy flipre emlékszem.

Amíg ezen töprengem, Rumalka váratlanul megenyhül.

— Tulajdonképpen jól tette, hogy elkergette. Nincs stílusa annak a lánynak. És a zene is bömböl. Legfőbb ideje, hogy fölszedjük a horgonyt, és egy tisztességesebb lebujt keressünk.

Engedelmesen követem. A tisztességesebb lebuj zöld színű. Itt is whiskyt rendelünk, és itt is leginkább a cintányér csörömpölését hallani. Itt is akad egy tisztességes főiskolás lány aki szereti a Napóleon konyakot. Az életben van valami monománia. Bizonyára ez sugallja nekem a vihogó lányok történetét. Rumalka, igaz, most is fel van háborodva, de valamivel hamarabb békül, mint az előbb.

— Nem is szeretem ezt a helyet, legokosabb ha elvitorlázunk.

A harmadik lebujnak nehéz megállapítani a színét. Inkább tarka. Az abroszok is,. Várom, hogy jöjjön a főiskolás lány, de nem jön. Csak részeg pasasok kókadnak az asztalok felett.

— Ismerje el, hogy szeretni kell a nőket — veregeti a vállamat Rumalka — a nők éppen olyan kedvesek, mint az állatok, kár hogy beszélnek, de ezen is könnyű segíteni. Nem kell odafigyelni.

— Kár, hogy nincs itt Romulus — kockáztatom meg.

— Kár... Egyszer nagyon megijesztett. Képzelje el, megevett egy négyéves húsvéti tojást. Ki kellett hívnom az állatorvost. Hormoninjekciók, miegymás... Trágyadombbá változtatta az egész műtermet.

— Sok nehézséggel kell farkasszemet nézni.

— Úgy ahogy mondja. Erről jut eszembe, hogy egy farkaskutyát is szétmarcangolt. Természetesen nem tehetett róla. Ő csak játszani akart azzal a döggel. Meg akarta mosni az orrát, az meg beleharapott. Mégis nekem kellett kártérítést fizetni.

— A képzőművészeti kritikával is így van néha.

— Pontosan. Nem is tudom, miért foglalkozik vele. Megmondjam mi a véleményem a kritikáról?

— Ne is mondja.

— Tartson inkább mosómedvét.

— Őszintén bevallom már gondoltam erre, de...

— Na látja.

A szálloda halljában testvériesen megölelt.

— Azt hiszem mindent elmondtunk egymásnak. Hogy hívják azt a lapot? Majd küldjön belőle egy példányt.

A szabadkézi rajzról egészen megfeledkeztünk. De ez már a felvonóban ért a tudatomhoz. Az embernek elvégre előre is kell gondolni. Különösen ha másnap utazik. Aki utazik, azt is tudja, hogy a másnap fényében már az is másképp fest, hogy az ember egy előző napi liftben áll, összefüggéstelen víziókkal hadonászik és félszemmel figyeli az ásító liftesfiút.

Epilógus

A repülőgépben először is kipárolog a whisky. Másodszor: hová tettem a fényképeket és prospektusokat? Módszeresen kell gondolkodni. A bárban... Nem, a bárban már a másik ruha volt rajtam. Marad az állatkert és a műterem. Fényképek és prospektusok nélkül nehéz kritikát írni külföldi mesterekről.

Bevallom, sokat küszködöm a cikkel. Álmomban néha felrémlik egy-egy kitűnő idézet, építgetem a tengelyes és centripetális szobrászat mondatkompozíciót, de alig pendül ki bambusz-fürgén a fejemből az ötlet, valahonnan előbújik Romulus és felmászik rá. A mancsaiban népművészeti húsvéti tojást szorongat és azt majszolja. Leonóra az asztal alatt szaladgál, a bölcsészhallgató és a párduc is, és mindent felborítanak.

Természetesen a legtávolibb dolgokban is van némi összefüggés. Ezen azonban úgyis ki-ki saját maga tűnődik. Éppen ezért legokosabb, ha én is úgy teszek, mint a néger mesemondó: ELHALLGATOK, MERT MINDAZT AMIT LÁTTAM ELMONDTAM.

MIÉRT NEM EMIGRÁLNAK AZ ESZKIMÓK?

Vendégszerető városban élek. Azt is mondhatnám, vendégszerető országban, de ez nem lenne egészen szabatos meghatározás. A rengeteghez, a hegyláncokhoz, autóutakhoz és nagyobb folyókhoz jobban illik az országos lét, az ember már kisebb felületi helyzeténél fogva is helyhezkötöttebb természetű.

Egyébként Kozahuber úr is itt él a városban. Ő is vendégszerető. Nem viszi túlzásba, inkább csak módjával, éppen ez a megható benne. A harmadik pohárig úgy bánik velem, mintha én is a város őslakosságához tartoznék.

— Nézze, izé úr — mondja a harmadik pohárnak, meg nekem is, a közvetlensége egyszerűen lenyűgöző. — Ebben a kadarkában nincsen semmi virgoncság.

— Hát az nincs.

— No-no — mered az égnek Kozahuber úr hüvelykujja — hát a maga helyében azért nem állítanám ilyen határozottan, mert maga ugye... — de nem mondja ki, férfiasan lenyeli, legalábbis az ötödik pohárig, legfeljebb akkor kérdezi meg, akkor is tapintatos óvatossággal.

— Mert ugye mióta van maga itt?

— Tizennyolc éve.

— No látja. — Ebben a megjegyzésben bújkál ugyan némi kifakadás, de nem különösebb nyomatékkal. — Negyven évvel ezelőtt másmilyen volt. És tudja hány garasba került?

— Azt nem tudom, mert akkor két esztendős voltam.

— Maga persze hogy nem tudhatja, mert maga ugyebár idegen. — De ez alighogy kiszalad a száján, már röstelli is. — Na, ugye azért nem kell megsértődni. Ejnye, mennyibe is került? — Gondterhelten a pohara fölé bámul, attól tudakolja, tudja, rám úgyse számíthat.

Kozahuber úr a vendégszeretetben olyan kitartó, hogy csak a hatodik pohárnál szokott kiborulni. Ha már túlságosan ellaposodik közöttünk a csend. Mert egy idegennek valóban mindenféle marhasággal van tele a feje, nem a negyven év előtti árakra gondol, hanem arra, hogy az Első Általánosnál egy python kígyót és egy medvét biztosítottak, méghozzá két millióra személyi kár ellen, és háromszázezerre egyéb kár ellen. Miért nem megfordítva? Ilyenkor teljesen

indokolt, ha Kozahuber úr nem tud uralkodni magán és végül mégiscsak kibuggyan a száján, amiről más körülmények között szót sem ejtett volna.

— Nem kellett volna azért eljönni magának onnan.

Erre egy idegen megint csak nem tud mit mondani, ezért Kozahuber úrnak magának kell folytatnia.

— Mert vegyük például az eszkimókat. Azok miért nem emigrálnak? Azért, mert nincs besózva a fenekük. Pedig ott csak jéghegyek meg fókák vannak, esetleg pinguinek — így mondja, «pinguinack» hamisítatlan, őslakoshoz illő kiejtéssel.

Ejnye, miért is nem emigrálnak az eszkimók? Ja, mert nincs besózva. És miért nincs besózva? Szakajtónyi kérdés, ha az ember belekezd. Kozahuber úrnak valóban virgonc észjárása van, nem úgy, mint a kadarkának.

— Az eszkimók bezzeg nem emigrálnak — szögezi le Kozahuber úr most már egész határozottan — maguk viszont csak járnak-kelnek, mintha ez valami átjáróház volna. Pedig aki nem ül nyugodtan a fenekén, az nem tud meg semmit. Járkálás közben elveszik a tájékozódóképesség. Én például már negyven éve — ez valóban imponáló, az is, ahogy kidülleszti a mellét, meg ahogy mondja — egy helyről kukucskálok a világba. De azért tudok mindent. Azt a maguk hogyishívják költőjét is ismerem. Hiszen éppen azt mondta, hogy sok a fóka, kevés az eszkimó, illetve megfordítva. Az eszkimók azonban mégis nyugodtan meghúzzák magukat a jégtáblán. Hát hallott már valaha egy errefelé kószáló emigráns eszkimóról, aki uk-muk-fuk egyszercsak beállít ide a vendéglőbe, aztán ittragad? Mit mondott, hogy mióta ül itt?

— Tizennyolc éve.

— No látja.

Igazán érdekesek az eszkimók. Őket bezzeg nem érdeklik sem a python kígyók, sem a medvék, legföljebb a jegesmedvék, és nem fáj nekik, hogy miért nem virgoncabb a kadarka, az ördögbe is.

SZERETNÉLEK LATIN SZAVAKKAL DICSÉRNI

Quod licet iovi... — dörögte latin tanárunk,
szemüvegéből Jupiter haragos villáma villogott,
s mi néztük őt alázatos ökörszemekkel,
a padok felett a csend ünnepélyessége lebegett,
s még feljebb a latin szavak zenéje zengett,
féligértett mondatok harangja kondult,
a tartalom csak álmos sekrestyésként csoszogott utána,
a szó muzsikája volt az úrfelmutatás,
amelyben a iovi és a bovi, isten és ökör ikermadara szárnyalt.
Ez jutott eszembe most, hogy dicsérni vágytalak
a megszokott hasznos szavakkal,
amelyeket annyira értek, hogy egyszerre száz darabra hullnak széjjel,
penésszel, zuzmarával lepik be a fontoskodó mindennapok.
SZERETLEK... mondanám,
de naponta hét deka kávé, ötven cigaretta.
Mennyi az?
Mindennap megcsókollak. Mennyi az?
Már mást is szerettem. Mennyi az?
Szerettem mást is?
Mi az szeretni?
Látod, az értelmes szavak menten szoroznak, összeadnak.
Ezért szeretnélek latin szavakkal dicsérni,
olyanokkal, amelyek mindjárt zendülnek, csengnek,
s csak lomhán száll utánuk a tartalom.
Teve-tuva, csivi-csuva,
madárbeszédbe rejtett zamattal
MATER DOLORIS... és... és mindegy... qui tollis peccata mundi...
és igen azzal is... non licet bovi
hallod mily közel van ökör és isten,
ugye mily fenséges Jupiterről beszélni, aki nincs, aki jó és hatalmas,
hallod mater doloris, aki megfoghatatlan,
akárcsak a szavak zenéje,
akár a szerelem,
megfoghatatlan és kimondhatatlan.

tartalom

BEVEZETŐ

ELMÉLKEDÉS

Békés Gellért: Bibliai gondolatok a hitről . 9

ELŐADÁSOK

Alszeghy Zoltán: Fejcsóváló keresztények — a mai teológia és az intézmények problémai . . 19

András Károly: Egység és pluralizmus — keresztények a politikában 32

Somfai Béla: Vita és fejlődés a mai katolikus erkölcstanban 47

András Imre: A magyarországi egyház a zsinat után . 76

ANKÉT

Bóday Jenő: A külföldi magyar lelkipásztor problémái 97

IRODALMI EST

Lőkkös Antal: Van-e az arkangyalok sisakján bokréta? 103

Versek 109

Monoszlóy Dezső: Romulusz, a mosómedve 112

Miért nem emigrálnak az eszkimók? . . 121

Szeretnélek latin szavakkal dicsérni . . 123

A Katolikus Magyar Egyetemi Mozgalom főtitkárságán (D-8 München 81, Oberföhringer Str. 40. Telef. 089/98574) kaphatók az előző kongresszusok következő gyűjteményes kötetei:

1. Magyarság, Európa, Kereszténység. Nyugateurópai kapcsolataink múltja, jelene és jövője. A 2. Magyar Pax Romana Kongresszus előadásai. Königstein, 1960. Ára: 15 DM

2. « ...hogy mindnyájan egyek legyenek ». Az 1. Magyar Ökumenikus Találkozó előadásai és eseményei. Sion/Svájc, 1971. Ára: 20 DM

3. Mit ér az ember, ha magyar? A 14. Magyar Pax Romana Kongresszus előadásai, elmélkedései és irodalmi anyaga. Zangberg, 1972. Ára: 20 DM

4. Mit ér az ember, ha keresztény? A 15. Magyar Pax Romana Kongresszus előadásai és elmélkedései. Drongen, 1972. Ára: 20 DM

5. Ember és családja. A 16. Magyar Pax Romana Kongresszus előadásai és elmélkedései. Freising, 1975. Ára: 12 DM